

PROTESTÁNS KÖZLÖNY

EGYHÁZI ÉS ISKOLAI HETILAP.

MEGJELENIK MINDEN VASÁRNAP.

SZERKESZTŐSÉGI SZÁLLÁS:

b.-farkas-utca 16. szám. hova a lap szellemi ügyeit illető küldemények a szerkesztő nevére címzendők.

ELŐFIZETÉSI ÁR:

Egész évre 6 frt, félévre 3 frt, évnegyedre 1 frt 50 kr.

HIRDETÉSI DIJ:

Egy négyszög centimetryni tér egyszeri hirdetésnél 3 kr.

KÉZIRATOK NEM ADATNAK VISSZA.

KIADÓ HIVATAL:

„Magyar Polgár“ nyomdája, b.-közép-utca 2. sz., hova az előfizetések és hirdetési díjak küldendők.

FELELŐS SZERKESZTŐ ÉS LAPTULAJDONOS: SZÁSZ DOMOKOS. — KIADÓ: AITAI K. ALBERT.

Tartalom: Számvetés. III. (Szász Bélától.) — A pápaság. (Edmond Scherer tanulmánya.) — Erdélyi ifjak iskoláztatása külföldi egyetemeken. — Nemzeti vallás és világ-vallás. (Írta: Dr. Kuenen Ábrahám. Ismerteti: Nagy Zsigmond.) — Vidéki élet. — A pesti egyház közgyűlése. — Tanügyi rovat. — Különfélek.

SZÁMVETÉS.

III.

Egyes collegiumaink immár eleget tettek a conventi fölhívásnak, mely szerint számba volt veendő a mai helyzet, a rendelkezésre álló vagyoni erő és a törvény által támasztott követelmények, hogy így e három tényező összevetése alapján eldönthető legyen a kérdés az államsegély igénybevételére nézve. A beküldött kimutatók, azonban, még elsőfoku (igazgató-tanácsi, azután következő a conventi) ellátás alá sem kerülvén, nem tartanók discret dolognak már most nyilvánosságra hozatalukat és bírálat alá vételöket. Elég legyen hát itt csak is általánosságban jelezni, hogy autonóm testületeink nagyobb része segélyre szorulónak mondja magát, de ezek közül a többség csakis az egyházkerület, illetőleg az egyetemes egyház kezéből volna hajlandó segélyt elfogadni, míg van olyan, a mely már most kéri az engedélyt, hogy egyenesen maga léphessen a kormányval érintkezésbe az egyezkedés végett s egy olyan, a mely arra is reflectál, hogy az állam-segélyből fizetendő tanárokkal olyan tantárgyakat fogna taníttatni, a melyeknél a növendékek kedélyvilágára csekélyebb befolyást lehetne gyakorolni. Egyik reductio által tartja a segélyezést kikerülhetőnek, a másik legfőlebb csak a tanárok ötödéves díj-pótlékát nem birná maga fedezni, a harmadik csakis hat éven át óhajtana évi 3000 frtnyi gyámolittatásban részesülni s mindössze (e három ezer forinttal együtt) huszonötezer

volna az az összeg, a melyet e nyilatkozatok szükségesnek mondanak, de olyképp, hogy a zilahi most csonka gymnasium teljessé egészítették ki, az enyedi collegium pedig még szükségét sem látja a számvetésnek, elég erősnek érezvén magát a törvényes követelmények betöltésére.

Különben az én vizsgálódásaimnak amugy sem az levén a céljok, hogy egyes középiskoláink számára határozott számszerű tervet szolgáltatassanak a jövőre nézve, szükségét sem látom a fölterjesztések részleteibe bocsátkoznom s csak annyit kívánok megjegyezni, hogy az érintett mértékben való segélyre kilátásunk alig lehetne. Nem csak azért, mivel, mint tudjuk, az idej költségvetés e cím alatt az egész ország középtanodái segélyezésére csakis tizenötezer forintot vett föl, mert hiszen erre nézve kijelentette a miniszter a képviselőházban, hogy épen csak az elv föntartása kedvéért szerepelteti e tételt a folyó évben, miután a segély tényleges megadásáig sehol sem ért még a dolog, hanem az ország pénzügyi helyzetének általános szempontjából, a melyhez képest nem gondolnám, hogy egy negyedfélszáz-ezer lélekből álló egyetlen felekezeti egyházkerületre még sokáig, sokáig ennyi középtanodai segélyt fordíthatna a magyar állam.

De az már a mult alkalommal közlött kimutatásokból bőven eléggé kiviláglott, hogy valamelyes mértékű segélyre csakugyan rászorultak egyházkerületünk középtanodái, ha bár a mai teljességben meg akarja gymnasiumait tartani, annyival inkább, ha — reductio helyett — egyik-másik még kiegészítését is forgatja fejében. S annál több fejtörést okozhat, az egyházkerület összképet tekintve, a kérdés, mivel, mint a multkori kimutatásokból kitetszett, a különböző intézetek javadalmait összehasonlítva, szembetűnő aránytalanság szerepel ugyanazon egyházkerület egyenlő természetű intézeteinél, már pedig, ösmervé az il-

letékes testület alkotó elemeinek hangulatát, arra alig lehet kilátás, hogy egyházkerületi avagy egyetemes egyházi hatalom-szóval e tekintetben egyformásítás legyen keresztülvihető.

Magam, egyénileg, erősen meg vagyok ugyan győződve, hogy az egyházi és iskolai vagyonok nem az egyes testületekéi, hanem az anyaszentegyház egyeteméé s a meglevő eszközök az általános cél érdekében veendő használatba és alkalmazandók, mihez képest az anyaszentegyház egyetemének megvan az a joga, hogy ez általános célt tegye az eszközök (a szétszórt testületi vagyonok) felosztásánál és ide vagy odafordításánál irányadóvá. De viszont azt is erősen hiszem, hogy egy előreláthatólag általános forrongást, minden ponton való oppositiot fölkeltő ilyen gyökeres kérdés fölvetésének és eldöntésének észszerűen nem akkor van az ideje, a mikor az idő szorgat azonnal vivendi modus megállapítására és foganatosítására. S annival kevésbbé most, a midőn az ellenkező méggyőződés, avagy féltékenység és önzés nemcsak egyes testületek, meg az egyházkerület, hanem az egyes egyházkerületek, meg az egyetemes egyház viszonylatából is méríthetnek e kérdésre nézve argumentumot.

Ezt az expedienst, tehát, bajosan lehetne igénybe venni, már pedig, hogy ugyanazon egyházkerület ugyanazon jellegű tanintézeteinek tanárai lényegesen eltérő mértékben javadalmaztassanak, sem elvileg helyeselni nem tudjuk, sem a gyakorlati szükséggel megegyeztethetőnek nem tartjuk, mert, hiszen a mai tényleges situatiohoz képest, legnagyobbbrészt kisebb és szegényebb collegiumaink nemzetiségi és cultur-missiója a nyomatékosabb, így a szászvárosié, meg a sepsi-szgyörgyié — a vagyoni tekintetben aggodalomra okot nem szolgáltatató enyedi mellett — s így lehetőleg épen ezeket kellene, ha lehetne, a legjobban dotált tanerőkkel ellátni, a mint, hogy egyházkerületünk egy időben enyedi tanári fizetéssel javadalmazta a Szászvárosra rendelt Szabó Györgyöt. S ha a kérdést és ügyet nem az egyházpolitikai párt, hanem a magasabb cél szempontjából tekintjük, lehetetlen be nem látnunk, hogy épen most az ideje a kérdés ez ágára is reflectálnunk s így az államsegély igénybevételének föltételei és körülményei megállapításánál szükségkép arra is figyelemmel kell lennünk, hogy az egyes gymnasiumok személyzetére nézve bizonyos mértékű egyformásítás is történjék.

Ki lesz-e vihető az államkormányánál, hogy ne egyes tanodák egyes tanszékeit, hanem a részletesen kimutatandó szükségletek fedezésére szolgáló általánnyal az egyházkerületeket, vagy talán épen az egyetemes egyházat segítse: nem tudjuk és nem merjük reményelni. De azt a kon-

venti határozat értelmében s benső (felekezeti és önállósági) okoknál fogva minden esetre megkívánók, hogy az egyetemes egyház, vagy legalább az egyes egyházkerületek útján tétessék az összes számítás, állapittassék meg a kérhető és elfogadható segélyösszeg mértéke és időtartama, köttessék meg az egyezkedési szerződés, elengedhetetlen föltételül maradván, hogy a kormány által kinevezendő tanárok csakis felekezetünkön levők lehetnek.

Föntartjuk magunknak, az itt kifejezett nézeteknek a gyakorlatban leendő concret alkalmazásához a hozzászólást akkorra, a mikor igazgatótanácsunk az egyes testületek nyilatkozatait letárgyalta lesz. Most csak ismétlen alkalmat kívántunk a szakértőknek és érdeklődőknek szolgáltatni, hogy az ügy elvi oldalára nézve nyilatkozhassanak s netaláni tévedéseink helyreigazításával a kérdés tisztázásához járulhassanak — erősen meg levén győződve, hogy egyetemes törvényhozásunk által teremtett szabad és biztosított munkálkodásunk egyetlen ága sem volt régtől fogva és lesz még sokáig nagyobb fontosságú, mint épen középtanodáink ama gyökeres átalakítása, melyre nemcsak az országos törvény, hanem, még inkább, saját egyházunk alapelvei és reputatioja köteleznek.

Vajha ez elvek s e reputatio és ne az egyoldalú felekezetiesség, államjogi oppositio, vagy épen a toronypolitika vezetne a kérdés megoldásánál!

SZÁSZ BÉLA.

A PÁPASÁG.

(Edmond Scherer tanulmánya.)

— Francziából. —

(Vége.)

Szép Fülöp ellenszegülése arról az oldalról rendítette meg a theocraticus hatalmat, miszerint nyilvánvalóvá tette, hogy az excommunicatio elvesztette erejét. Már pedig a pápának ez volt egyetlen módja, ha tettleg akart fellépni. Attól a percztől kezdve, midőn a nép nemhogy iszonyodva távozott volna az egyházi átokkal sújtott fejedelem mellől, hanem ellenkezőleg, körülötte csoportosult s jogait védelmezte, a teljhatalmu pápa nem volt képes engedelmességre szoritni az ellenszegülőt. „Rendeletei nem nyertek szentesítést, tekintélyének ütere el volt vágva. De még ennél is rosszabb sorsra jutott a XVI. században, midőn nemcsak az történt, hogy a világi dolgokba avatkozó pápa ellenszegülésre talált, hanem az, hogy fejedelmek s népek szakítottak az egyház hitével, lerázták magukról vallási felsőbbbségét s nyíltan kiszakadtak közönségből. A híven maradt fejedelmek hasztalan fogtak fegyvert, hogy a fellázadtakat visszatereljék az egyház egységes keblébe: sem V. Károly, sem II. Ferdinánd nem tudtak célt érni, s a wesztphaliai béke egy századig tartott harc után nem hirdethetett egyebet, mint a theocratia teljes tönkrejutását s a vallási szakadás elismerésére alapuló új politikai államnak szentesítését.

A XVI. századbeli egy másik, igaz, hogy közvetet-

tebb, de annál érzékenyebb csapást mért a theocraticus eszmére. A theocratia egyik létföltétele abban áll, hogy általános, sőt egyetemes, vagy az elfogadott kifejezéssel élve: katolikus. Az, hogy az istenség az ő földi helytartójának közvetítésével kormányoz, érthetetlen, ha az emberiség jelentékeny részétől félreismertetik, s csak bizonyos nemzetek szűk körére szorítkozik. „Ha szabad e kifejezéssel élnem, a természetfeletti közbelépés igazolására megkivántatik, hogy az eredmény megérdemelje a fáradságot, hogy a hatás arányos legyen a gondviselés részéről kifejtett erélylyel. Igazán véve, az egyház még legszélesebb kiterjedésének idejében is, e földkerekségnek csak is legeslegkisebb részére szorítkozott; de ez időtájt a keresztyénség ignorált mindent, a mi ő rajta kívül létezett, számba se vette, megvetette, mint barbárt, pogányt, kárhózsra szántat. A keleti szakadás, mely a XI. században befejeződve, a görög egyházat elszakítá a latin egyháztól, kétségkívül nagy kudarcz volt a katolikus eszmére nézve; mindazonáltal ezt az egész lázadó elemet „tévedtek, sötétségben leledzők“ névvel minősítették, s az orthodoxia biztonsága nem szenvedett valami nagyobb háborítottást. De máskép ütött ki az, midőn a XVI. századbeli szakadás magát Európát kétfelé szelte, midőn az egyház hiveinek felét elvesztette, midőn némely elszakadt nemzetek jelentékeny tekintélyre vergődtek, nemcsak az általános politikában, hanem az irodalomban, tudományban, eszmék terén, szóval mind abban, a mit műveltségnek nevezünk. Az európai események ez egyre szilárduló statusquoja mint dementi lett az egyház egyetemességre törekvő igényeinek arczába dobva. Egy egyház helyett most már több volt; ami pedig meg nem fért a theocratia fogalmával, s ezt a köztudatban napról-napra jobban aláásni volt hivatva.

A XVIII. század, a francia forradalom s a császárság, mely törvényekké emelte a forradalom elveit, folytatták a reformatio munkáját. A reformatio új egyházakat teremtett: e tényt nemcsak hogy elismerte a törvény, nemcsak hogy egyenlő pártfogásban részesítette az eretnekséget s az orthodoxiát, de a X. esztendő nagy rendelete az államvallás helyébe a különböző istentiszteleteknek pénzbeli segélyezését léptette. S ha ez eszménél logikátlanabb valamit nehéz képzelni, nehéz képzelni jelentőségtejjesebbet is. Az állam, midőn egyformán fizette a catholicismust és protestantismust, melyek tulajdonképen véve egymásnak kölcsönös tagadásai, s a judaismust, mely viszont mindkét előbbinek tagadása, nyilvánvalóvá tette, hogy nem competens hit dolgában. Az államnak, mint államnak, nem volt többé hitvallása; nem törődött a dogmával. Ebből eredt aztán, hogy a catholicismus, mely előbb minden egymaga volt Európában, aztán mind jobban és jobban egyszerű felekezetté törpült a többi felekezetek közt.

A forradalom által létrehozott intézmények mind megannyi sérelemejtések voltak a theocraticus igényeken. Így a papság helyzetének megváltoztatása: az ugyanis önálló birtokosból most fizetéses hivatalnok, államtól függővé lett. Így az egyházi forumnak s a vallási fogadalmak törvényes értékének eltörlése. Így főleg törvényhozásunknak ama része, mely kivette a papság kezéből a polgári rend anyakönyvének vezetését, mely ignorálja a keresztség szertartását, s mely esketést és temetést pusztán világi actusokká változtatott át. Különösen a polgári házasság maradt meg jogosan az egyház szeme előtt olyan, mint a mi legfontosabb s legjellemzőbb kifejezése a hit és törvény teljes, befejezett különválásának.

A forradalom még egyebet is tett. A XVI. század megteremtette a jogot arra, hogy máskép is lehessen hinni, mint az egyház; a forradalom meg arra adott jogot, hogy

épenességgel ne higgyünk semmit; más szóval, az állam ma ép oly kevéssé tesz különbséget hívó és hitetlen közt, mint orthodox és eretnek között: nem ismer efféle kérdéseket. S ez nem pusztán elmélet, ez a mindennapi gyakorlat. Minden polgár képesítve van közszolgálatokra, mind választó és választható, minden vallás-különbség nélkül, legyen az illető közönyös vagy ép hitetlen. Protestáns, zsidó s a szabadelvű mind lehet államminiszter s intézheti az ország sorsát, ép oly könnyen, mint az orthodox, sőt a nélkül, hogy a közvélemény e miatt felháborodnék vagy egyáltalán ilyesmivel törődne.

Így aztán az Isten földi helytartója láthatta, mint török össze először a kiátkozás fegyvere kezei közt; mint szabadítja ki magát az ő tekintélye alól millió, meg millió keresztyén; mint véglegesít a katolikus nemzetek közt is egy kevésbé eclatans, de annál félelmebb szakadást, s végre mint zárja el az állam az egyház befolyása elől a politikai és polgári életet. Mindazonáltal a római püspök megmaradt európai fejedelemnek, a ki államokkal bír, a többi hatalmasságok módjára külön képviselőt tart s e hatalmasságokkal szerződéseket köt. A pápák világi hatalma, ha így szólhatni, mintegy talajul szolgál a lelki működésnél, utolsó menedéke volt theocraticus igényeiknek. Birtokaitól megfosztva, a teljhatalmú főpap nem leendett több, mint más lelkész; a catholicismus. vallási működésre reducáltatva, gyökeres átalakuláson ment át; véglegesen kirekesztetett a népek kormányzásából, nem egyéb ereje rábeszélésnél, s mindössze egyéni hit dolga lett. Íme amaz események következménye, melyek IX. Piust megfosztották államaitól, s melyek végül még maga Róma városa feletti fenhatósági jogaitól is megfosztották.

Nem tudom, ha van emlékezetesebb ama forradalmak közt, melyeknek e század tanúja volt. Szemünkkel láthattuk, mint omlik le utolsó köve amaz intézménynek, melylyel semmi más sem hasonlítható össze, — melynek tökélyre juthatására tizenkét század kellett s melynek hanyatlása hat századig tartott, melynek története egész Európa történetével vegyül össze, s melynek romlása egy világ végét és egy új kezdetét jelenti. A középkor igazi neve valóban nem egyéb, mint az állam alárendelése az egyháznak, míg a modern társadalomnak nincs mélyebbrelható jellege annál a törekvésnél, miszerint a hitet, mint egyéni s tetszésszerű dolgot elválassa a polgári társadalomtól, melybe már születésénél fogva mindenki tartozik. *)

ERDÉLYI IFJAK ISKOLÁZTATÁSA KÜLFÖLDI EGYETEMEKEN.

(*Szilágyi Ferenc hátrahagyott irataiból.*)

— Szilágyi Sándortól. —

(Folytatás.)

Az 1761-ik esztendő szeptemberében külföldi egyetemekre tanulás végett kimenni szándékozó, s engedelemért, valamint útlevelért az udvarhoz folyamodó több erdélyi protestáns ifju ügye terjesztett fel Mária Terézia királynéhoz, ki az arra nézve folyt tárgyalások következtében, az erdélyi udvari kancelláriához következő legfelsőbb határozatát intézte:

*) A kitűnő francia műbiralónak, ki egyúttal a francia protestantismusnak kiváló theologusa, e tanulmánya Villemainnek VII. Gergelyről szóló könyve alkalmából készült.

„Én felette üdvösnek tartom Erdélyben, valamint az ágostai hitvallásuk theológiája, úgy más tudományoknak is tanítása végett egyetemek felállításáról komolyan gondoskodni. Ez által elejét lehetne venni azon új és fonák hitágazatoknak, s a katolikus vallás, sőt a kormány elleni gyűlölséget is tápláló igen gonosz elveknek, miket a tanuló ifjak beszínak s midőn a hazába visszatérnek, magukkal oda bevisznek. S mivel a tanárok fizetésüket az udvartól fogják kapni, így attól függnének s az új, veszedelmes hitágazatok elterjedésének gátat lehetne vetni.“ *)

A királyné azért, midőn e rendeletet kibocsátá s a protestáns ifjakat a külföldre járástól visszatartóztatni akará, egyszersmind szükségesnek tartotta, számukra a hazában állítani fel egy főtanintézetet, mely az államveszélyes idegen egyetemeket pótolja, s a kormány „üdvös“ czéljának szolgáljon, miért az erdélyi udvari kancelláriának parancsolá: ez ügyben véleményes tudósítást terjeszteni fel.

Valóban érdekes és csudálatos körülmény az, hogy a bécsi udvari körökben az erdélyi protestáns főiskolákra, mint szintén a külországi egyetemekre nézve is oly vélemény uralkodott, mintha azoknak hivatása s feladata kártékony, sőt államfelforgató tanok terjesztése volna.

Mária Terézia királyné parancsa következtében, az erdélyi udvari kancellária a protestáns egyetem ügyében 1761-ben november 3-án körülményes tudósítást tett.

A nevezett udvari kancellária elnöke s udvari kancellár gróf Bethlen Gábor, mint Dobokamegye főispánja 1751-ben katholizált, s annak jutalmául Bécsben erdélyi udvari kancelláriai tanácsos lett, négy év mulva pedig, 1755-ben márczius 20-án erdélyi udvari kancellárrá neveztetett ki. E főhivatalában tíz esztendeig igen buzgó, tevékeny eszköze volt az udvarnak s azon politikának, mely a hazai törvények mellőzését, sőt tapodását maga feladatává tette, a szabadságot így elnyomta, s végre a jezsuitáknak túlnyomó befolyásra jutásával, a hazai jogviszonyok s államélet igen szomorú képét mutató absolutismusra vezetett, valamint teljesen bevégzettnek mondható egyházi és politikai reactiót alapított meg.***) Ez állítás igazságát egyebek közt az erdélyi protestáns egyetem felállítását elrendelő legfelsőbb kézirat is bizonyítja, s azt saját szerűleg illusztrálja.

Az udvari kancellár oldala mellett álló négy udvari tanácsos hasonlólag katolikus volt, t. i. Bándi Ferencz, Somlyai Albert, Vest György és Pelsér József; ez utolsó, azelőtt az alsó-ausztriai gubernium tanácsosa, 1761-ben udvari tanácsosi czimmal és ranggal az erdélyi udvari kancelláriához áttézetett.

Meg kell itt említeni azt, hogy még VI. Károly császár alatt 1727-ben kelt, majd három év mulva, 1730-ban megerősített legfelsőbb végzés erejénél fogva a reformátusok minden udvari hivatalból ki voltak zárva; ennek folytán 1727-től fogva Mária Teréziának 1780-ban november

*) „Mihi omnimode proficuum videtur, in erigendos in Transylvania universitatem tam quoad theologiam ad normam Augustanae Confessionis tradendum, quam respectu aliarum scientiarum serio allaborare, per hoc enim praeverteretur novis et inversis dogmatibus, ac pessimis principiis, quae in odium catholicae religionis, imo et regiminis imbibunt, quaeque revertentes in patrias oras studiosos comitantur. Et cum professores salaria ab Aula reciperent, cumque ab ea dependerent, facile introducendis novis, perniciosis dogmatibus obviare posset.“ Az eredeti latin szöveg.

**) Gr. Bethlen Gábor politikai működésének ismertetésül, I. kötet, a magyar tudományos Akadémiától 1874-ben kiadott munkámat: „Rajzok Erdély államéletéből a XVIII. században“; főképp abban a második értekezést: „A nagy-szebeni reformátusok imaháza és a jezsuiták. 62. l.

végén történt haláláig, s így 53 esztendő alatt, az erdélyi udvari kancelláriánál alkalmazást egy református sem nyert.

IV.

Gr. Bethlen Gábor felterjesztése.

Az erdélyi udvari kancellár a királynétól a felállítandó erdélyi egyetemre nézve parancsolt tudósításában a külföldi akadémiák látogatását megengedő törvényeket elősorolván, megjegyzi, hogy bár az 1752-iki articulus szerint, az abban említett feltételek teljesítése után, az illetőknek az útlevelet ki nem szolgáltatni alig volt lehetséges, nehogy jogaik megszorításaért a fejedelemmel alkalmatlankodjanak, mégis, mennyire lehetséges volt, kerestek mindig valami okot, mi által az ifjakat szándékukban hátráltassák, s ily módon őket további tanulásuknak a cs. kir. tartományokban leendő folytatására rábíriák.

E czél elérése végett 1753-ban kelt rendeletben kimondatott, hogy mindazon világi vagy egyházi egyének, kik az udvar híre s engedelmé nélkül a birodalomból kiutaznak, bármi javadalom vagy hivatal elnyerésére is számot nem tarthatnak. Hasonlag 1755-ben egy, a gubernium által kihirdetett királyi leiratban a felségnek azon különös kedvezménye tétetett közzé, hogy a hazai nemes ifjak, valláskülönbség nélkül, a bécsi Theresianum neve alatt ismeretes tanintézetbe s katonai akadémiába felvétetnek, hol minden más tudományok mellett a philosophiát s jogot is tanulhatják, valamint alkalmatosságuk lesz a nemesi gyakorlatok — exercitia nobilitaria — ismeretét, s a jártasságot azokban maguknak megszerezni. Az ifjaknak oda édesgetése tekintetéből a lezkerend a szükséges költségek s más tudnivalók kimutatásával együtt közzététezt. Mindezeknek azonban csekély eredménye lett, miután csupán két protestáns orvosnövendék maradt tanulásának folytatása végett Bécsben, a protestáns nemesség részéről pedig a mondott intézetbe belépés végett magát senkisémmel jelentette.

(Folyt. köv.)

NEMZETI VALLÁS ÉS VILÁGVALLÁS.

Irta: Dr. K u e n e n Á b r a h á m, leideni theol. professor.

Ismerteti Nagy Zsigmond, ref. papjelölt.

(Folytatás.)

Egészen másképp tűnik fel ugyanez a tény a próféták szeméi előtt. Az asszirok pusztító hadai Jahve akaratából jönnek, az ő büntető ítéletének végrehajtói. Hogyan foszthatnák meg az ő árnyék-isteneik trónjától az **Egyetlen!** Ime első nyomai a világ-kormányzás hitének, mely a prófétáknak Jahve lényegéről való felfogásával a legszorosabban összefügg. Előttük ő mindenek fölött s z e n t; jelleme erkölcsi. Ebből folyólag kezdetben azt tartják, hogy ő más családból való, mint a többi istenek, hogy aztán mindeniknek messze fölibe emeltessék, mint az Egyetlen, a ki létezik. Az ő istenük aztán nem is elégzik meg az áldozatok-és czeremoniákkal. „Gyűlölöm, megvetem a ti ünnepeiteket, és illatáldozataitoktól elfordulok. Hogyha engesztelő áldozatot hoztok sem kedvelem, s hála-áldozataitok kövérjére nem tekintek. Vidd el előlem énekeidet; hegedüdnek zengését

nem akarom hallani.“¹⁾ „Könyörületet akarok és nem áldozatot és az Istennek ismeretét inkább, mint az égő áldozatot.“²⁾ Ime, így tolmácsolják a próféták Jahve akaratát. S ha a népe követelményeknek nem tesz eleget: ha továbbra is idegen isteneknek szolgál; Jahvét nem szívből imádja: valjon ekkor is megtartsa azt. Jahve az ő népét igen, — önmagát soha nem tagadhatja meg! Az eredmény az, hogy a prófétáknál szakadást találunk a nemzetiség és vallás között; a vallás túllépi a nemzetiség szűk határait. Izrael azonban magasztos hivatását mégis betölti, rendeltetését elérendi; az ő istene minden népek istene leendő. Hogyan? A próféták kezdenek különbséget tenni az egész nép, s annak szellemi magva között; csak a valódi Izrael fog megtartatni, ez fog csupán fönmaradni.

E képzet klasszikus kifejezésre jutott Deutero-Jesainál, az „E b e d - J a h v e“ = „Jahve szolgája“ rajzában. Izrael kegyesei, kik soha nem tántorodtak el Jahve utairól, s mégis fogságra hurczoltattak s átszenvedék a büntetést, melyet nem érdemeltek meg: ezeket választá Jahve a nép vezéreikül; általok fognak a pogányok Jahvehoz vezetettetni.

Az ember hajlándó azt hinni, hogy most már közvetlenül fölléphet a történelem színterére a keresztyénség. A próféták az egy „egyetlen“ Isten tiszteletét prédikálták, s azt hirdették, hogy ez az istentisztelet nem fog kizárólag egyetlen nemzetiség tulajdona lenni, hanem minden népek és nemzetek részesülhetnek annak áldásaiban. Ehhez közvetlenül csatlakozhatik a Jézus tanítása. Ugy látszik. A valóságban azonban valaminek még meg kellett azt előznie; a próféták eszméinek előbb még a nép közkincsévé kellett válniok. A „Jahve szolgája“-nak prófétája meg van már: a „Jahve szolgája“-nak még ezután kell képződnie. Ez történt a Judaismusban. Ugy tetszik ugyan az első tekintetre, hogy éppen az ellenkező történt, s hogy a próféták prédikálása nyomtalanul eltűnt, semmi hatása nem maradt a későbbi nemzedékekre. Tényleg azonban itt ugyanazon jelenséggel van dolgunk, mely az emberi nem művelődésének történetében annyiszor ismétlődik. A kor nagy szellemei kifejezésre juttatják magasztos elveiket, de kortársaik még nincsenek oda érve, hogy azokat az eszméket öntudatukba felvenni és saját gondolatuk világába átültetni tudják. Látszólag tehát kihálnak az eszmék, hőseiknek elhunytával magok is sirba szállni látszanak: valósággal azonban élnek tovább is, csak hogy más, egyszerübb, alsóbb formába öltözve, a melyben azonban alkalmasak arra, hogy a nép szellemi életének tényezőivé legyenek, általa elfogadtassanak. Ily uton lesznek közkincsévé a jövő nemzedékeknek, hogy majdan, régi fejlettségüket újból elérve, ismét fölszínre törjenek. Mintegy újjá születnek ekkor, — de most már a népből, s új alakban lépnek fel; új alakban, mely azon fejlődési processusnak, melyen átmentek, egyes vonásait hiven visszatükrözi.

¹⁾ Amos V. 21—23. ²⁾ Hoseas VI. 6.

A Krisztus előtti 444-ik év őszén, a hetedik hó első napján egy nagy sereg zsidót látunk Jeruzsálemben összeseregelve. A helyen, hol összegyülnének, egy emelvényen felállított székekben egy tisztos agg férfi ül, ki egy könyvtekercsből olvas nekik valamit, a mit mindnyájan szent komolysággal hallgatnak. A férfiú Ezra, s a mit olvas: a „törvény.“ Csak néhány éve, hogy visszatért Babelből, „a törvényt, mely kezében vala.“ E törvényt a papok készíték a fogságban, s azon nézetüknek gyümölcse, hogy a fogság Jahve büntetése volt, melyet a bálványozás büneért mért Izraelre. A népnek ismernie kellett Jahve akaratát, hogy jövőre azt teljesítvén, elkerüljék az iszonyú büntetést, melyet ő a mostani nemzedékre rótt. E törvény természetesen a fogságban élt papok vallásos felfogásának a kifejezése. E vallás teljesen külső, mely áldozatokban, külső kegyességben, különböző parancsok pontos teljesítésében stb. állott. A nép ezt a „törvényt“, melyet Ezra elébök adott, elfogadja, s engedelmisségének jelekül aláírja.

Már itt megjegyezhetünk egy tényt. A harcz, mely korábban a próféták és a nép között folyt, kiengesztelődött. A „törvény“ szerzője előtt Jahve az egyedüli Isten; a monotheismust hivatalosan elismerik. Hogy e győzelmet megérthessük, nem szabad figyelmen kívül hagynunk azt a tényt, hogy Nabukodneezar a Babelbe való hurczoltatáskor csupán az előkelőket vitte magával, a köznépet pedig ott hagyta. Ez utóbbiak, a későbbi samaritanusok, legkevésbé sem voltak alkalmasak arra, hogy a próféták eszméit önmagukba fölvegyék, saját szellemük kincsévé tegyék. E mellett, az elhurczoltakra nézve a fogság büntetés volt. A kérdés, mely e nehéz napokban ama férfiak elméjét és szívet teljesen elfoglalta, ez vala: „miért szenvednek a kegyesek?“ Míg e kérdéstről elmélkedtek s annak megoldását keresék, Istenüknek magasztos fensége mindinkább inkább előtérbe lépett, s kényszeríté őket az ő egyedüli létének elismerésére; ő az, a ki büntetett, mert Izrael elhagyta őt, s idegen Isteneknél keresett segítséget. Ime, a profetizmus győzelme! — de a mely győzelemben a prófétáknak nem sok öröme töltet volna. A hajdani harcz kiengesztelése a „törvény“ ben történt meg. „Legyetek szentek, mert én, az Úr, szent vagyok,“ — ez a törvény főtartalma; csak-hogy itt „szent“ = „tiszt a törvény szerint.“ És hogy ez mit jelent, megérthetjük abból az egyetlen tényből, hogy az idők folyamán 1001 szabályt hoztak a tisztátalanság okai, s megszüntetéséről. Nem csoda, ha a cultus most egészen az áldozat körül fordul meg, hogy külön helyet nyer, — a jeruzsálemi templomot, — a laikuson egészen kívül, ennek minden személyes részvéte nélkül megy végbe. Ismerjük ezt az élettelen, hideg és elhidegítő ceremonialis vallást, előttünk van ma is — a római catholicismusban.

(Folyt. köv.)

A PESTI EGYHÁZ KÖZGYÜLÉSE.

A pesti ref. egyházközségünkben újonnan szervezett második lelkészi állomást vasárnap töltötte be, választás útján, az egyház közgyűlése. A választás délelőtt 11 órakor, az isteni tisztelet után történt meg. Az egyház s a presbyterium tagjai nagy számmal voltak jelen. A gyűlésen a tanácskozást Szilágyi Benő egyházi és gr. Ráday Gedeon világi elnök vezették.

Gr. Ráday Gedeon megnyitván a közgyűlést, felolvastatott a kandidáló bizottság jelentése. E szerint a lelkészi állomásra két pályázó jelentkezett. Az egyik lelkészi minősítése szerint nincs jogosítva arra, hogy a pesti, mint elsőrendű egyházban lelkészséget viselhessen. Így tehát a bizottság egyedül Pap Károly sziget-szt.-miklósi lelkészt jelölte ki. A közgyűlés erre Pap Károlyt az újonnan szervezett második lelkészi állomásra egyhangu felkiáltással megválasztotta. A választás eredményét küldöttség adta tudtul a megválasztottnak, ki is a küldöttséggel a templomban megjelenván, rövid beszédben köszönte meg az egyház bizalmát.

Ezután a közgyűlés tagjai a templomból a rendes egyházi gyűlésterembe vonulván, ott felolvasták s hitelesítették a választásról felvett jegyzőkönyvet. A közgyűlés többi tárgyai fölött folyt ezután a tanácskozás.

Az elnöki széklet Tóth Lőrincz foglalta el, mint a ki gróf Degenfeld halála óta főgondnoki teendőket végzi. Az első tárgy a presbyterium jelentése volt. 6 éves működéséről. A jelentés fájdalmasan emlékeztet meg gróf Degenfeld főgondnok s Török Pál szuperintendens elhunytáról, részletesen felsorolja a presbyteriumnak az egyházi élet terén tett intézkedéseit. Főgondját fordította az egyháztanács a vallásos nevelésre. E végből intézkedett, hogy a tanuló templomi énekekre taníttassanak s szaporította a vallás-tanítók számát. A tanárok fizetését, mely a fővárosi viszonyokkal sehogyan sem volt arányos, 1200 frtról 1500 frtra emelték. Az iskola mindazonáltal a maga bevételeiből s alapítványából fedezi kiadásait. Az egyház másnemű anyagi viszonyai is a legjobb rendben vannak, ami az alapítványokon kívül a főváros nagylelkűségének is köszönhető, mely az évi segélyt 8000 frtra emelte fel 2000 frtról. Török Pál szuperintendens sírjára díszes márvány-emléket állíttat az egyház, s a költség 1400 frt, már utalványozva van. Végül a presbyterium megbízatása lejárván, mandátumát a közgyűlés kezébe teszi le. Az új presbyterium megalakítására vonatkozólag a jelentés azt a módot ajánlja, hogy a mostani tagok egy negyed része, tehát 6 sorsoltassék ki s ezek helyei töltsenek be választás által.

A presbyterium e javaslata nagy vitát keltett fel. A zsinati egyházszervező törvény 23. §-a értelmében a presbyterek ezentúl 12 évre választatnak. A törvény e rendeletének végrehajtását az egyházkerületek nem egyöntetűen eszközölték. Az egyik kerületben például akként jártak el, hogy a főgondnoktól s szuperintendens-től kezdve, az összes kerületi tisztviselők új választás alá bocsátották mandátumaikat. A dunamelléki reform. egyházkerület, melyhez a pesti ref. egyház is tartozik, abból az intencióból indulva ki, hogy az egyházkormányzat folytonosságát általános tisztújítás által rázkódtatásoknak kitenni nem tanácsos, úgy intézkedett, hogy a hatásköre alatt álló egyházközségek presbyteriumaiban az a negyedrészes új választás alá, mely hivatalát legrégebben viseli. A kerületi gyűlés ez intézkedése egy régebbi határozaton alapul, melylyel megszabta, hogy a presbyteriumok újjáalakítása bizonyos turnusok szerint szabályoztassék. A pesti református egyházközség azonban e határozatot nem vitte még keresztül, úgy, hogy presbyteriumának mai tagjai mind egy és ugyanazon időben nyerték mandátumaikat.

Ez alapon indítványozta Darányi Ignác, hogy az egész presbyterium bocsássa megbízatását új választás alá. Az indítvány mellett s ellene többen szóltak. Szilágyi Dezső és Beöthy Zsigmond utaltak arra, hogy a kerületi gyűlés egy határozatának végrehajtásáról van szó. E határozat elég világos s az egyházközségnek nincs joga ahhoz, hogy azt így vagy amúgy magyarázza, mert akkor meg-

történhetik, hogy minden egyházközség másként fogja azt végrehajtani. Végül Tóth Lőrincz elnök szavazásra bocsátotta a kérdést, s a presbyterium javaslata szótöbbséggel elfogadott. A választást legközelebb fogják megejteni.

VIDÉKI ÉLET.

A sepsii egyházmegyéből.

(Egyházmegyei közgyűlés.)

S.-Szentgyörgy, jan.

A sepsii ev. ref. egyházmegye mai napon a Mikó-tanodában rendkívüli közgyűlést tartott. E gyűlés igazán rendkívüli volt, mert a mit a rendes közgyűléseken nem mindig tapasztalunk: a közgyűlés tagjai — egy-kettő kivételével — mind jelen voltak. Itt voltak a fő- és aligazgatók, papok, világi és tanító-képviselők. Ne mondja hát senki, hogy a magyar, kivált a kálvinista magyar, apathikus és indolens a közügyek iránt; mind egy szálra talpra áll valamennyi, ha egy kis választási, egy kis érdekkérdés kerül a szőnyegre! Itt azonban nem nemtelen önérdékről, nem vesztegetéssel járó korteskedésről: a szó legnemesebb értelmében vett nemes ambíció kérdéséről volt szó.

„Tisztújítás van ma itt a vármegyén — akarom mondani az egyházmegyén. Egyházmegyei fő- és aljegyző, közügyigazgató, házassági és köztörvényszéki bírók, kijelölő biztosok, gazdasági, jogügyi bizottsági tagok, könyvtárnokok, tisztviselők választása volt ma, mindenik állomással „kálvinista fizetés“ jár, azaz a nagyobb rész merőben tiszteletbeli hivatal tiszteletdíj nélkül; a jegyzők, direktor és a házassági törvényszék tagjai kapnak annyi irigylésre méltó tiszteletdíjat, hogy ha nagyon takarékoskodnak, ebből fuvardíjait és az irodai költséget fedezhetik. És mégis olyan lázas érdeklődés volt mindenképp állomás elnyeréseért, mintha busásan díjazott évi fizetés és élet-hosszigan tartó nyugdíj-illeték elnyerése forgott volna kérdésben. Hogy ne mondjam nyomorral, de nagyobb részint a megélhetés anyagi gondjaival küzdő papjaink mellett — hála istennek — vannak oly derék világi hűveink, kik nemes önbecsértől vezéreltetve, büszkeségüknek tartják, ha a közbizalom az egyház szolgálatára hívja őket!

*

Csiszér Gábor esperes a meghatottság ékesszólásával mondotta el éljenzéssel kísért megnyitó beszédét.

Ezután következett az esperesi jelentés.

Az egyházmegye életének nevezetesebb mozzanatait az esperes 24 pont alatt sorolta elő. Ezek közül e téren csak a fontosabbakat említjük meg.

Az országos ref. közalapra vonatkozólag jelenti az esperes, hogy a törvény végre van hajtva, egyházmegyénk részéről 681 frt 80 kr. iratott alá az 1883-ik évre járó illeték gyanánt. (Ide nem számítva a s.-szentgyörgyi és ilyefalvi püspöki felügyelet alatt álló egyházközségeket. Ezek közül csupán S.-Szentgyörgy 126 frtot küldött fel.) Nehány egyház részéről még nem fizették be azon illetékek; ezek is felszólítottak, hogy kötelezettségüknek sürgősen tegyenek eleget.

A feldobolyi ev. ref. egyház paplakján a k. kijavítására felséges Urunk királyunk magánpénztárából 100 frt segélyt kegyeskedett kiutalni. Midőn esperes előterjesztése rendén a király nevét említette, a közgyűlés összes tagjai és a hallgatóság, mint egy varázsütésre, „mint egy ember“ állottak fel, így hallgatták végig

az előterjesztést és ennek végén a közgyűlés lelkes eljenzésekben adott kifejezést alattvalói hálájának és hódolatának.

Ezzel az ügygyel kapcsolatosan egy oly kérdés merült fel, melylyel nem kellett volna az ünnepélyes hangulatot zavarni. A „Pesti Napló“ egyik közelebbi számában egy hirlapi kacska jelent meg, mely szerint egyik protestáns székely egyház segélyért folyamodván a királyi felséghez, azzal végezte volna kérését, hogy aztán ne legyen ez a válasz: „kann niksz!“ Kérdésbe tétetett, hogy vajjon nem ezen feldobolyi egyház kérelme volt-e az, a melyről a „P. N.“ szól?

Az esperes biztosította a közgyűlést, hogy a kérelem a legkorrektebb és a legloyalisabb alakban küldetett fel. A háromszéki prot. papság az értelmiségnek sokkal magasabb színvonalán áll, hogysem közöttük ilyesmi történhetnék.

Az erdő-üzemtervek megállapítására nézve az esperes jelenti, hogy a törvényszabta intézkedéseket megtette.

Az erd. ev. ref. egyházkerület házi pénztára javára kiküldött gyűjtőleveket néhány egyház még eddig nem adván be: a hátralékos egyházak felszólítottak kötelezettségük teljesítésére.

Legvégül az esperes jelentést tett a nagy-borosnyói egyház- és polgári község közt fenforgó nagyfotosságu vitás kérdésre nézve: a piaczi terület italmérési és vámhaszonbéri jogélvezet tárgyában. Az ügy Háromszék megye közgyűlésétől felebbzetett az illető felsőbb hatóság útján a miniszteriumhoz.

Az esperes előterjesztései helyeslő tudomásul vétettek, a mennyiben további intézkedések tárgyait képezik, részint az egyházmegyei tanácshoz, részint az egyházmegyei vizsgáló székhez s más illetékes hatóságokhoz tettek át.

Napirenden, a jegyzőkönyv szerint, 26 tárgy láttatott el. Ezek közül is csak néhány fontosabb közérdekű ügy tárgyalásának leírására szorítkozunk.

A Zwingli-ünnepély f. évi április 22-én Nagy-Borosnyón fog megtartatni. Az ünnepély szónoka Vén Mihály, a bikfalvi egyház ifju lelkésze leend. Az ünnepély rendezésére az esperes elnöklete alatt Berde János, dr. Barabás Albert, Márk István, Havadtói Mihály és Kónya Gábor kértettek fel.

A vasárnap megünneplésére nézve a közgyűlés javasolja, hogy kéressék fel az állandó igazgató tanács, hogy a kerületi közgyűlés elébe terjeszzen felirati javaslatot a miniszteriumhoz, illetőleg az országgyűléshez intézendő memorandum tárgyában, melyben fejtsék fel, hogy az egyház magára hagyatva, képtelen a vasárnap megünneplésére sikeres intézkedéseket tenni, mindaddig, a mig országos törvény nem hozatik a vasárnapi munkaszünet, a korcsmák, mulató helyek, üzletek stb. vasárnapi bezárása iránt, és a mig el nem rendeltetik, hogy a községi, megyei stb. közigazgatási, köztörvénykezési stb. hatóságok jó példával előlmenve, munkaszünettel és általában a vasárnap megszentelésével adjanak példát a népnek Angolország és más keresztényen művelt államok példája szerint.

A papi stolare tárgyában az egyházmegye azon véleményét terjeszti fel, hogy e tárgyban az egész egyházterület minden egyházára egyenlően kötelező törvényt hozni nem lehet a már létező díjlevelek és kétoldalú szerződések miatt. De igen is lehetne a különböző vidékek és egyházak helyi viszonyaihoz képest, három vagy esetleg több osztályzat szerint minden egyes papi funkcióért a stolare és papi szolgálatok minimumát megállapítani.

De bevégezzük már is hosszúra nyult tudósításunkat a gyűlés legfontosabb tárgyának a választásoknak leírásával.

A főjegyzői hivatalra két jelölt volt: a volt főjegyző Kis Antal Sámuel 33 szavazattal, — Nagy Sándor volt direktor 28 szavazatával szemben, — újra megválasztott.

Mire a közgyűlés a kissebbségben maradt főjegyzői jelöltnék azzal adott elégtételt, hogy nyomban kikiáltotta direktornak Nagy Sándort.

A papi állomások betöltéséről szóló törvény értelmében kijelölt biztosoknak Nagy Sándor és Bede János; a jogügyi bizottság tagjaivá Kis Albert, Pünkösti Károly és Pünkösti Ferencz; a gazdaságügyi bizottság tagjaivá: Magyar Károly, Szabó Dénes és Miskolczy György; tanügyi előadóvá: Nagy Sándor; tanügyi bizottság tagjaivá: Rácz Albert, Imecs Ernő és Fejes Károly szintén közfelkiáltással választattak meg.

Ezzel a délelőtti ülés bezáratott, s miután 10 tag névszerinti szavazást kért, 8 papi ülnök a házassági törvényszék, — 7 papi és 7 világi ülnök a köztörvényszék részére a délutáni órákban, titkos szavazás útján választott. Ezen állomások betöltése iránt élénk harc folyt.

A házassági törvényszéki ülnökökre beadott 65 szavazat. Révay Lajos 57, Kis Albert 56, Rácz Albert 55, Gáspár Albert 51, Zágonyi Pál 50, Demes Péter 48, Magyar Károly 47, Csulak Zsigmond 30, Vas Lajos 22 szavazatot nyertek. Két utóbbi nem nyervén általános szavazattöbbséget: új választás rendeltetett, mire Vas Lajos 26 szavazattal Csulak Zsigmond 19 szavazata ellenében nyolczadik ülnöknek választott. Aljegyzővé 47 szavazattal Kis Albert választott.

Köztörvényszéki ülnökökre beadott 62 szavazat. Papok közül Révay Lajos 57, Gáspár Albert 54, Kis Albert 53, Rácz Albert 52, Magyar Károly 52, Bede János 51, Csulak Zsigmond 48. — Világiak közül Molnár József 58, Márk István 56, Rápolyi Mózes 52, Pünkösti Károly 52, Veres Gyula 55, Joós Elek 47 és Imecs Ernő 46 szavazattal választottak meg.

Estéli 6 órakor lön „apostolok oszlása.“

A szeretet szent istene, ki megdicsőítette erejét az erőtelen apostolokban: tartsa össze és szent lelkével vezérelje a sepsii-egyházmegye választottjait, hogy hiven örködjének az erkölcsvallásos és nemzeti közmívelődés ügye fölött!

—y.

TANÜGYI ROVAT.

— Az iskola-ügy lendülete Kis-Ujszálláson. Az oktatásügyben nevezetes mozzanat történt Kis-Ujszálláson. A városnak még néhány ezer hold felosztatlan földje volt. A legfelsőbb kuriai ítélet az eddig közösen használt földeket a bel- és külső telek váltásági illetősége szerint rendelte kiosztatni; e tavasszal illetősége kinek-kinek birtokába is adatik. A ref. egyház is kapni fog birtoka szerint. A közérzület 800 holdra egészítette ki az egyház birtokát, azzal a határozattal, hogy ezután az elemi tanításért és nevelésért a szülék semmit sem fognak fizetni, hanem az iskolai költségek ez alapjövedelméből fedeztetnek. Ez intézkedés már e tanévben érvényre emeltetett. A tanítók is készpénzzel ez alaptól díjaztatnak illően, s eddig használt szántóföldjeik bir-

tokában is meghagyattak. E szántóföldek mult őszele ha-
szonbérbe adtak, némely darab ára holdonként 10—31
frt közt váltakozik. Neveli a föld becsét, hogy egy tag-
ban van, és igen közel a városhoz, vizáradásoknak nin-
csen kitéve. Egy másik nemes tett is feljegyezhető emlé-
kül a mult esztendőről. Szabó Józsefné. néhai Pólya Er-
zsébet asszony, végrendeletileg a szegény árvák tanítására
és nevelésére 6 hold földet hagyott járadékaival együtt,
a minek ára középszámitással 1500 frtra tehető.

KÜLÖNFÉLÉK.

Kolozsvár, 1884. febr. 2.

— Szilágy-szolnoki egyházmegyénk-
ben tisztújítási mozgalmak indultak meg. Ezeket Genc-
sy S. szil.-somlyói polgármester kezdeményezte, ki — mint
említettük — a tavaszi egyházmegyei közgyűlés alkalmá-
val tartandó egyházi tisztújítás tekintetéből a Kraszna-
Berettyó-menti kör lelkészeit, világi és tanítói képviselőit
előleges értekezletre hívta meg, jan. 18-ra. A meghivot-
tak, számszerint 28-an, megjelentek Sz.-Somlyón a város-
háza tanácstermében. Az értekezlet, az egybehívó indít-
ványára, pártértekezletté alakult, melynek világi elnökéül
Gencsy S., egyházi elnökéül Gáspár J., jegyzőjéül Faragó
S. és Rózsa S. választottak meg. Gencsy társelnök elő-
adván, hogy a köztisztelőben álló esperes: Szabó Pál e
hivatalról, noha még 3 évre terjed ki megbízatása, még
a mult év őszele lemondott, s az esperesi hivatal tovább
viselésére többrendbeli kérés után sem volt rábírható:
felhívta az értekezletet, hogy a maga részéről léptessen föl
jelöltet az esperesi hivatalra. Dobby képviselő ajánlatára
jelöltül Nagy László egyházmegyei főjegyző lett egyhan-
gulag felléptetve. Nagy László az értekezleten megjelenvén, a je-
löltséget annak kifejezése mellett fogadta el, hogy meg-
választása esetén két fegyver lesz kezében: a törvény és
a szeretet... Szívből kiáltott reá szünni nem akaró „él-
jent“ az értekezlet. Majd a többi hivatalokra lettek je-
löltek léptetve föl, nevezetesen: főjegyzőnek Surányi Gyula,
közügyigazgatónak s közpénztárnoknak Botka Károly,
aljegyzőnek Rózsa Sándor. Azon indokból, hogy az egy-
házmegye lelkészi karának Nesztorai, kik eddig is mun-
kás részt vettek a közgyűlésekben, a „zöld asztalhoz“ ez-
után is bevonathassanak, de még, hogy e nagy kiterjedé-
sű egyházmegye valamennyi köre képviselve legyen az ül-
nöki karban, indítványoztatott, hogy hozassék javaslatba
az egyházmegyei közgyűlésen az ülnökök számának nyolcz-
ra emelése. Elfogadtatván ez indítvány, az ülnöki jelöltek
egyhangulag felléptettek. Tanügyi előadónak Szász Fe-
rencz, számvevőnek Török István és levéltárnoknak Kó-
nya László jelöltetett ki. Végül végrehajtó bizottság ne-
veztetett ki Gencsy és Gáspár elnökele alatt. E bizott-
ság teendője lesz az értekezlet megállapodásáról a többi
köröket értesíteni, a jegyzőkönyvet hitelesíteni és egy ál-
talanos értekezlet tartása iránt intézkedni. Ebédre Gencsy
Sándor vendégszerető házához lett meghíva az értekezlet.

— A dunamelléki püspökségre való sza-
vazások beadásának határideje jan. 20-án lejárt. Az el-
késett szavazások még febr. 4-ig elfogadtatnak s a vá-
lasztás eredménye február 5-én kihirdetetik. A szava-
zatokat összeszámláló bizottság: Lónya Menyhért fő-
gondnok és Vizsolyi Gusztáv gondnok elnökele alatt
a következő tagokból áll: Antos János, id. gr. Ráday Ge-

deon, Kerkápoly Károly, Ballagi Mór, Várady Károly, Szi-
lágyi Sándor, dr. Szilágyi Dezső világiak, — Sipos Pál,
Koncz Imre, Szalay Ferencz, Csikay Imre, Ádám Kálmán,
Szilágyi János, Papp Károly egyháziak, továbbá Farkas
József és dr. Vécsey Tamás jegyzők.

— A vallás- és közoktatási költségve-
tés tárgyalása folyt le a héten nagyobb vita és jelenté-
kenyebb beszédek nélkül a képviselőházban. A felsőbb
tanintézetek cziménél az egyet. hittudományi kar tanárai
részére megszavazták a fizetéseknek a többi karok taná-
raival való egyenlősítését. A kolozsvári egyetem czi-
ménél Ugron Gábor az egyetem elhanyagolása miatt
emelt panaszt kiméletlen hangon és legnagyobb részt in-
dokolatlanul; a középiskoláknál Somsich Pál ajánlotta a
kaposvári gymnasiumnak 8 osztályúvá emelését. A tár-
gyalás második napján a népoktatás cziménél Göndöcs
apát az ipariskolákat is kívánta részesíttetni a népisko-
lák költségvetésében, Herman Ottó pedig az alföldi ta-
nyák iskolaviszonyainak szomorú állapotáról szólt. A vá-
czi siketnémák intézetének segélye cziménél Rakovszky
István a siketnémák nevelésének hiányos voltára hívta
fel a ház figyelmét, s kérte a kormányt, hogy jövőre egy
új intézet felállításáról gondoskodjék. — A nemzeti mu-
zeum tételénél Thaly azt ajánlotta, hogy a régiségtár fa-
lait magyar történeti tárgyú gobelinekkel kellene beföldni.
— A technologiai muzeumba Herman Ottó magyar eth-
nografiai tárgyakat is kívánt kiállíttatni. — A műemlé-
kek cziménél Göndöcs Benedek apát fájlatja, hogy a pusztaszeri
ásatások nincsenek a budgetbe felvéve; 2000 frtot
kér arra fordíttatni. — Mindegyik szónok után Trefort
miniszter szólalt fel és adott megnyugtató feleletet. Ez-
zel véget ért a közokt. tárcza tárgyalása.

— A miskolczi ref. egyház presbyteriuma
folyó hó 19-én délután ülést tartott, melyben a lelkész-
jelölő bizottság határozata terjesztetett elő, mely szerint
4 pályázó közül kettő jelöltetett ki, és pedig első helyen
Czelder Márton felsőbányai, második helyen Nagy Ig-
nác tolcsvai lelképásztor. Elhatároztatott, hogy a lelkész-
választás márcz. 2-án fog megtartatni.

* József császár a debreczeni főtano-
dában. Jókai beszéli a következőket a „Nemzet“-ben: A deb-
reczeni collegium könyvtárában látható egy ritka könyv, mely
Kalvin hitvallásának eredeti incunabulum példánya. A belső czim-
lapra fel van írva az emlékezetes mondat, miszerint ezt a köny-
vet József császár, a debreczeni collegiumot meglátogatva, saját
kivánatára kerestette elő és abban olvasgatott. Ez alkalommal az
uralkodót fogadó szuperintendens így szólta meg a császárt, ki meg-
koronázott magyar király nem volt: „Humanissime caesar!“ A hu-
manissime“ titulus egyuttal a diákok megszólítása is, a kik a „hu-
maniorákat“ frekventálják: tehát ezért! A császár megszólítá-
sának azonban az volt a jelentése: „legemberségesebb“: tehát
azért! — József császár azt felelte rá, hogy valóban ezt a czim-
zést tartja magára nézve legmegtisztelöbbnek. Az általa kívánt
Kalvin könyvét valahonnan a porból, a legelső könyvek közül huz-
ták elő. A császár azt kérdezte, miért van az oda eldugva? A
szuperintendens fötalálta magát s azt felelte: „Azért, mert ez a
mi vallásunknak az alapja, tehát legalól kell neki lenni.“ A csá-
szár meg volt a válaszszaal elégedve. Azonban más valami is volt
még ott a collegiumban eldugva. Egy zárdájából megszökött szer-
zetes, a ki beállt Debreczenben theologus diáknak, s a kit a pa-
pok reklamáltak. József császár haragos tekintettel fordult a szu-
perintendenshez, s azt mondá neki: „Mit tenne ön azon esetben,
ha ön volna a császár, s önnek kellene az ilyen vétséget megbün-
tetni?“ — „Humanissime caesar!“ mondá erre a szuperintendens,
„engem nem neveltek úgy, hogy császár-indulatokat tulajdoníthat-
tam volna el, annál fogva ezt nem is tudom elképzelni.“ A császár
elmosolyodott a válaszra, helyesnek találta s nem kutatta tovább
a szökött barát dolgát. „Vigye az ördög, legyen hát belőle kálvi-
nista pap!“

PROTESTÁNS KÖZLÖNY

EGYHÁZI ÉS ISKOLAI HETILAP.

MEGJELENIK MINDEN VASÁRNAP.

SZERKESZTŐSÉGI SZÁLLÁS:

b.-farkas-utca 16. szám, hova a lap szellemi ügyeit illető küldemények a szerkesztő nevére czimzendők.

ELŐFIZETÉSI ÁR:

Egész évre 6 frt, félévre 3 frt, évnegyedre 1 frt 50 kr.

HIRDETÉSI DIJ:

Egy négyszög centiméternyi tér egyszeri hirdetésnél 3 kr.

KÉZIRATOK NEM ADATNAK VISSZA.

KIADÓHIVATAL:

„Magyar Polgár“ nyomdája, b.-közép-utca 2. sz., hova az előfizetések és hirdetési díjak küldendők.

FELELŐS SZERKESZTŐ ÉS LAPTULAJDONOS: SZÁSZ DOMOKOS. — KIADÓ: AJTAI K. ALBERT.

Tartalom: A kath. egyház és a protestantismus. — Kes-hub Chunder sen. (Péterfi Dénes.) — Nemzeti vallás és világvallás. (Irta: Dr. Kuenen Ábrahám. Ismerteti: Nagy Zsigmond.) — Erdélyi ifjak iskoláztatása külföldi egyetemeken. — A LXXXIX. zsoltár. (Kálmán Károlytól.) — Vidéki élet. — Irodalom. — Az áll. ig. tanács nagygyűléséből. — Különlélek. — Szerkesztő postája.

A KATH. EGYHÁZ ÉS A PROTESTANTISMUS.

„Legujabb politikai divat“ *) czimalatt nagy sensatiót keltett röpirat jelent meg, melyre olvasóink figyelmét föl hívni kötelességünknek tartjuk, és épen e helyen.

E röpirat keletkezésére azon coalitio szolgált indokul, mely hazánkban legközelebből az ultramontanismus és feudalismus közt jött létre s a képviselőház szabadelvü irányával szemben a felsőházban oly imposans erővel szállott sikra, mely a liberalismus minden hívét meglepte, megdöbbentette s gondolkozóba ejtette.

A névtelen szerző eloquens nyelven, meggyőző érveléssel s a történeti adatok egész halmozásával tünteti fel mélyreható jelenségét azon vereségnek, melyet a coalitio folytán a nagy nemzeti traditiókat képviselő alsóház s benne a specifikus magyar faj érdeke szenvedett. Kimutatja a történelem lapjairól idézett bizonyító példákkal, hogy e két hatalmas áramlat közti szövetség a magyar nemzet előrehaladásának, belső consolidatiojának, a szabadelvü eszmék diadalra jutásának mindenkor legfőbb gátjául szolgált s ez idő szerint e szövetség veszélyes volta azáltal öltött még félelmesebb jelleget, hogy kezét fogott az antisemitikus áramlattal, mely a felületesen gondolkozók közvéleményében élénk visszhangot s rokonszenvet keltett. Kimutatja, hogy a klerika-

*) Legujabb politikai divat. Irta: Timoleon. Budapest, 1884. Zilahy Sámuel.

lis s feudális tendenciákkal szemben a protestantismus volt keletkezése első pillanatától kezdve a nemzeti traditiók hordozója, a liberalismus előharczosa, a magyar nemzet faji érdekeinek védelmezője, az alkotmányos szabadság viadora s multjához híven, kötelessége sikra szállani ma is a létrejött coalitíóval szemben.

De hadd szóljon maga a szerző

A protestantismus, melyet a kath. egyház ki akart irtani, másutt a vallási, lelkiismeret és politikai szabadság nagy kiindulási pontja, az átalakulási eszméssel terhes századok regeneráló alkotása volt.

Nálunk egyszersmind nemzetmentő esemény.

Ha a protestantismus tért nem hódít Magyarországon, s főleg a specifikus magyar fajt nem érinti, a magyar nemzet sokkal nagyobb megpróbáltatások elé megy vala. E megpróbáltatásokat talán túl sem éli.

S a legnagyobb veszedelem nem a harminczéves háború, s a török hódoltság idején fenyegette a protestantismust s a magyar állameszmét. A mikor Rudolf az ellenzék vezéreinek elfogatását követelte; Illésházy ellen a leggaládabb főbenjáró per indított; az osztrák tábornokok tüzzel-vassal folytatták a térités művét; a mikor Pethő érsek erőszakkal elfoglalta a protestáns templomokat; a pozsonyi védtörvényszék 300 protestáns családot fosztott meg vagyonától, szabadságától, sőt életétől: általában az erőszakos üldözés nemcsak nem ártott, hanem inkább használt ugy a protestáns, mint a nemzeti ügynek. Felkeltette az ellenhatást, a mi az üldözésnek rendes következménye. Báthory, Rákóczy, Bethlen, majd később Tököly álltak a vallási és nemzeti ellenhatás élére, s a protestánsok jogait, valamint a magyar alkotmányt a fegyver hatalmával kicsikart békék — a bécsi és a linczi — erősítették meg. A legnagyobb veszély akkor következett be, mikor a protestánsokat többé nem dobták sem a verpadra, sem a börtönbe. Mikor a térités békés uton történt, s az erőszak legfeljebb csak annyiból állt, hogy a protestáns templomokat elvették s a protestáns papokat elkergették.

Már Pázmán, a nagy érsek lángszava többet ártott a protestantismus ügyének minden üldözésnél. Még jelszuita korában 30 főrangú protestáns családot térített meg. Ez nem lett volna baj. De Bécsben a protestantismus elleni harcotot egyértelműnek tartották a magyar alkotmány elleni harczczal. Nem csoda tehát, hogy az ellenkező oldalon a protestantismus ügyét szoros összefüggésbe hozták a magyar ügyvel.

Pázmán érezte ugyan, hogy a protestáns Erdély a magyar érdekek vára. Ki is fejezte azt nem egyszer. Ha elesik Erdély, veszély fenyegeti Magyarország alkotmányát és a nemzetiségét is. De azért a hittérítő buzgalma legyőzte még benne is a higgadt megfontolást. Utóbb már Eszterházyval sem fért meg, vádolta, sőt gyanusította ezt lanyhasága miatt.

A bécsi politika előre ment a tört. uton. A mikor a török járom lehullt az ország vállairól, Bécsben Magyarországot meghódított tartomány gyanánt kezdték tekinteni.

Rákóczy a Kolonics ajkaira adott e jelszót tulajdonította az osztrák politikának: Magyarországot előbb koldussá, azután osztrákká kell tenni.

E jelszó azonban így volt igaz: *Magyarországot koldussá és katolikussá kell, azután osztrákká lehet tenni.*

Ez volt a politikai maxima. A kath. főpapság dicséretére legyen mondva, hogy nem mind tették magukévá ezt a politikát; a nagy és bátor főpap, *Széchenyi Pál* ismételtlen füleikbe dörögte az elnyomó tervek koholóinak a nemzet tiltakozását.

— — — — —

A nemzeti visszahatás József uralkodásának végén protestáns jelszavak alatt történt, mint az osztrák politika a katolikus érdekekkel iparkodott József előtt solidaritásba lépni. A magyar alkotmány és a protestantismus, általában a vallásszabadság egyidejűleg diadalmaskodtak.

Az alkotmány restitúciójával egyidejű volt a protestánsok restitúciója in integrum.

Ki nem látja az 1790—91. törvényekben, az 1. cikktől a 27-ig az eszmei összefüggést?

E tagadhatlan ténynyel, s az elősorolt tényekkel szemben, ki tagadhatná, hogy a nemzeti ügy és a protestantismus a sötét századok viharos küzdelmeiben szorosán összeforrt? A katolikus vallás államvallás volt; de a protestantismus nemzeti vallás.

S ugyanezt igazolták egy későbbi sötét kor eseményei. Szabadságharczunk leverése után ismét a protestantismus volt az, melynek sáncaiba a nemzet menekült. A protestáns autonomia volt a nemzeti ügy utolsó védvára, mikor már az alkotmánynak minden egyéb sánca beomlott s minden egyéb védőfala ledőlt. Bach és Schmerling centralizációja ellen küzdhetek egyes hazafias katolikus főpapok — küzdöttek is — de csak saját személyükben. A katolikus egyház, mint intézmény, nem képezett, nem is képezhetett gátot az osztrák reactio ellen, míg a protes-

táns autonomia természetes és végső menedéket nyújtott az elveszett haza számára.

Nemcsak a történelem logikájánál fogva történt ez így, hanem azért is, mert a katolicismus, mint annyiszor utaltam rá, nem alkalmas nemzeti egyházak létesítésére, ellenben a protestáns egyházaknak erre kiváló képességük van.

Mi a végeredmény?

Nem avatkozom senkinek hitelveibe és vallási meggyőződésébe.

Nem utánzom a XVIII. századbeli kath. főpapokat és világi rendeket, kik a felekezetségtől tették függővé a hazafiságot. Elöttem jó hazafi lehet katolikus és protestáns egyaránt. S a hazafiság, nem pedig a vallás minősége kell hogy döntő legyen minden magyar ember előtt.

De kérdem, melyik egyháznak: a katolikusnak, vagy a protestáns egyháznak van-e nagyobb érdemük a haza és az alkotmány körül?

S ha a válasz nem lehet kétséges, megtörténhetik-e az, hogy ebben az országban, hol minden elv, minden tan csak annyit ér, a mennyit használ a magyar ügynek; megtörténhetik-e, mondom, ebben a hazaszeretet tüzétől áthevített országban, *hogy az ultramontanismus befolyásolja a közvéleményt?*

Azon ultramontanismus, mely sehol sem nemzeti jellegű, a nemzeti érdekeket sehol sem tartja szem előtt, hanem csak — a mihez egyébiránt teljes joga van — a nagy katolikus világerdekeket.

Megtörténhetik-e, kérdem tovább, hogy a katolikus főpapság álljon a magyar közvélemény élére; azon főpapság, melynek egyes tagjai kétségkívül nagy, hazafias érdemeket szereztek; de mint testület, már a hierarchiában elfoglalt állásuknál fogva sem küzdhetek feltétlenül a magyar érdekekért, mikor ezek az egyházi érdekekkel jutottak konfliktusba.

Lehetséges-e, hogy Esztergom vezesse Debreczent, Kaloosa Kecskemétet, Eger N.-Köröst és Sáropatakat?

Az ultramontanismus actiójának: nem kell-e protestáns visszahatást szülni?

KESHUB CHUNDER SEN.

Keshub Chunder Sen, a hinduk prótétája meghalt.*)

A ki a vallásos élet terén oly kiváló jelentőségre emelkedett, mint ő, bármily távol essék is tőlünk működése színtere, megérdemli az emlékezetet annál is inkább, mert ő nemcsak a hindú theismusnak volt egyik legkimagaslóbb képviselője s az újabb időben vezérszellemé és éltető lelke, hanem, mint prófétai szellem átalán is figyelemreméltó jelenség.

Születése arra az időre esik, (1838.), a mikor a nyugati miveltség befolyása Anglia útján már kezdett volt érezhetővé válni hazájában és pedig, a mint az egy helytt

*) 1884. jan. 45 éves korában.

álló és egy előre haladó mivelttség érintkezésénél gyakori eset, a vallásra nézve nem épen kedvező jelekben. Az értelmi felvilágosultság, melyet a hindú az angol-indiai iskolákban nyert, meg hasonlításba jövén a brahman vallás sötét, képtelen tanaival és ceremóniáival, az összeütközés sokaknál téves szélsőségeket, skepticismust és atheismust eredményezett. Hanem ez inkább csak egy vezető szellem hiányának vala tulajdonítható. S a népfaj, melynek a vallásosság annyira természetében van, csakhamar megszülette az új átalakuláshoz szükségelt irányadót is Rammohun Royban, ki a nemzeti vallásnak durva bálványimádásával és babonáival szakítva, a Védák alapján egy, az új miveltséggel öszhangzó, tisztább vallást igyekezett kifejteni. A mivelt hindúk gyorsan csatlakoztak a mozgalomhoz, mely „Brahma-Samáj” név alatt indult ki a világba hódítani és az csakhamar jelentékeny mozgalommá is nőtte ki magát.

Rammohun-Roy meghalván, az új vallásfelekezet néhány esztendőn keresztül az őt követő két vallástánító alatt nem nagy előhaladást tett. Hanem Debendranáth Tagore-nak megvolt különösen az az érdeme, hogy az új mozgalomnak sok tanult és tehetséges ifju embert tudott megnyerni. És ezek között volt Keshub Chunder Sen is, egy orvosnak a fia, a ki csak épen akkor került ki a kalkuttai angol-indiai iskolából.

Mély vallásos érzülete, s kitünő szellemi tulajdonai csakhamar fontos helyet vívtak ki számára a Brahma-Samáj társulatban. Debendranáth Tagore benső barátjává fogadta s ő maga inkább a magányban és visszavonulásban találván gyönyörűséget, rövid időn az egész társulat vezetését rábizta. Hanem itt is bebizonyult, hogy az új bor nem fér meg a régi tömlőkben. Sen mind merészebb újításokkal lépett fel s a bálványimádás feladásával meg nem elégedve, követelte a régi nemzeti vallásból ájtott szertartások eltörlését. Ez végül is szakadásra vezetett (1866.), mert a conservatívek semmiképen sem voltak arra hajlandók. Sen és hivei ekkor különváltak „India Brahma-Samája” név alatt. S azóta a Brahma-Samáj a világ az ő nevével együtt ismeri.

Ő és társai felhagyva a világi foglalkozással, csupán prédikátorok, tanítók, missionariusok lettek. Számos theisztikus szöveg-könyvet adtak közre a világ különböző szent irataiból. Kalkuttában egy nagyszerű imaházat építettek és Sennek csodás erejű szónoklatai ezereket nyertek meg a szent ügynek.

Egy egész új vallási irodalom keletkezett. Folyóiratokat, lapokat indítottak meg, új iskolákat nyitottak és komoly kísérleteket tettek a nők alárendelt helyzetének emelésére, s ennél a Brahma-Samáj vallási mozgalom egyszersmind társadalmi reformmá lőn.

1870-ben, hogy az ügy előhaladásának annál nagyobb lökést adjon, Angliába ment fölolvasásokat tartani. Utja valóságos diadalút volt. A keleti képzelet ereje, a gondolatok mélysége, szokatlan szónoki heve elragadták Anglia népét. Százaknak, ezreknek nyerte meg szeretetét, tisztelétét a legmagasabbtól a legalsóbbig. Beszédei — mint

Müller Miksa jellemzi — épen oly bámulatos, rendkívüli nyilvánulásai voltak a vallásos felbuzdulásnak, mint a mily rendkívüli példányai a Kossuth beszédei a politikai szónoklatnak.

Angliából visszatérte után még fokozottabb erélyvel és tágabbkörű tevékenységgel folytatta a munkát és a Brahma-Samáj zászlója alá, melynek ő nyugaton is elismerést és dicsőséget szerzett, mind többen sereglettek.

S végül, hogy művére a koronát is feltegye, mint próféta jelenik meg népe előtt és ezelőtt néhány évvel „Uj kijelentést” adott India és az egész világ számára.

Angliai barátai közül e lépését sokan elítélték s elítélik ma is részint túlmerészségeiért, részint pedig a mysticismusért, melylyel az Uj kijelentés több helyen telve van. Az Uj kijelentés hivei közt is megoszlast idézett elé. Azokat különösen meglepte több oly szertartásnak a behozatala, melyek ellen korábban épen ő maga kelt ki a leghevesebben. S bár e szertartások egészen más értelemben lettek az új egyházba bevezetve, mint a milyenben régebb gyakorolták, követőinek egy része mégis különvált tőle s új társulatot alakított. Emiatt az utóbbi években sok küzdelmei voltak. S neki is tapasztalni kellett, hogy a próféta pályája töviseken vezet keresztül.

A mi magát az Uj kijelentést illeti, bár Sen azt oly magasabb isteni rendszernek hirdette, melynek a hindú, keresztény, buddhista és mohamedán vallások csak részeit teszik, nézetem szerint, lényegében nem egyéb, mint a tisztultabb kereszténység ifju fájának a megvénhedett hinduizmus törzsökébe való beültetése. Hogy nyelve néhol mystikus, való ugyan. De mi azt a képletes költői beszéd iránt előszeretettel viseltető keleti szenvedélynek tulajdonítva s nem szó szerinti értelemben véve, angol barátaitól eltérőleg, tartózkodunk őt a mysticismus vádjával illetni. A szertartások és symbolumok felvételét is másként ítéljük meg, meggondolva, hogy a Brahma-Samáj monotheisztikus hitvallása nemcsak tudósoknak és miveltteknek szól, hanem India 250 millió népességének, kiknek képzeletére és vallásos érzelmeire hatni bizonyára láthatóbb eszközökre is szükség van.

De bármiképpen hangozzék felette az ítélet, s bármiképpen alakuljon jövőben a hindú theismus rendszere, s bármiképpen módokat kövessenek utódai az egy Isten hit terjesztésében és a vallásos érzet ápolásában, azt el kell minden részről ismerni, hogy kortársai közül nálánál nagyobb próféta látással és ihlettel egy se szólott. S a mig csak az árják hazájában vallást prédikálnak, bármi legyen annak neve, s a mig a keresztény országokban is egy Istent imádnak, Keshub Chunder Sen neve is tisztelettel fog említettetni, mint olyané, ki az Isten dicsőségeért, embertársai jólléteért és a mennyire neki látni adatott, az igazságért élt és halt.

PÉTERFI DÉNES.

NEMZETI VALLÁS ÉS VILÁGVALLÁS.

Irta: Dr. K u e n e n Á b r a h á m, leideni theol. professor.

Ismerteti Nagy Zsigmond, ref. papjelölt.

(Folytatás.)

III.

Most már az a kérdés támad: hogyan állott elő ebből a zsidóságból a keresztyénség? Kuenen utal arra a szembeszökő és éles különbségre, melyet a judaismus külseje és belseje egymással alkotnak. Mind a két oldalt szoros szemügyre kell vennünk, ha helyes resultatumhoz akarunk jutni. Külsejét tekintve, a zsidó vallás megcsontosodott a „törvényben.“ Ha belsejét is szemügyre vesszük, látni fogjuk, mint működnek és hatnak folytontartólag a messiási eszmék és messiási szellem e zsidóbasztó formában is. Ennek megvolt a maga oka. A prófétai iratokat a zsinagógákban olvasták; lassanként „szent iratok“-ká lőnek, s így folyton predikáltak. S predikálásuk nem maradt hatás nélkül. Maguk az irástudók, kik pedig, mint tudjuk, a „törvény zélótái“ voltak, nem tudtak hidegek maradni a prófétai művek meleg vallásos hangulatával szemben, s sok olyan vonást ismerünk róluk, melyek, mint a prófétai szabad szellem hőseit tüntetik föl őket szemeinkben. Hogy csak néhány rövid példát idézzek, ismeretes Hilél rabbi válasza ama pogányhoz, ki őt arra kérte, hogy a zsidók vallását néhány rövid szóval írja körül. „A mit nem kívánsz magadnak“ — ugymond — „te se tedd azt másnak; ez az egész törvény, minden egyéb csak ennek magyarázata. Menj el és tanuld ezt megérteni. G a m a l i e l t ő l e z t a m o n d á s t ő r z é m e g a h a g y o m á n y : „Cselekedjél Istennek tetszésére, mintha saját tetszésedre cselekednél, hogy aztán Ő is úgy tegyen a te kedvedre, mitha saját kedvére tenne.“ S egy más tanítvány, megkérdeztetvén mesterétől, hogy melyik az a helyes út, mely az embert életében legbiztosabban vezérli: „jó sziv“, felelé; és nagy dicséretet nyert érte. Bármint igyekezzék is az ember ezeket a meleg és nyílt vallásos kedélyre valló nyilatkozatait a rabbinak összeegyeztetni a „törvény“-hez való viszonyuk és arról való felfogásukkal: soha nem fog e törekvése sikerülni. Az ellentét mély, mint a tenger s áthidalhatatlan mint két egymás ellenében égig meredő sziklafal. Ez ellentét a próféták iratainak hatása folytán fejlett ki; a rabbik kedélyük által kényszerítve, hűtelenekké lesznek önnön elveikhez. Vajjon nem önkénytelen hódolat volt-e az ama szent férfiak, a próféták iránt, kiknek szava előtt meghajlának?

Ha tovább szemlélődünk, látni fogjuk, hogy az a szakadás, mely a prófétáknál vallás és nemzetiség között létre jött, Izraelben teljességre jutott. Nem úgy értve, hogy a zsidó vallás egyszer csak megszűnik nemzeti vallás lenni, hanem úgy, hogy e vallás nem tűnik fel többé olyannak, mint a mely egy helyhez s önálló nemzeti léthez van kötve.

A babiloni fogság óta szétszóródtak a zsidók a világ minden tájára. Mindenütt, a hol megtelepedtek, folytonos és élénk közlekedésben állottak az illető ország

benszülött lakóival. Ennek a viszonyoknak kedvező körülmények között okvetlenül alkalmat kellett adnia eszméik kölcsönös kicserélésére. Így mintegy magától más lett a zsidóság Babilonban és más Rómában. Az egész hellenismus, ez a sajátos vegyülete a judaismusnak és görög philosophiának, különösen Alexandriában, bizonyítja e vallásnak alkalmazkodási nagy képességét és önálló — a nemzetiségtől független — voltát. Magában Palestinában is az Antiochus Epiphanes ellen folytatott függetlenségi harcban kétségtelenül bebizonyították a „kegyesek“, hogy valaki lehet nagyon buzgó „zsidó“ és egyszersmind nagyon rossz „hazafi“ S mindnyájan ismerjük azt a történeti tény, hogy a Kr. u. 70-ik esztendőben a zsidók nemzeti léte tökéletesen megsemmisített; Jeruzsálem elpusztított, a templom leégett, falaiból kő-kövön nem maradt: s a judaismus mégis egész napjainkig fentartá magát. Fentartá magát templom nélkül, a zsinagógával. Ez a modern szent hely, mely külföldön, a templom hiányában ennek pótlása végett keletkezett, tényleg a templom multiplicatuma lett, a mint lassanként a pap is mind lejjebb-lejjebb szállt a nép szemében, s helyét az irástudó foglalta el. A judaismus papi vallásból laikus vallássá lett.

A zsidók elszéledésének a zsidó vallás elterjedése lőn következménye. A zsidóság kebelébe áttérő pogányok száma mind nagyobb-nagyobbra nőtt. A proselytaság terjedése egy, a zsidóság belső fejlődésére nézve nagy fontosságú gyakorlati kérdést vetett fel; ezt t. i.: „a proselytától követelni kell-e, hogy a törvény minden rendelkezésének alávesse magát; vagy elegendő, ha annak csupán „summáját“ betölti?“ Voltak, még pedig többen, irástudók a Hilél iskolájából, kik az utolsó kérdésre adtak igenlő feleletet. Vajjon lehet-e még ily előzmények után merésznek nevezni azt a föltevést, hogy ugyanezek az irástudók nem tudták elfojtani belsejükben ezt a meg-megújuló kérdést: „ha a proselyták részéről megelégszik Jahve a törvény summájának betöltésével: hát akkor a mi részünkről miért nem?“ Látjuk itt, hogy a zsidóság áldozatot hoz, csak-hogy teljesüljön magasztos hivatása, t. i. hogy minden nemzetet megnyerjen az ő istenének. Vajjon nem volna-e képes azért még nagyobb áldozatot is hozni? S ha a vallás és nemzetiség közötti szakadásban, mely a vallást önállóvá teszi, s némelyeknél már is szabadabb mozgást eredményez, ha abban a prófétai eszmék működését és hatását látjuk: vajjon az a profétismus nem fog-e mihamarabb teljes diadalra jutni?

(Folyt. köv.)

ERDÉLYI IFJAK ISKOLÁZTATÁSA KÜLFÖLDI EGYETEMEKEN.

(Szilágyi Ferencz hátrahagyott írataiból.)

— Szilágyi Sándortól. —

(Folytatás.)

Az 1756-ik esztendőben, a hétéves porosz háború kitérése után, mind a külföldre utazókat fenyegető veszély tekintetéből, mind pedig más állami okokból — ex

aliis rationibus publicis — utlevél az azért folyamodóknak nem adatott, s három esztendeig, u. m. 1759-ig, külszázági egyetemet látogatni egy erdélyi ifju sem ment ki. Az utóbb említett esztendőben végre, midőn gr. Teleki József (későbbben Ugocsamegye főispánja s később a magyar szent korona őre), gr. Teleki Ádám (II. József császár alatt Doboka stb. megyék főispánja, 1786-ban a kolozsvári kerület biztosa, 1791-ben erdélyi kormányzói tanácsos), végre: gr. Teleki Sámuel, a hirneves erdélyi udvari kancellár, s a maros-vásárhelyi könyvtár alapítója, ő felségének különös kegyelméből a külföldre kibocsátást megnyerték, nemsokára több erdélyi protestáns ifju is hasonló engedélyért folyamodtak, s az udvari cancelláriának ez ügyben tett felterjesztése folytán, a felség a fentidézett törvényben parancsolt óvó-rendszabályok megtartásával s reversalis mellett a külszázágba tanulás végett menni akaróknak az útlevelek kiadását megengedte. *)

Az udvari cancellária felterjesztése a protestánsok elleni idegenséget, sőt rosszakaratot világosan eláruló módon mindazon okokat s körülményeket elősorolta, mik a királynét üdvös szándékában megerősítsék, s a tervezett egyetem felállításának szükségéről még inkább meggyőzők. Bándi és Somlyai udvari tanácsosok, az első egyszersmind a tanácsülésben referens, voltak főképp azok, kik a kormány, valamint a római katolikus egyház érdekét ez ügygel kapcsolatba hozva, hathatósan vitatták és sürgették: a protestáns ifjak külföldre járása káros voltának tekintetéből azt megtiltani, vagy legalább minden kitelhető módon nehezíteni, mely célzt természetesen egy számukra jólrendezett egyetem lényegesen előmozdítana.

E kettős nyilatkozat szerint, mit az udvari cancellária is mágáévá tett: a hazába az eretnekséget külföldről a szászok hozták be, az később is folyvást táplálékot nyert, minek kell az oda kijáró ifjak által az országban veszélyes elveknek elterjesztését tulajdonítani, s nem lehet csodálkozni, ha azok közt találtak oly szemtelenek, kik alaptalan s méltatlan panaszukkal, mintha a protestánsok jogaikban megszorítást szenvednének, idegen országokban ily súlyos vádakat hinteggettek. Szükség azért, a törvény által a kimenetelre adott engedelmet szabályozni, főképp azt megkülönböztetni a korlátlan szabadságtól, s azon vágytól, mit inkább csak viszketegségnek lehet tartani, általában a külföldre járást csak ugy és azon esetben szabadítani fel, hogy az a fejedelem szolgálatának javára, s az ország hasznára váljék, valamint a szent római katolikus vallás sérelmeinek elhárításával legyen összekapcsolva. **)

Az udvari cancellária egyszersmind javasla: hogy mig a háboru a poroszokkal tart, a protestáns ifjaknak külszázágba kimenése ő felsége által tiltassék meg.

V.

A királyné előleges végzése. R. Bajtay József erdélyi róm. katolikus püspök. A királyi réghatározat. Az erdélyi két protestáns egyház sérelme.

A királyné az udvari cancelláriának kilencz ivre terjedő, s a fentebbiekben ismertetett felterjesztésére, ma-

*) „Majestas Vestra Sacratissima ad humillimam superinde Cancellariae in hujus relationem clementer resolvere dignata est: — quod observatis cautionibus, in superius citata articulari constitutione praescriptis, studiorum causa peregre proficisci volentibus erga reversales de adeundis amicis provinciis datas reversales elargiri possint.“

**) „Necessitatem istam profectionis lege indultam distingvendam esse a nimia licentia, vel pruritu, et nonnisi in commodum servitii summi Principis, patriaeque utilitatem cum sacra Romano-catholico Religionis praeventione conjunctam indulgendam.“

ga végzését fél év mulva, t. i. 1762-ben május 11-én küldötte le. A dolog érdemében még határozni nem akart, de azt rendelte, hogy a gubernium a róm. katolikus püspök útján minden az országban levő katolikus tanintézet állapotja, alapítványai s a tanügy állása felől pontos és körülményes tudósítást terjesszen fel, az történjék a nem katolikus iskolákra nézve is az illető előljárók által a gubernium útján, egyszersmind a királyné jóváhagyta, hogy az udvari cancellária ajánlása szerint a protestáns ifjaknak, mig a háboru tart, külföldi egyetemekre kimeni meg ne engedessék, s jövődében állandó szabály legyen, a hazai tanulókat olyan országokba ki nem eresztetni, melyek alattvalóinak a császári birodalomban tanulni szabad nem volna.

Miután ez ügyben a tárgyalások a cseh-osztrák udvari cancelláriának is azokba belévonásával két évig folytak, a gubernium is a maga tudósítását arra nézve felküldötte, a királyné 1764-ben augusztus 24-én az erdélyi guberniumnak, valamint b. Bajtay Józsefnek, az erdélyi kath. püspöknek parancsolta: teljesíteni azon határozatot, melylyel a dolgot véglegesen elintézni akará. A guberniumhoz küldött rendelete szerint: „ő felsége hajlandó volna a magyarországi s erdélyi nem-katolikus ifjuság számára Erdély-fejedelemségben egyetemet állítani fel. Miután pedig arra mindenekelőtt bizonyos és szükséges pénzalap kívántatik, a gubernium a helvét és ágostai hitvallásnak főcuratorait azon pénzalapra s más oda tartozó eszközökre nézve meghallgatván, járjon végére: mit gondolnak a dolog felől; valamint ő felségének a hazai valódi boldogságára irányzott anyai gondoskodását terjessze eléjük, egyszersmind velük tanácskozzék, maga tekintélyénél s okosságánál fogva őket az oly üdvös célra megkívántató eszközök előállítására bírja rá, azt is megtudván: mit gondolnak az ügyről és arra nézve maga véleményének hozzácsatolása mellett, kimerítő tudósítást terjesszen fel.“

A Bajtay püspökhöz irt rendelet szerint: az egyetem dolgában a két protestáns egyház előljáróival tartandó tanácskozás nevezett főpásztorra lett bízva. Valóban nem lehet szerencsés gondolatnak mondani, hogy az oly fontos s mindkét protestáns egyház és iskolák legfőbb érdekeivel szoros kapcsolatban álló, egyszersmind kölcsönös őszinte bizodalmat kívánó ügy azon püspökre bízott, ki a protestánsok iránt legkisebb rokonszenvvel sem viseltetett, s tőlük azért maga irányában sem rokonszenvre, sem bizodalomra számot nem tarthatott,

(Folyt. köv.)

A LXXXIX. ZSOLTÁR.

— Kálmán Károly.* —

Uram oh fiuról fiura
Hiveid kegyes égi Ura!
Mielőtt e világ, eme föld s hegyek itten,
Te öröktül örökre vagy oh Uram, Isten!
Hamu, por csak az emberi test,

*) „Dávid király zsoltárkönyve,“ melyet — mint annak idején több ízben említettük — magyarban teljes szövegben, az őshéber eredeti alapján Kálmán Károly lelkész dolgozott ki, rendkívül díszes kiállításban most hagyta el a sajtót. E kötetből közöljük a fennebbi mutatványt. Szerk.

Ha porába bocsátod im ezt,
Ne taszítsd a halálba örökre, ne végleg
Te dicső, a ki azt üzened neki: térj meg!

Olyan az ezerévesnyi idő
A Te színed előtt, a minő
Minekünk az a tegnapi nap, ha leforga,
Vagy az éji virasztáson csak egy óra!
Oh az emberi élet-ido
Rövid álom! enyészve tűnő!
Kicsi fű, hogy a hajnali fényre kifesse,
Kivirítva delel, de lehulladoz este!

Remegünk haragodban Urunk,
Haragodban a porba rogyunk,
A Te szent haragod tüze sújtva eléget,
Ha bűnünkre tekint a Te fényteli képed.
Tova futnak az évek akár
Csak a szél, vagy a gondolat-ár,
Ime úgy tűnedeznek élénk azok éppen,
Valamint csak a pók szövedéke a szélben.

Rövid élet! az év be kevés!
Ime számsora hetven, ah és
Ha szerencse mosolygana néha, no nyolczvan,
Ezeken felül ám nyomor és siralom van,
Mivel életerőnk tova száll,
Mig élünkbe közelg a halál.
De ki ösmeri bosszuitéleted ebben,
Hogy erőidet értse s imádva remegjen?!

Te tudasd mivelünk ezeket,
Hogy imádja szivünk kegyedet!
Jövel oh kegyelemmel e földi határia,
Könyörülj a te népeiden valahára!
Az boldog, az égi korány
Kegyeidben élénk ragyog ám,
A midőn bemerülve a szent gyönyörökbe
Vigadunk, örülünk Veled ott mi örökre.

Örülünk a letűnt napokért,
Melyeken kora fájdalom ért,
Amaz évek után, a melyek letűnének,
S könyveket szerevének az árva szemének.
Hiveidre tekints le Te nagy!
Fiainknak is adj kegyet, adj!
Legyen oh Jehovánk kegye, fénye felettünk,
Te vezesd kezeink, Te vezesd a mi tettünk!

IRODALOM.

Miket ne olvassunk?

(Irta Székely János. Kolozsvár, 1884. Stein János bizománya. Ára 30 kr.)

Szerző e figyelmet érdemlő kis könyvben, melynek megírására főként Kossuthnak a Petőfi-társaság titkárjához intézett ismeretes levele adta az impulsust, nevezet-

tes munkát végez: t. i. a szépirodalmunk terén nagy bölcséssel felburjánzott, izlés- és erkölcsrontó, részint s főleg idegen földről átültetett, részint eredeti termékek kiirtására nyújtja ki kezét, ama levél intencziójához képest és utmutatása szerint. E célból, miután rövid kivonatban előrebocsátja azt, mit Kossuth irodalmunk hanyatlásáról mond, s a mit e baj orvoslása végett tanácsul ad, constatalja a közkézen forgó szépirodalmi olvasmányok egy nevezetes részének erkölcsileg mértelyező hatását. „Az olvasók” — mondja a szerző — „e chaotikus regényvilágban, a melyet számunkra lelkiismeretlen spekulans írók és kiadók .. teremtenek, egész valójukból kiforgatnak: a gyermek-ifju elhanyagolja leczkáját; a növénydek leányka elbányja kézi munkáját; jó háziasszonyok elvesztik élet- és munkakedvüket, nem akarva többé köznapi munkákat végezni; a nő nem méltányolja eléggé férje gondoskodását és gyöngéd, csöndes szerelmét; az anya nem látja gyermeke mosolyát, nem hallja sirását, — nem, mert regényhősök és hősnők idegrázó viszontagságai, eszeveszett mesterkedései nem engedik őket a köznapi élet bár egyszerű s tán prózai, de szükséges és hasznos dolgait végezni, hivatásuk kötelességeit hiven betölteni.” Leírja továbbá a szerző, miként jött életre s miként hódított magának mind több-több olvasót az irodalmi termékek e mértelyező faja már a 60-as évek folytán, bár a visszahatás sem maradott el s bár egy Tompa emelte fel ellene kárhóztató szavát. Konkrét példában és nagyon élénk színnel ecsetelve mutatja fel a roppant erkölcsi és anyagi kárt, melyet ama termékek, ez idő szerint, már nemcsak a felsőbb, de a legalsóbb társadalmi rétegekben is okoznak. Ajánlja azután társadalmi életünk ezen sebének társadalmi uton való gyógyítását, nevezetesen, hogy a megszégyenítés bélyege nyomassék a frivol könyvek olvasóira. Végül egy hosszú betürendes névsort közöl szerző a rossz könyvekről.

Meglehet, hogy könyvünk egyes adatai kifogásolhatók, hogy a szerző némely állításaira nézve téved — amiben ily roppant tárgyalmaz felölelése mellett semmi különös sem volna — de hogy általán és nagy részint igazsága van, e felől meggyőz minket a felelősség ama komoly érzete, melynek szerző művének egy helyén határozott és világos kifejezést ad. Hogy a szerző által tárgyalt baj csakugyan létezik s azért könyve valódi szükséglet pótol, azt, más egyebekben kívül, feltűnően bizonyítja az is, hogy maga országunk kormányelnöke reflectált közelebbről ama bajra, egy interpellaczióra adott válaszában. Ismételjük azért, hogy szerző szükséges és jó munkát végzett könyve irásával. Azonban az általa ajánlott orvosszerek egyike ellen, a rossz könyvek olvasóinak quasi megbélyegzése ellen kifogásunk van: igen drastikusnak tartjuk. Hogy a tárgyalt gonosz áramlat ellen visszahatás ébresszessék, ezt mi is helyesljük; de hogy ez tulságba menjen, hogy a magát védő társadalom támadóvá váljék, hogy üldözőbe vegye azokat, kiknek szép vagy nem szép kezébe egyegy rossz könyv téved: ezt annyival kevésbé tudnók helyeselni, mert ez — mint ilyenféle tapasztalatok mutatják — könnyen a dacz, a makacs ellenállás szellemét ébresztenék fel, tehát ahelyett, hogy gyógyítana, sebre-sebet halmozna. Biztosabban célhoz jutunk az intés, figyelmeztetés szelid fegyverével; a visszahatást legfőlebb a szeméremérzet fölébresztéseig fokozhatni. Hanem az ajánlott másik orvosszernak teljes alkalmazását óhajtjuk mi is: pusztítsák ki az arra hivatottak, az olvasó-egyletek könyvtáraiból a meglevő frivol könyveket, s ne engedjék ujak szerzését. Lelkészek, kik gyakran az olvasó-egyletek elnökei is egyszersmind, s tanítók, kik közül számosan az ily egyletek könyvtárnokai, igen sokat tehetnek arra, hogy

az utóbb említett gyógyszer haladék nélkül alkalmaztasék. Azért ajánlja maga a szerző s vele együtt ajánljuk mi is ez ügyesen és hasznosan tájékoztató kis könyvet első helyen a lelkeszi és tanítói kar figyelmébe.

* **Fontos irodalmi hír.** Már husz éve annak, hogy Vörösmarty Mihály összes művei megjelentek. Miután 1871-ben Ráth Mórnak, a művek akkori kiadó-jának, kiadási joga megszűnt, a példányok pedig a könyvpiacra nem kaphatók: örvenetes a hír, hogy Méhner Vilmos kiadó czége a kiadási jogot Vörösmarty örököseitől megszerezte és egy új legteljesebb diszkiadást ad ki legközelebb. Az új kiadás Gyulai Pál felügyelete alatt kerül sajtó alá s magába foglalandja Vörösmarty több oly művét is, melyek az eddigi kiadásokban nem jelentek meg.

* **„Magyar-zsidó Szemle“** czim alatt havi folyóirat jelenik meg Bacher Vilmos és Dr. Bánóczy József szerkesztésében, melynek első füzeté imént látott napvilágot. Célja a zsidótudomány és hitfelekezeti életnek közérthető módon való művelése. Tartalmából kiemeljük a következőket. Kohn Sámuel: A honfoglaló magyarok és a zsidók. Hochmuth Ábrahám: A zsidóság és kereszténység viszonya időszámításunk első két századában. Bloch Henrik: A zsidók története az osztrák-magyar monarchiában. Kiss József: Templomi énekek. Van külön irodalmi, társadalmi értesítő és kutatótanulmányi rovata. Ára egész évre 6 frt.

VIDÉKI ÉLET.

A kézdi egyházmegyéből.

(Közgyűlés.)

Dálnok, 1884. febr.

Kézdi egyh. megyénk közgyűlését, — mit a múlt év őszén kell vala megtartania — közbejött akadályok miatt csak ez év január 26-án tarthatta meg.

Közgyűlésünk fontosabb tárgyai voltak:

Az országos reform. közalap kiróvásának ügye. — A kiküldött bizottság véleményes jelentése után közgyűlésünk egyh. megyénk tizenhárom egyh. községéből beérkezett kimutatásokat tartalmilag elfogadta; — alaki kiegészítés — és az „Utasítás“ szerint keblbi hitelesítés végett — három napra — visszaadta Alcsernáton és Mártonfalva egyháztanácsának. Összes kimutatásainkban aláíratott 276 frt 90 kr. (kétszázhetvenhat frt 90 kr.) N. t. esperes ur hivatalból felkérte, hogy a kimutatott öszzegek beszoigáltatása tárgyában sietve intézkedjék.

Közgyűlésünk mély tisztelettel vette a m. áll. igttanács 1885—883. számú leiratát; s Zwingli Ulrik nagy reformator születése százados évfordulója emlékére kegyeletes ünnepélyt rendez Alcsernáton egyh. községünkben a f. évi tavaszi közgyűlés alkalmával. Mikor a kántori dalárda közreműködésével imát mond a dálnoki és beszédet tart a felcsernátoni pap; a t. esperes urat pedig félkérte, hogy minden lehető tegyen meg az ünnepély rényének, méltóságának emelésére s e célból esperesi körlevélben illető lelkesz afia által egyh. községeink is értesítettnek az ünnepély tartásáról, hogy minél tömegesebben jelenhessenek meg reformált hiveink.

Közgyűlésünk élénk óhajtása köze tartozik, hogy ref. egyházunk törvényhozó testülete módját és alkalmát találja a papi stola egyformásításának; azonban a papi stola díjlevélszerűleg levén minden egyházközségben megállapítva: közgyűlésünk még véleményében sem

tartja magát jogosultnak eme díjlevelek pontjainak megváltoztatására.

Az énekes-bucszatók, mint prot. isteni tiszteletünk fogalmával és a temetési szertartások természetével merőben ellenkezők, határozottan betiltandók.

Több folyó ügy letárgyalása után elfogadtatott főjegyző azon indítványa, hogy miután az egyh. megyék szervezetéről szóló „Szabályok“ világosan rendelik, miszerint minden egyházmegyei közgyűlést isteni tisztelet előzzön meg, ha tán idő és körülmények miatt közgyűlésünk előtt köz-istenitisztelet nem tartathatnék: minden rendes és rendkívüli egyh. m. közgyűlés megnyitását előzzön meg egy, a gyűlés helyiségében mondandó rövid ima.

Hasonlóképen elfogadtatott főjegyző indítványa: hogy egyh. megyei közgyűlési Házzabályok alapittassanak meg. És ezen indítvány tárgyában, tekintettel arra, hogy az egyh. m. szervezeti szabályok az elnök, jegyző teendőit és a gyűlés tárgyait megszabják, indítványozó által beadott határozati javaslat, illetőleg tervezet csak a „Tanácskozás rendére terjedt ki, szemelött tartva az egyh. kerületi közgyűlés házzabályainak egyházmegyei közgyűlésünkre alkalmazható pontjait.

E „tervezet“ felülvizsgálásra, esetleg kiegészítésre bizottságnak adatott ki.

BORBÁT PÁL.
egyházmegyei főjegyző.

AZ ÁLL. IG. TANÁCS R. GYÜLÉSEIBŐL.

Január 27-én.

Elnökölt főt. és mltg. Nagy Péter püspök. Jelen voltak Br. Bánffy Albert főgondnok, Gyarmathy Miklós, Szász Béla, Dr. Jenei Viktor igazgató-tanácsosok, Szabó Ádám számvevő és Bodor Antal titkár.

Az ülésen kívül ellátott ügyek bejelentése és tudomásul vétele után, helyettes tanügyi előadó, Szász Béla, előadja a székely Mikó-collegium előjárósága által a collegiumi tanterv pontos megtartása iránt 1882. évi 1034. szám alatt vett utasításra beadott felterjesztést, melyben az előjáróság kimondja ugyan, hogy a tanítási rendre nézve a szervezeti javaslatához fog alkalmazkodni, de a leirat több pontjaira polemicus megjegyzéseket teszen s a megállapított tanterv keretén kívül felvett tantárgyakra nézve vitatja eljárása helyességét. Végül sajnálatát fejezi ki a felett, hogy ezen ügy a „Székely Nemzet“-ben még mielőtt az előjáróság által tárgyalatott volna, a nyilvánosság elé hurczoltatott. Az e tárgyra vonatkozó ügyiratok beható elbirálása és elferdített előadással gyanusított tanügyi előadó nyilatkozata meghallgatásával a collegium előjárósága utasittatik a megállapított tanterv pontos megtartására s figyelmeztetik, hogy ha az igazgató-tanács határozatát sérelmesnek véli, jogában áll az egyházkerületi közgyűléshez felfolyamodványt nyujtani be, de vitatkozásának helye nincsen, tartsa és tartassa meg rendszabályainkat. Tanügyi előadó eljárása iránt ujjolag elismerés fejeztetett ki s Benke István ellen az igazgató-tanács határozatának tiszteletlen s sértő módon és pedig hirlapi uton lett megtámadásáért az egyházi törvények szerinti eljárással a fegyelemkereset megindítása végett az ügyiratok áttétettek Br. Bánffy Albert egyházkerületi főgondnok urhoz, mivel az egyházkerületi közfőtörvényszéki tanári fegyelmi ügyekre vonatkozó esetekben illetékes elnö-

kéhez. A 939—883. szám alatt lett határozat körrendelet alakjában minden egyházmegyének és collegiumnak megküldetik.

Február 3-án.

Elnökölt főt. mltg. Nagy Péter püspök ur. — Jelen voltak Br. Bánffy Albert főgondnok, Szász Béla, Dr. Kolozsvári Sándor, Dr. Jenei Viktor igazg.-tanácsosok, számvévvő pénztárnok és titkár.

Az ülésen kívül ellátott ügydarabok előadása és jóváhagyása után titkár előterjesztésére bizottság küldetik a vasárnapok szorosabb értelemben leendő megünneplésére vonatkozólag javaslatlételre, az államsegély és domesticai segély kiosztásáról véleményes javaslatlételre, valamint az állami tanítói nyugdíj-intézetbe fel nem vett tanítók nyugdíjba részeltetésre vonatkozó kérdésre jelentéstételre.

A kinevezett bizottság jelentvén, hogy egyházi törvényeink codifikálását tárgyzó munkáját elkészítette, megbízott annak sajtó alá rendezésével, s kinyomatás után megküldetik minden egyházmegyének, collegiumnak és minden egyházkerületi képviselőnek oly felhívással, hogy april hó végeig véleményes jelentésüket küldjék be az igazgató-tanácsához s május elsején érdemleges tárgyalás alá vétetik.

Az országos közalap végrehajtó bizottsága megküldvén mult évi december 6-ikán Budapesten tartott ülése jegyzőkönyvi kivonatát, az egyházmegyék, esperes és püspöki vizsgálat alatt álló egyházközségek felhívtak az ezen alapra bevett pénzeknek a magyar földhitel-intézethez leendő felküldésére és minden év január és július hó elejére a felküldött pénzek részletes kimutatásának az igazgató-tanácsához benyújtására. Figyelmeztettek azon határozatra, melyek a közalapról segélyezés végett beadandó kérvények felszerelésének módozatai állapították meg.

Sepsi-Szentgyörgyi egyházközségünk beküldi az országos közalapra bevett összeget s tudatja, hogy az oszporásokat felmentendőnek tartja a hozzájárulás kötelezettsége alól. Ily felmentésre az igazgató-tanácsnak sem levén joga, az egyetemes konvent által épen az ily szegény egyháztagok részére lévén a 10 kros rovat nyitva, utasított az egyházközség ezen egyháztagok hozzájárulási összegének felvételére.

A kinevezett bizottság beadja véleményes jelentését a kiadásokkal túlterhelt egyházkerületi közpénztár terhein könnyítésre vonatkozólag, mely javaslat elfogadtatott, — azonban azon pontra nézve, melyben az egyházkerület kezelése alatt álló alapítványok után adott 6% javadalomnak, a takarékpénztári kamatoknak 5%-ra lett leszállítása indokából jövőre 5%-ban leendő kiadása ajánlatott, az utalvány kibocsátása előtt beváratik az egyházkerületi közgyűlés jóváhagyása.

Elintéztetett még több kevésbé fontos ügy.

r. l.

KÜLÖNFÉLÉK.

Kolozsvár, 1884. febr. 9.

— A dunamelléki superintendensre beérkezett szavazatokat febr. 5-én délután bontotta fel az erre kiküldött bizottság Vizsolyi Gusztáv elnökle alatt: a közönség nagy érdeklődés közt hallgatta a kihirdetett eredményt. Beadott összesen 248 szavazat. Dancsháza nem szavazott. A beadott szavazatok közül kifogásoltatott s egyelőre függőben hagyatott 3 egyházközség szavazata: Paksé, Magyar-Hidasé és Tinnyéé. A szavazatok az egyházmegyék

közt következőleg oszlottak meg: Az alsó-baranyai egyházmegyében kapott Szász Károly 15, Filó Lajos 11, Baksay Sándor 3, Szilády Áron 1 szavazatot; a felső-baranyai egyházmegyében kapott Szász K. 29, Filó Lajos 14, Baksay 20 szavazatot; a kecskeméti egyházmegyében Szász Károly 10, Filó Lajos 6, Baksay Sándor 2 szavazatot; a pesti egyházmegyében Szász Károly 21, Filó Lajos 4 szavazatot; a solti egyházmegyében Szász Károly 13, Filó Lajos 3, Baksay Sándor 9 szavazatot; a külső-somogyi egyházmegyében Szász Károly 6, Filó Lajos 19, Baksay Sándor 5, Fördös Lajos 1 szavazatot; a tolnai egyházmegyében Szász Károly 10, Filó Lajos 5, Baksay Sándor 6 szavazatot; a vértessaljai egyházmegyében Szász Károly 7, Filó Lajos 25 szavazatot. Így tehát a beérkezett s elfogadott 245 szavazat közül esik Szász Károlyra 111, Filó Lajosra 87, Baksay Sándorra 45, Szilády Áronra 1, Fördös Lajosra 1 szavazat. Ezen eredmény kihirdetése után a bizottság visszavonult zárt tanácskozással. A beadott szavazatok felbontásával megbízott küldöttség szerdán délután Vizsoly Gusztáv elnökle alatt ismét ülést tartott. Kihirdették itt a zárt ülés eredményét, mely szerint Nagy-Kőrösnek a második szavazata nem volt figyelembevehető, sem pedig Magyar-Hidas és Paks szavazata, melyek a szabályszerű kellékeknek nem feleltek meg. Doboz és Tinnye szavazatait utólagosan elfogadták. Ezután Szász Károly levele folytán, melyben arra kéri az elnököt, hogy általános szavazattöbbség nem nyerése esetén, ő a kandidatióból hagyassék ki, abban állapodott meg a bizottság, hogy miután erre a körülményre az egyházkerületi közgyűléstől utasítást nem nyert, nem érzi magát feljogosítva intézkedni, hanem jelentést fog tenni az egyházkerületi közgyűlésnek, ettől várva a további intézkedéseket egy rendkívüli egyházkerületi közgyűlés összehívása iránt.

— A kolozsvári ref. főtanodában a téli közvizsgálatok, melyek az új vizsgarend értelmében már csak az I—IV elemi és I—VI. gymnasiumi osztályokkal tartattak meg, szép sikerrel értek véget, ujjolag is igazolván a főtanoda régi jó hírnevét. A második félév e hó 13-án veszi kezdetét.

* Egy nemeslelkű nő halt meg mult hó 27-én Bánffy-Hunyad mellett, magyaró-kereki birtokán. Özv. Kónya Sándorné, szül. Kajcsa Rózsalia ez, a ki élete 80-ik évében, az utóbbi időkben testi-lelki csapások egész halmazától sujtoltatva, elköltözött. Férje, négy nagykoru gyermeke és unokái mind elhaltak ő előtt, s nemes szíve így a jótékonyágban keresett vigasztalást a környék szegényeinek gyámola volt s összes vagyonát a helybeli „Mária-Valéria” árvaháznak hagyományozta, a végrendeletében előirt idő leteltével birtokba vehetőleg. Ez nemeslelkűségének élénk példája. Temetése m. hó 28-án volt, s haláláról a családi gyászjelentésen kívül az árvaház is adott ki egy megleghangu gyászlapot.

A SZERKESZTŐ POSTÁJA.

Réthy Lajos tanfelügyelőnek, Déva, Sorait köszönettel vettem s az ígéret beváltását várom.

Zsigmond Károlynak, Utrecht. A lehető lépéseket megtettem.

PROTESTÁNS KÖZLÖNY

EGYHÁZI ÉS ISKOLAI HETILAP.

MEGJELENIK MINDEN VASÁRNAP.

SZERKESZTŐSÉGI SZÁLLÁS:

b.-farkas-utca 16. szám, hova a lap szellemi ügyeit illető küldemények a szerkesztő nevére címzendők.

ELŐFIZETÉSI ÁR:

Egész évre 6 frt, félévre 3 frt, évnegyedre 1 frt 50 kr.

HIRDETÉSI DIJ:

Egy négyszög centimetryni tér egyszeri hirdetésnél 3 kr.

KÉZIRATOK NEM ADATNAK VISSZA.

KIADÓHIVATAL:

„Magyar Polgár“ nyomdája, b.-közép-utca 2. sz., hova az előfizetések és hirdetési díjak küldendők.

FELELŐS SZERKESZTŐ ÉS LAPTULAJDONOS: SZÁSZ DOMOKOS. — KIADÓ: AJTAI K. ALBERT.

Tartalom: Pro domo. (B. J.) — Isten keze. (Gönczi János.) — Temetési gyászertartások. (Fejér Gyula.) — Nemzeti vallás és világvallás. (Irta: Dr. Kuenen Ábrahám. Ismerteti: Nagy Zsigmond.) — Magyar iskola-egyesület. — Erdélyi ifjak iskoláztatása külföldi egyetemeken. — Tanügyi rovat. — Külföld. (Franciaország, Anglia, Schweiz.) — Különlék. — Hivatalos rész.

PRO DOMO.

Zilah, 1884. febr. 12.

E becses lapok f. évi 3—5. számaiban egy cikksorozat jelent meg „Számvetés“ cím alatt Szász Béla ig. tanácsos ur tollából. Foglalkoznak pedig e közlemények egyházkerületünk középiskoláinak anyagi helyzetével, az 1883. XXX. törvényzikkkel szemben való megállhatás szempontjából. E számvetés alapján, a törvény 117-ik §-ában körülírt állami segély kérése s elfogadása kérdésében nyilatkozik cikkiró elvileg, fentartván a konkrét alkalmazáshoz való hozzászólást későbbre.

Nem először hallunk tőle véleményt e tárgyban, mi kétségtelen jele tanügyünk iránt való meleg érdeklődésének, miért csak köszönettel tartozunk. Kivüle más tekintélyeket a napisajtóban, egyházkerületi gyűléseken s a konventben oly sok oldalról s behatólag bonczolgatták már e kérdést elvi szempontból, hogy az én igénytelen szavam egészen fölösleges. Ámde a vitát az elvek medrében tartani nem mindig sikerül s így történt ez a „Számvetés“-ben is. Bárha az igazgató-tanács véleményét a t. cikkiró ur megelőzni nem is akarja, mégis elmond egyet-mást, mi tulajdonképpen már a részletekhez tartozik s itt-ott a sorok közt is olvasni enged.

Többek közt éppen zilahi iskolánkra vonatkozó véleményét sejteti s mert nagyon fájdalmas lenne reánk s vidékünkre nézve, ha az igazgató-tanács is ilyen értelemben határozna; legyen szabad nekem röviden beszélni magunkról, főleg,

mert jogom van föltenni, hogy a t. ig.-tanácsos ur nézete téves information alapszik; föltevésém támogatására csak azon téves állítást hozva itt fel, miszerint iskolánknál a polg. iskola IV-ik osztályát végzett növendék számára előkészítő osztály áll fenn.

Zilahi iskolánk körülbelül 3 százados multal dicsekedhetik. E hosszú idő alatt folytonosan küzdött a legnagyobb ellenséggel: a szűkséggel. Kevés jutott neki akkor is, mikor a helybeli egyházközség saját testén táplálta s éppen nem irigylendő sorsa azóta sem, mióta az egyházkerületnek vált intézetévé. És e tanoda szegénységében is tántoríthatatlanul folytatta cultur-missióját ez elzárt vidéken, teljes buzgósággal szolgálta a protestantismus és tőle elválaszthatlanul a magyar nemzetiség szent ügyét itt az oláhság s a katholicismus annyi fondorkodásainak közepette. Bizonyoságot tehetnek erről a volt Kraszna- és Középszolnokvármegyék, melyek honoratior osztályukat századokon át csaknem kizárólag ez intézetből nyerték; bizonyoságot Szilágymegye, melynek mostani értelmisége több, mint kétharmad részben e tanodából került ki. Azt sem hiszem, hogy ez intézet létezése nélkül az egyházmegye népeség dolgában első megyéje, Zilah negyedik egyházközsége lehetne az egyházkerületnek. Statisztikai adatokkal lehetne támogatni mindezeket, de erre kiterjeszkedni az idő rövidege s a tér szűk volta ez alkalommal nem engedik.

Valóban sajtáságos és kimagyarázhatatlan, hogy e tanoda mindezek daczára oly gyakran volt kénytelen tapasztalni a felsőbb hatóságoknak ha nem is ellenséges indulatát, de hidegséget, mostoha bánásmódját. Így az 50-es években, mikor 6 osztályu intézetté kiegészülni törekedett, — majd a 60-as évek elején, mikor a bölcselmi tanfolyamot berendezte. Mindez sokat, nagyon sokat ártott amaz idők buzgóságának. Még inkább

megfejtetetlen a kolozsvári testvér-tanoda magaviselete, hogy e bizalmatlanságot, e hidegséget ott a központban táplálni igyekezett, s minek a legújabb időben is nem egyszer árulta el jeleit. Félig-meddig nyilváníták is olykor e viselkedés okát, t. i. hogy tőlük a népességet elvonjuk. Nem szölok a multról, de a jelenre nézve — véleményem szerint — oda nagyobb népesség nem kívánatos, ha csak pénzerejükön felül párhuzamos osztályok felállítására nem gondolnak. De eltekintve ettől, nagyon csalódnak, mikor azt hiszik, hogy iskolánk esetleg reductiója folytán kiszoruló növendékek oda mennének; a mi tanulóink általában szegények, közülök némelyek fölkeresnék a több segélyt nyújtani képes debreczeni kollegiumot, a legnagyobb rész — kétharmadra tehetőleg — pedig maradna itthon, szegénysége miatt elzárva a magasabb oktatástól. És ez nem nagyítás; teljes meggyőződésem kifolyása ez állítás, főleg, ha még az is eszembe jut, hogy megyénk nyomorult közlekedési viszonyai mily távol tartanak bennünket a szomszédos városok (Kolozsvár, Nagy-Várad, Debreczen, N.-Bánya, Szatmár és N.-Károly) középiskoláitól s ez által is súlyosbitják a szegénységet. Hogy a még gyermek-tanulóknak ily távol tartózkodása a szülei háztól neveléstani szempontból is káros, azt e lapok t. olvasó-közönsége előtt bizonyítgatni nem kell.

Bátor vagyok az intéző körök becses figyelmét föl hívni arra a körülményre is, hogy a közelmúltban egy kath. algymnasium is keletkezett e vidéken, s annak tovább fejlesztése nincs kizárva; nem volna összeegyeztethető a protestantismus jól felfogott érdekével, egészen annak hagyni oda a tért.

Mi existálni akarunk, erre törekszünk teljes erőnkéből s a mennyiben a törvény a polg. iskolával ez idő szerint fennálló viszonyunkat meg nem türi, kiegészülni is; s mert más úthoz reményünk nem lehet, hajlandók vagyunk államsegélyt fogadni el. Az eszély, vallásunk szeretete, megyénk nemzetiségi s culturalis érdekei azt parancsolják, hogy ne dobjuk el meggondolatlanul az élet lehető feltételeit s mert Mikókra, Kun Kocsárdokra a közel jövőben nem számíthatunk, amaz egyedüli módhoz akarunk fordulni. S ha felsőbb körök meleg érdeklődéssel meghánytákvetették ügyünket, bizton reméljük, hogy nem zárják el előttünk ez egyedüli utat, annyival kevésbé, mert alapítványaink tulnyomó nagy részben helyhez kötöttek s ez alapon is kilátást nyújtanak a boldogulásra.

Azonban kötelességem megjegyezni, hogy előljáróságunk csak oly mérvű segélyt hajlandó elfogadni, mely mellett az igazgatás az egyház kezében maradhat; továbbá, hogy az állammal való

e tárgyú egyenes egyezkedésre azért kért még juliában engedélyt a mélt. áll. ig.-tanácstól, mert elkésni nem akart s mert az előtte levő példák (Rozsnyó, Rimaszombat) megerősítették a törvénynek olyatén felfogásában, mint azt Sz. B. ur is értelmezte e lapok mult évi 46. számában, i. hogy a miniszter, illetve törvényhozás, csak a törvény keretén belül, tehát nem az egyház egyetemének, hanem az egyes kérelmező tanodáknak nyújthat segélyt. Egyébiránt teljes bizalommal vagyunk az intéző körök bölcsesége iránt, s részünkről helyesnek tartjuk azt is, „hogy az egyetemes egyház, vagy az egyes egyházkerületek útján tétessék az összeszámitás, állapittassék meg a kérhető s elfogadható segélyösszeg mértéke és időtartama.“

Vajha az intéző körök teljesen átértenék s átérzenék helyzetünket s ahhoz képest kedvezőleg intéznék el alázatos felterjesztésünket! Bizzunk!!

B. I.

ISTEN KEZE.

Mikor az örömmek gondtalan órái
Csalogatnak, hívnek rózsák között járnai,
És a búnak, bajnak
Árnya nincsen rajtad
S kéjt kínál az élet s te elmerülsz benne
Mig iszol a mámor
Édes poharából:
Szömjazó ajkadra,
Mi az élvet adja,
Ne hidd, hogy az a kéz Isten keze lenne.
A hol a sovár sziv kéj hevében dobban
Az Isten nem ott van!

Mikor a gondoknak sulya nyomja lelked,
— Pedig ezeket még máskor is emeled, —
És ráesik nyomban
Szivedre még jobban
Megtíport éltednek keserü, nagy búja;
És nem tudja senki
Kínod feledtetni;
Mig hull veritéked
S kétség üzi lépted'
Hogy vaj' megnyilik-e boldogságod utja,
Lásd, a szenvedésben, fentartva, vezetve,
Ott az Isten keze!

GÖNCZI JÁNOS.

TEMETÉSI GYÁSZ-SZERTARTÁSOK.

Protestáns egyházainkban igen különböző módokat keresztülvitele mellett szoktak végbemenni a temetkezési szertartások. Ritka egyházmegye az, melyben minden egyes hitközség szoros egyöntetűséggel végeztetné a temetési szertartásokat. Teljesíti azt egyik is, másik is a maga bevett ritusa szerint; némely módokban egyezőleg, más dolgokban pedig egymástól egészen eltérőleg.

Nem czélom ezuttal ama különböző temetési szertartások módzatait minden lehető változatokban leírni, hanem csak arra kívánom többek figyelmét felhívni, hogy „Csekély nézetem szerint czélszerűbb, hasznosabb, épületesebb és ünnepélyesebb lenne protestáns temetési szertartásainkat kivétel nélkül templomainkban végezni!

A halotti gyász-tisztesség alkalmával, tartson az bár 2—3 negyed óráig, ez idő alatt a halottas háznál a házi állatok nem ritkán háborítják fel a csendet, s zavarják a szónokot úgy, mint a halotti gyülekezetet. Ez idő alatt még nagyobb zörejt idéznek elő az utcán járó-kelő szekerek zörgése, az utcai élénk mozgalom zaja-lármája, melyek egyaránt zavarólag hatnak a gyásztisztességet tevő kedélyekre. A türelmet, éber figyelmet, nem kevésbé zavarja, lazítja a jelenlevőknel az udvaron, a szabad ég alatt, az eső, szél, hőség, hó, vihar, hideg, mely természeti jelenségek, külsőhatások az év különböző részeiben csaknem mindennapiak.

Számos hitközségben a temetési gyászszerzetások bizonyos osztályozás szerint oldatnak meg, e szerinti aránylagos díjfizetés mellett. Azért kétségkívül a templomban végzendő gyász-szerzetás mindenestre a legelső osztály keretébe tartozik; s ennél fogva az egyháznak, lelkésznek, tanítónak, orgonistának megfelelő díjilletéket biztosít. Természetes dolog az is, hogy ezen osztály szerinti temetkezési módnak választása mindenütt önkéntes, szabad elhatározásból eredőnek kellene lennie, a legkisebb befolyásolás nélkül! E mellett a templomban végzendő gyászszerzetás, az előbbeni bekezdés pontjainak értelmében, az év bármely részét tekintve is: a szónokra, gyászoló felekre s az összes halotti gyülekezetre nézve egyaránt erkölcsi haszon, egészségi védelem és időviszontagsági mentelem lenne!

Továbbá a gyász-szerzetásnak templomban való végzésekor minden gyászkisérleti tag számára alkalmas ülőhely kínálkozik. Az Ur hajlékából a zaj, láрма, zavargás számúzva van, ott állandó béke s mély csend uralkodik. Itt a gyász-szónokot minden szavában, mondatában ki-ki meghallja, megérti. Itt a halotti gyászbeszéd az emberi szívhez, lélekhez melegebb hangon szól és mélyebb hatást idéz elő. Itt a hallgatóság részéről az érdeklődés fokozottabb, a figyelem élénkebb, lekötöttebb; ennél fogva a gyászbeszéd jóval hatásosabb és épületesebb is!

Midőn pedig a gyász-szerzetás alkalmával az egész halotti kíséret bevonul a templomba, hogy ott egyrészt az elhunyt iránt kegyeletet tanúsítson, részvétet nyilvánítson; másrészt pedig az alkalmi gyászbeszédéből magának tanulságot, vigaszt, enyhületet merítsen; ezen czélok elérése nem mozdítja-e elő a halotti gyász ünnepélyességét, ez pedig a keresztyénies, vallásos szellemet, midőn a tanító által az orgona méla-bús hangjai megrezdülnek, a halotti gyülekezet gyásznéke megzendül, a lelkész gyászbeszédének szózata a fülekbe harsan, s a szívre és a lélekre hat? Ezek nem fokozzák-e a halotti gyász ünnepélyességét, nem emelik-e a gyülekezet mély meghatottságát?

Azért tehát, épen az imént felfejtett okokból kifolyólag, állítom, hogy: a temetési gyász-szerzetásoknak a templomban való végzése czélszerű, hasznos, épületes és ünnepélyes is!

E szerintem szép és czélszerű gyász-szerzetási gyakorlatot szemléltetem végig a mult év végén Kézdi-Vásárhelyen, tisztelendő Székely János ev. ref. lelkész ur egyházában. Gondolom, hogy ezen gyakorlat az ev. ref. testvéreknél városokban, a nagyobb egyházakban megvan; de falvakon és nálunk evangélikusoknál — úgy tudom — csak egyes kiválóbb halotti esetek alkalmával tartatik meg a halotti gyász-szerzetás a templomban, de korántsem általánosan; holott ez, szerintem, igen óhajtható s életbe-lyetendő gyakorlat volna.

A hatóság egyes szabályszerű előintézkedések alapján készült koporsót enged csak bevinni a templomba! A közegészségi törvény pedig határozottan tiltja a lezárolatlan koporsóknak ily helyekre történendő bevitelét. Azért, ha a templomoknál nincs külön tornác, vagy künn a templom ajtótól kissé távolabb nem helyeztetik el a hült tetem: akkor legczélszerűbb a halott porhüvelyét előbb eltemetni és csak azután begyülekezni a templomba a gyászszerzetás elvégzése céljából.

Ezen utóbbi gyakorlati mód legajánlatosabbnak látszik rendes halálzási eseteknél úgy, mint netalán epidemikus bajoknál is. Ezen módot ajánlja az is, ha a templomhoz a temető távol és sok esetben épen ellenkező irányban esik. Ezen mód mellett szól az egyszerűbb, gyakorlatiasabb, rövidebb, könnyebb út megtevése is, az egyes halálesetek hülönböző helyeit tekintve, minthogy a templom rendszerint a község közepén, a temető pedig nagyobb részt a falu egyik végén van! Ezt ajánlja, mint már érintve is volt, a nagyfontosságú közegészségi törvény kellő módon való tiszteletben tartása és a lakosság közegészségi érdeke is!

Hogy ezen becses szaklap hasábjain elmondott igénytelen nézeteim találnak-e valahol visszhangra vagy elfogadásra: azt nem tudom! De hogy én tiszt. Székely János ev. ref. lelkész ur szép példáját, a temetési gyászszerzetásokat illetőleg, egyháztanácsi uton elhatározva követni óhajtom s hogy elfogadás esetén ezt az egyházi főhatóság által megerősített szándékozom, az bizonyos.

FEJÉR GYULA,
ev. lelkész. *)

NEMZETI VALLÁS ÉS VILÁGVALLÁS.

Irta: Dr. K u e n e n Á b r a h á m, leideni theol. professor.

Ismerteti Nagy Zsigmond, ref. papjelölt.

(Folytatás.)

A feleletet erre a kérdésre mindnyájan tudjuk; de ha a történelemtől akarjuk meghallani, akkor még tovább kell kisérnünk a judaismus fejlődési folyamatán a profetismus eszméit, a mint ezek más uton működnek és hatnak. — A „törvény“ alatt sem veszté el a vallás emberi jellemét. Ez kétségtelenül igaz; hogy is lehetne ez másképp ott, hol a törvényt a mindennapi életre kellett alkalmazni. Itt tűnik ki a belső ellentmondás, mely a judaismus legbensőbb lényegében van. Egyfelől „törvény“ az, melyet a mindennapi életre s különösen az ember valóságos életére alkalmazni kell; de ez az alkalmazás, mint látni fogjuk, végül is lehetetlennek bizonyul. De másfelől

*) Nem értünk ugyan czikkiróval mindenben egyet, de a szabad nézetnyilvánítás barátai lévén, e soroknak készséggel adtunk helyet.
Szerk.

„vallás“ az, mely nem az életen kívül áll, hanem, ellenkezőleg, azzal a legszorosabban összeforrvá, azt az életet igyekszik áthatni, megmésíteni, s e törekvéstől sajátos jelleget nyer.

Nem ezt bizonyítják-e a zsoltárok, melyek ebben a korban keletkeztek? A babiloni fogság utáni első század volt a zsoltár-költés virágkora. E korban, midőn a törvény a külső vallásosságot már törhetlen békókba verte, keletkeznek a legbensőbb, legmagasztosabb szárnyalású kegyes zsolozsmák.

Ezek a zsoltárok a zsidó vallás fejlődésének történetében egyszersmind adatul szolgálnak egy más tény ismeretéhez. Kuenen utal arra a tényre, hogy a próféták és papok egyaránt emberi erényekre, igazságosság és kölcsönös szeretetre törekednek ugyan: de a motivum mind egyiknél más. A pap „az embernek nem embertársaihoz, hanem Istenhez való viszonyára, nem társadalmi, hanem személyes életére helyezi a fősúlyt.“ Kétségkívül ennek eredménye volt az a sajátos fölfogás az erényről, melyet a farizeizmusban találunk. A viszony, melyben az ember Istenével szemben állott, szerződészerű, contractuson nyugovó vala. Jahve adta a törvényt, a zsidó köteles volt azt teljesíteni; ha teljesítette, akkor igényelhetette Jahve áldását, ha áthágta, akkor Jahvenak jogában állt őt azért megbüntetni. Ez bizony nem valami magas fölfogása az erkölcsiségnek; de a haladás, a fejlődés lehetősége nincs kizárva belőle. S bár a törvény a prófétai eszmék folyton tartó hatása alatt értékéből sokat veszített: az az egy áldása így is megvolt, hogy most már a profetizmus szabadon fejlődhetett azon magasabb formáig, melyben az „emberi“ „erkölcsi-személyes“ jelleget nyer.

A keresztyénség, kétségen kívül, azért hirdette az individuum jogát és érdemét úgy, mint soha semmi más vallás nem, mert a zsidóságból jött létre. A törvény, ama napokban, melyeket az „idők teljességének“ nevezünk, a nép tulnyomó részénél sokat veszített értékéből. Az irás-tudók merész törekvése, hogy az egész népet Jahve népévé tegyék: — ez a törekvés nem sikerült. Oly szépen hangzik, mikor Hillél ezt mondja: „Szeressétek az embereket, s igyekezzetek őket közelebb hozni a törvényhez.“

A rabbik hivatásukhoz való tántoríthatlan hűségükkel felköltik bámulatunk és tiszteletünket! De ha egyszer a törvény a maga ezer parancsával s tilalmával nem volt alkalmas arra, hogy a nép vallásos szükségérzetét kielégítse! A népét, a zsidó társadalom nagyobb részét! Ismerjük ezeket az Uj-Szövetségből; a „sokaságot“, mely Jézus szavait oly mohó vágygyal szivta be lelkébe, mint a szomjuságtól elepedt pusztai vándor a forrás hűsen csergedező vizét; s a „bűnösöket és vámszedőket“, kiket a zsidó társadalom kilökött kebeléből, mert életmódjuk a nemzet ősi hagyományait, szerintök, megszentelték. Az utóbbiak bizonyára mindnyájan s az elsőbbség közül is annyian a farizeusok kárhóztató ítélete alá estek: „a tömeg, mely a törvényt nem ismeri, kárhóztatja azt.“ Ke-

mény ítélet és méltatlan!“ „A parancsok terhe sokkal súlyosabb, s az engedelmség sokkal bonyolódottabb és nehezebb volt, semhogy az egész nép vállaira vehettes hordozhatta volna. Ezt csak aránylag kevesen tudták megtenni.“ De ezek hűségesen és komolyan tették. A rabbik és követők a farizeusok. Az utóbbiak bizonyítják az irás-tudók nagy befolyását, de egyszersmind azt is, hogy az általok kitűzött cél teljes elérése képtelenség. Kuenen ezt határozottan kimutatja. „A farizeizmus, elveszti létjogát, ha azt nem szabad úgy felfognunk, mint egy törvényes állápontról emelt protestatiót a népnek a maga egészében nem kielégítő állapota ellen. A farizeus nem vállal magára egyetlen kötelességet sem, a melynek minden egyes zsidó is épügy alá ne volna vetve. A farizeizmus egyszersmind maga a judaizmus, semmi egyéb. De nem az egész népnek gyakorlata, hanem csak egy sectának, néhány ezernek, kiket a nép nagyra becsül, s a kik a néptől lényegesen különböznek.“ De ha ez így van, ez azt bizonyítja, hogy „a farizeizmus a legtisztább nyilvánulása, — de egyszersmind elítélése annak a vallásalaknak, a melyből nem önkényesen, hanem történeti szükségességből fejlődött.“

(Vége köv.)

MAGYAR ISKOLA-EGYESÜLET.

Közel másfél éve pendítették meg az eszmét, mely kedden végre testté vált. Nagy lelkesedéssel alakították meg Budapesten a magyar iskola-egyesületet, mely a magyarság terjesztését írta zászlójára. A fővárosi új város-ház közgyűlés-terme egészen megtelt, a karzatokon sokan voltak, s a padosorok közül nem egy telt meg hölgyekkel. Kevéssel öt óra után Komoróczy Sándor, az egyesület ideiglenes elnöke, a következő beszéddel hívta fel alakulásra a közgyűlést:

Tisztelt közgyűlés! Ősi szokása az a magyaroknak, hogy üres óráiban barátai és elvtársai körében a haza sorsáról szeret leginkább társalogni. A magyar nemzet ezen ősi erényében rejlik főnállásának biztosítéka — minden nemes iránt, ez lelkesedésének kulcsa.

Ez tette lehetővé azt, hogy annyi balszerencse s oly sok vizsály után e nemzet még főnáll!

Ezen ősi erények érzetében született meg a magyar iskola-egyesület létesítésének eszméje is, egy szerény, igénytelen körben eleinte küzdve elölítéletekkel, reménytelenséggel az eszme kivihetősége iránt.

A lelkesedés ezen egyesület iránt hol magas hullámokká dagadt, hol pedig az eszme kivitele az enyészet mélységébe sülyedtnek látszott; mint a viharzó tenger hullámaiktól elkapott gondolat, hol felszínre került, hol alászállt, de el nem bukott, mert hiszen azt a magyar lelkesedés kormányzá!

Ugy tón, mint a hegymagaslatoznál eredő patak, mely kezdeténél csak csergedezik, néhol a sziklák közt a föld színéről eltűnni látszik; de az érczes érintkezés által megedzve, megacéziozva, ifjult erővel újra felbukkan, hogy utjában a völgyek ereitől táplált víztömeg által megizmosodva, a síkságon már áldást és termékenységet hozó tekintélyes folyamává nője ki magát.

Tisztelt közgyűlés! A szép szám, melylyel ezen egyesület tagjai itt megjelentek, a lelkesedés, mely itt az ar-

czokon ül, tanusítja, hogy a magyar iskola-egyesület eszméje a megvalósulásnak örvend, áldásthozó hazafias működésének mi sem áll útjában, mert hiszen az ország szíve, büszkesége, fővárosa Budapest mellette nyilatkozik!

Tisztelt közgyűlés! Nem célom és nem is vagyok hivatva arra, hogy ezen egyesület hasznosságát, czélszerűségét önök előtt bizonyítgassam; mert hiszen az egyesület czime magában foglal minden ékesszólást, annak czime kifejt minden célját.

De még sem hagyhatom említés nélkül azt, hogy a fővárosban megalakult és virágzó ily egyesület az országban a magyarosodásnak nagy lendületet fog adni.

Nagy lendületet azon oknál fogva, mert kell, hogy példaadólag hasson azon nemes, nagylelkű, határt nem ismerő hőkezűség, melyet Budapest főváros hazafias törvényhatósága, tanácsa és polgársága a tanügy, a magyarosodás érdekében eddig hozott.

Tisztelt közgyűlés! Budapest főváros van hivatva ezen oknál fogva az egyesület zászlaját kibontani, mert hiszen a magyarosodás érdekében általa hozott óriási pénzáldozatok ez ügyben neki az elsőséget már biztosították.

A magyar főváros van arra hivatva, hogy ezen egyesületnek legfőbb célját immár a közönnyösség fokára alászállt magyar nemzeti közszellemet fölélessze és ősi fényére emelje.

Tisztelt közgyűlés! Rám ruházott tisztemnek csekély tehetségem és legjobb akaratom szerint ezzel megfelelvén, midőn bejelenteni van szerencsém azt, hogy az egyesületnek már is 2000 tagja van, úgy, hogy a még be nem érkezett 3000 gyűjtőiv a létszámot tetemesen fogja emelni és midőn megbízatásom lejártával mandátumomat most leteszem, egyuttal fölkérem a t. közgyűlést, hogy ezen alakuló közgyűlés vezetésére elnököt, az írásbeliek végzésére pedig jegyzőt választani méltóztassék.

A beszédet zajos éljenzéssel fogadták. A közgyűlés vezetésére többen Királyi Pált óhajtották. Királyi azonban azt indítványozta, hogy válassza meg a közgyűlés e tisztre Kamermayer Károlyt, a főváros polgármesterét. (Zajos éljenzés.)

Kamermayer Károly (elfoglalja az elnöki helyet): Tisztelt közgyűlés! Nem akarom hosszas beszédemmel untatni önöket, csak köszönetet akarok mondani az önök megtisztelő bizalmáért, hogy e helyre engemet szemeltek ki. Kijelentem és ígérem, hogy nemcsak a minőségemben, de mint Budapest főváros törvényhatóságának első tisztviselője, mindig kötelességemnek tartom ezen hazafias egyesületet pártolni. Midőn Budapest főváros törvényhatósága a tanügy terén áldozatokat hoz, csak kötelességét teljesíti, pedig csak akkor nézhet büszkén a többi városokra, ha kötelességének megfelel. A magyarság eszméjének terjesztése képezi feladatunkat, s én ígérem, hogy mindent el fogok követni e feladat érdekében. (Élénk éljenzés.) A közgyűlést ezennel megnyitottam nyilvánítom, s a jegyzőkönyv vezetésére Tanos urat kérem fel.

A napirend következő pontja az alapszabályok megvitatása. A közgyűlés az alapszabályokat felolvasottaknak tekintette és egyhangulag elfogadta.

Következett a választás. Összesen 245 tag szavazott.

Elnök lett: Gerlóczy Károly, alelnök Békey Imre, titkár Komoróczy Sándor, pénztáros Sigray Pál, ellenőrök Hindy Kálmán és Ney Béla. Megválasztott egy felügyelő bizottság és tiz kerületi válsztmány.

Elnök: Ezennel a magyar iskola-egyesületet megalakultnak jelentem ki s felkérem Királyi Pál és Komoróczy tag urakat, sziveskedjenek Gerlóczy urat, az egyesület elnökét, meghívni.

Néhány percz múlva megjelent a teremben Gerlóczy Károly, kit a jelenlevők zajos, tüntető éljenzéssel fogadtak. Kamarmayer Károly üdvözlő szavaira Gerlóczy Károly többi között így válaszolt:

„Jól tudom, hogy működésünknek látható eredményei csak hosszabb idő múltán lehetnek; — jól tudom, hogy imitt-amott akadályokkal, nehézségekkel is kellend megküzdenünk; — de tudom és érzem azt is, hogy minden igaz honfi szívében és lelkében kitörölhetetlenül kell bevésve lenni azon magasztos eszmének: hogy állami önállóságunk létföltétele, „a magyar nemzetiség“ megdöntetlenül álljon fenn szeretett hazánkban; hogy legnagyobb büszkeségünk, kedves magyar nyelvünk minél nagyobb tért foglaljon el a magyar birodalom minden pontjain, de főleg és kiválóan városunkban; és épen ezért hittem és meg vagyok győződve, hogy azon szép érdeklődés és rokonszenv, mely a magyar iskola-egyesületet letkezésében és megalakulásában kísérte, továbbra is hű társunk lesz és minden felmerülhető akadály vagy nehézség csak újabbnál-újabb erőt fog kölcsönözni nekünk arra, hogy egyesületünknek rövid, de nagyon sokat mondó és rendkívüli horderejű programja annál biztosabban megvalósuljon, megvalósuljon pedig anélkül, hogy a türelmetlenségnek, bármínemü nyomásnak vagy épen erőszakoskodásnak legkisebb jelét adnók; valósuljon meg az egyedül tapintatos fellépéssel úgy, a mint ez az egyesület szervező bizottságának lelkes fölhívásában igen szépen és helyesen kifejezve olvasható, „a szabadság, testvériség és szeretet szelid fegyvereivel.“

Valóban büszkének érzem magamat, hogy a mélyen tisztelt egyesület bizalma alkalmat szolgáltat nekem arra, hogy kitűzött magasztos céljára való törekvésében csekély tehetségemet érvényesíthessem.“

Beszéde végén köszönetet mond a megválasztatásért, kikéri a tagok bizalmát s különösen a napisajtó támogatását.

Köszönet fejeztetett ki a buzgó kezdeményező Komoróczy Sándor urnak s Kamermayer polgármesternek s ezzel a közgyűlés véget ért.

ERDÉLYI IFJAK ISKOLÁZTATÁSA KÜLFÖLDI EGYETEMEKEN.

(Szilágyi Ferencz hátrahagyott irataiból.)

— Szilágyi Sándortól. —

(Folytatás.)

Az erdélyi két protestáns egyház előljárói a gubernium útján ahhoz intézett, s 1764. augusztus 24-én kelt kir. leirat tartalma szerint lettek a kérdéses egyetem ügyében Mária Terézia határozata felől értesítve. Ez abban állott, hogy: mint a felküldött kormányzékeni tudósításból látni lehet, lévén a hazában több s jól szervezett iskolák, melyekben nemcsak a gymnasiumi tantárgyak, hanem a philosophicumok és theologicumok is taníttatnak, az erdélyi ifjaknak nem szükséges s többé nem is szabad külföldi akadémiákra kimenni, de jövőben tanulásukat a belföldi akadémiákban folytassák; mely legfelsőbb rendelet felől azokat, kiket az érdekel, tudósítani kell.

Az erdélyi református és lutheranus főcuratorok ¹⁾, megtudván a legfelsőbb végzést, abból eredett sérelmei-

¹⁾ Az aláírók voltak: Gr. Lázár János és gr. Teleki László, erdélyi református főcuratorok; Rosenfeld Mihály és Sachsenfels Péter, az ágostai evang. consistorium nevében folyamodók.

ket s éles fájdalmukat a guberniumhoz 1764. október 7-én Bécsbe felküldés végett intézett közös folyamodásukban fejtették ki. A kir. leirat őket, — ezt mondták — szomorúságuk s rémületük következtében, „mint mennykőcsapás, földre sújtotta, — „coelesti quasi igne tacti concidimus prorsus“, — főképp a tanuló ifjaknak külföldre többé ki nem eresztéséből érzett keserűségüket igen élénk hangon nyilvánították, nem kevésbé az államhatalomnak törvénybe ütköző, s alkotmányellenes eljárására, valamint annak kártékony következtetéseire nézve is észrevételeiket őszinte, férfias bátorsággal elmondották, s mindezen okokért, melyekhez járul még a terv kivitelére nézve szükséges pénz hiánya, ahhoz hozzá nem járulhatásukat kijelentették.

Mária Terézia nagy kedvetlenséggel fogadta az előtte szokatlan merész hangon irt folyamodást, s mivel a curátorok maguk felírásában az illendőséggel össze nem férő szabadságot használtak, — „in sua repraesentatione minus convenientem scribendi licentiam adhibuerunt“, — őket 1764. november 27-én kelt udvari kancelláriai leiratban keményen megdorgálta, egyszersmind az azon évi augusztus 24-én kelt rendeletét a katolikus, mint szintén nem katolikus tanuló ifjakra nézve fentartotta; annál fogva valamint addig, úgy azután is a fejedelem tetszésétől fog függni, hogy a körülményekhez képest, a mint jónak látja, egyik s másik alattvalóját a törvény alól felmentve, azoknak a külföldi egyetemekre kimenni szabadságot adjon. Nem kevésbé a célbavett nem-katolikus egyetem felállítására felől tudósításnak felküldését a királyné ismételve parancsolta.¹⁾

A kérdéses ügy ilyen állását, midőn az uralkodó világosan kimondja, hogy az alatta hozott s általa szentesített törvény alól felmentés is neki teljes szabadságában van, egyszerűen említeni elég; annak magyarázásába vagy bővebb fejtegetésébe ereszkegni, egyáltalában semmi szükség sincs; azt az olvasóra lehet, sőt kell bizni.

Röviden említjük még, hogy a nagyszombati ágostai evang. főconsistorium 1764. december 24-én tett fölterjesztésében, a királynétól a dolognak bővebb megfontolása végett időhaladékot kért; másfelől a reformátusok újabb folyamodásukkal az udvarnak nem alkalmatlankodtak, s így az akkor tervezett erdélyi nem-katolikus egyeterről többé szó sem volt.

VI.

A külföldi egyetemeket látogató erdélyi prot. ifjak ügyének állása Mária Terézia királyné halála után.

Az 1780-dik esztendő novembere 29-én Mária Terézia királynének elhunytával utóda az osztrák birodalom trónján fia, II. József császár lett, ki alatt a dolgoknak új, s az addig fennállott kormányétól egészen ellenkező rendje vette kezdetét. Azon türelmi korszakban, mint neveztek, a protestáns egyházak állapota jobbra fordult, s az életbeléptetett vallásszabadsággal a protestáns ifjaknak külföldi egyetemeken tanulása gátolva többé nem volt, kik azon engedelmet használni el sem mulasztották.

Eddig terjed boldogult édes atyám kézírata.

¹⁾ „Simul noveritis benignae ordinationi nostra sub 24a augusti currentis anni ad vos rescriptae, intuitu catholicorum aequae atque a catholicorum porre standum esse; Nostro autem arbitrio non secus, ac hucusque reservatum manere, si pro circumstantiarum ratione e re visum fuerit, uni, alterive subjecto dispensationem a lege, atque proficiscendi ad exteras universitates licentiam concedere. Caeterum quam jam antehac circa institutionem universitatis in illo nostro Principatu per vos submittendam injunximus, accelerabitis informationem.

Az ezután történetekre az acták vannak összegyűjtve. S ezekből látjuk, hogy a Napoleonnal folytatott háboruk alatt már kezdetét vette a megszorítás. Jelentékeny megszorítás volt, hogy folyamodni kellett engedélyért a külföldi egyetemek látogatására. Ilyen eset volt a Leonhardé, kinek ügyében Ferencz császár a következő legfelsőbb kézjegyet adta ki:

Kedves gróf Teleki! Az erdélyi kancelláriának f. évi márczius 13-káról Leonhard Józsefnek tanulmányai folytatása végett Göttingába utazhatni engedélyt kérő folyamodványára tett elhatározásomból látni fogja, hogy az efféle eretnek tanulók folyamodványaira nézve, miként találom jónak intézkedni. Ezen elhatározásom folytán meghagyom önnek, különös figyelemmel lenni arra, hogy a tanulmányok folytatása végett a külföldre utazhatás engedélye csak olyanoknak adható meg, a kiknek gondolkodásukban teljesen bizni lehet.

Bécs, 1810. május 1.

F e r e n c.

Ez a rendszabály pedig azt foglalta magában, hogy jövőre minden egyes folyamodványnál a katolikus tanulókat illetőleg a gubernium járjon utána, hogy milyen az illető magaviselete s gondolkodása (Moralität und Denkgungsart) s csak azután adjon neki utlevelet, ha arra a legmagasabb engedély megadatott. Leonhard megkapta az engedélyt.

A német egyetemen a szabad szellem ébredése s Kotzebue meggyilkolása azt vonta maga után, hogy a külföldi egyetemek látogatásától a magyar ifjak eltiltattak, sőt annak is utána járt a kormány, hogy ez a rendelet szigoruan végrehajtsák. 1819-ben következő elhatározását adta ki a császár:

Kedves gróf Teleki! A jenai, valamint más egyetemen Németországban, habár ezen egyetemek látogatása tiltva van, mindamellet tanulók Erdélyből ott lenni állítatnak, kik közül Hornek, Lagler, Zarsok, Gál, Kralowansky és Gödös említettnek. Miután én ezen egyetemek látogatását alattvalóimnak megengedni nem akarom, tehát az ott lévő minden erdélyi tanulók behivandók, s visszatérésük után, a mennyiben azon egyetemeken engedély nélkül volnának, megérdemlett büntetés alá vonandók. Nekem azonban arról annak idején jelentés teendő, hogy kik teljesítették ezen parancsot s visszatértek, vagy pedig az engedelmességet megtagadták.

Schönbrunn, 1819. aug. 3.

F e r e n c.

(Folyt. köv.)

TANÜGYI ROVAT.

— **A reáliskolai tanterv.** Az országos közoktatási tanács keddi összes ülésében végleges megállapodásra jutott a reáliskolai tanterv ügyében. Hosszasabb eszmecserére szolgáltatott okot az idegen nyelvek oktatása. Több oldalról hangsúlyoztatott, hogy a középiskolát végzett ifjaknak csak csekély része képes a német és francia irodalomnak használatára, kívánatosnak mondatott, hogy a felsőbb osztályok német és francia nyelvi oktatásában az illető nyelvek előadási nyelvül használtassanak. A tanács nem mondta ugyan ki, hogy e nyelvek kizárólagosan szerepeljenek előadási nyelvül, de tantervébe kiemeli, hogy VII. és VIII. osztályban a német és francia nyelv s irodalom nagyobbára németül, illetőleg franciaul taníttassék. Felemlített a reáliák csekély óraszámát is, melyen azon-

ban segíteni nem lehet, vagy a nyelvi oktatás végeredményének, vagy a matematikai gyakorlottságnak kockázatát nélkül. Némi kedvezményben a chemia részült, mert óraszámát emeltetett és a VI. osztályban a törvény korlátai között megengedhető heti 2 órai gyakorlásra mód nyújtott, hasonlóan a négy felső osztály szabadkézi rajzának kibővítése is lehetővé tétetett heti két gyakorló óra által, mely — természetesen az önként vállalkozóknak — két fokozatban is megtartható. A megállapított tanterv heti óráinak táblázatos kimutatása a következő:

TANTÁRGY	I.	II.	III.	IV.	V.	VI.	VII.	VIII.	Összesen
Vallás	2	2	2	2	2	2	2	2	16
Magyar nyelv s irodalom	5	5	3	3	3	3	3	3	28
Német nyelv	5	4	3	3	3	2	2	2	24
Francia nyelv	—	—	5	3	4	4	3	3	24
Bölcsészlet	—	—	—	—	—	—	—	3	3
Földrajz	3	3	—	3	—	—	—	—	9
Történelem	—	—	3	—	3	3	3	3	15
Mathematika	3	4	3	4	5	5	4	3	31
Természetrész	2	2	—	—	2	2	3	—	11
Természettan	—	—	3	—	—	—	4	5	12
Vegytan	—	—	—	2	2	3	—	—	7
Rajzoló és ábr. geom.	5	5	2	2	2	2	2	2	22
szabadkézi rajz	—	—	2	2	2	2	2	2	12
Szépírás	1	1	—	—	—	—	—	—	2
Tornázás	2	2	2	2	2	2	2	2	16
Összesen:	23	28	28	28	30	30	30	30	232

— **A középiskolai törvény keresztülvitele** a vallás- és közoktatásügyi miniszteriumban élénk foglalkozás tárgyát képezi. A legelső teendők egyike a tankerületek új beosztása és szervezése, mely középiskoláink adminisztrációjára szempontjából valóban életkérdés. E szervezés egyik legfontosabb mozzanatát képezik a tankerületi főigazgatók számára készült utasítások, melyekről most folynak a tanácskozások. Ezenfölül e törvény végrehajtásával összekötöttségben, két kérdés foglalkoztatja különösen tanügyi köreinket és a középiskolai oktatással foglalkozó tanfőuraikat; az érettségi vizsgálatok szabályzata és a reáliskolai tanterv. Mindkettő a közeli elintézés stádiumában van; az első remélhetőleg már a jelen tanév végén, az utóbbi a következő tanév elején fog életbe lépni. — A debreczeni „Protestans Lap“ tanügyi mellékletén a magyarországi reformátusok egyetemes tanügyi bizottsága által megállapított érettségi vizsgálati szabályzat a hozzá tartozó indokolással együtt már megjelent.

KÜLFÖLD.

Franciaország. A pápa a francia főpapsághoz legújabbán egy encziklikát intézett. Az encziklika terjedelmes irat és igen mérsékelt hangon van tartva. Az elején a pápa azon érdemekre emlékeztet, melyeket a francia nemzet a katolikus egyház védelme körül szerzett magának. „Ha Franciaország — ugymond a pápa — néha a hagyományról és hivatásáról megfeledkezve, az egyház iránt ellenséges érzületet tanusított is, Isten kiváló kegyelme által vezérelve, nem tért le hosszú időre és teljesen az igaz utról.“ Ezután kijelenti, hogy az egyház a neutrális iskolákat mindenkor kárhóztatta és föl hívja a szülőket, hogy nem tekintve a létező nehézségekre, gyer-

meikeiket vallásos nevelésben részesítsék. Az egyház és az állam közti viszonyról szólva, a konkordátum eredetére emlékeztet és megjegyzi, hogy a konkordátumot bölcs politika sugallta, oly politika, mely hivatott volt, hogy a közjóról gondoskodjék. Azon indító okok, melyek annak idejében a konkordátum megkötésére vezettek, elégségesek arra, hogy az ma is föntartassék. A pápa üdvözlö a főpapságot buzgalmaért. Titeket — ugymond — senki sem fog azzal vádolhatni, hogy a létező kormány iránt ellenséges érzülettel viseltettek. Az encziklika e szavakkal végződik: „Remélni akarjuk, hogy azon érdeklődés, melynek Franciaország irányában csak imént is jelét adtuk, meg fogja szilárdítani az egység kapcsát, mely Franciaországot a szentszékekkel összeköti, s mely mindkét félre nézve mindenkor számos jelentékeny előny kútforrása volt.“

Anglia. A scót egyetem jubileuma. Az edinburghi (Skócia) egyetem — mely egyike a legrégebbeknek — ebben az évben fogja megünnepelni fennállásának háromszázadik évfordulóját s az ünnepre az egyetem tanácsa a világ elsőbbrangu egyetemeit mind meghívta. Ily meghívót a budapesti tudomány-egyetem is kapott, melynek képviselőjében dr. Szabó József, ez ideig rector fog jelenlenni az ünnepen, a ki már több ízben járt Edinburgban s az ottani tudós világ részéről mindenkor a legnagyobb előzékenységgel részesült. Az ünnep tavasszal lesz s dr. Szabó József tanár a husvétii szünidők alkalmával utazik Skóciába.

Schweicz. Egy fölvilágosult határozat. A baseli nagytanács elhatározta, hogy a katolikus világi lelkészeket és a szerzetek tagjait a katolikus iskolák vezetésétől eltiltja. E határozat népszavazás alá fog bocsátatni. Oly határozat, melyhez nem kell commentár; dicséretét önmagában hordja.

KÜLÖNFÉLÉK.

Kolozsvár, 1884. febr. 16.

— **Kolozsvári ref. egyházközségünk** legutóbb tartott egyháztanácsi ülésén a hívek lehető messze kiható lelki gondozása szempontjából elhatározta, hogy a régi időben fennálló tizedgyűlések rendszerét újra szervezi és föleleveníti. Az ez irányban már előbb alkotott statutumok, némi módosításokkal, újra életbe fognak léptetett. A tized-kormányzási rendszert jövő számunkban részletesen szándékozván ismertetni, és épen kolozsvári egyházközségünkre vonatkozólag — ezuttal még csupán annak fölemlítésére szoritkozunk, hogy a tizedek négy fő-kerületbe osztattak be, s e kerületek egyen-egyen a négy lelkész gondjaira bízva.

— **A harmadik egyetem fölállítása** kérdésében a képviselőház közoktatási bizottsága, Hoffmann Pál elnökle alatt a napokban határozott. A kiküldött albizottság javaslatát Berzeviczy Albert előadó mutatta be s az ebben elfoglalt álláspontot melegen ajánlotta a bizottságnak. — Jónás Ödön a harmadik egyetem felállítását időelőttinek mondja, mert ha általános kulturális érdekeink szempontjából az ország jelenlegi mostoha anyagi viszonyai között áldozatokat akarunk hozni, úgy azt a még jóformán szunnyadozó népoktatás sokkal jobban igényli

és követeli, mintsem a harmadik egyetem felállításának szükségessége. A budapesti egyetem túltömöttségén párhuzamos tanszékek felállítása által kívánna segíteni. — Szathmáry György alapos indoklás után a harmadik egyetem mellett szavaz. — Hegedüs László a felsőbb oktatás nagyobb mérvű reformját s a tanpénzügy rendezését is óhajtáná. Ha az állam anyagi ereje bírja, akkor a negyedik egyetem fölállításához is hozzájárul. — Herman Ottó szintén szükségesnek látja az új egyetemet és tartatlannak a mostani tanpénz-rendszert. A vitában még Bubics Zsigmond, Hoffman Pál és Kovács Albert vettek részt, mire a közoktatásügyi bizottság egy szavazat ellenében valamennyi szavazattal a harmadik egyetem fölállításának szükségessége mellett nyilatkozott.

— **Hódmezővásárhelyi ref. egyházunkban** sajnálatos viszály dúl. Okot a viszályra az szolgáltatott, hogy az unitárius vallás terjesztése érdekében mozgalom indult meg, melynek folytán a ref. hivek közül többen, azon reményben, hogy az egyházi adó s a papi stóla fizetésének terhe alól menekülhetnek, az unitárius hitre tértek át. A ref. egyház presbyteriuma közelebről erélyes hangon tartott szótartot bocsátott közre, melyben a szakadás indokaira s szomorú következményeire mutat rá. Részünkről elvárjuk az unitáriusok érdemes püspökétől, hogy megteszi a kellő lépéseket azokkal szemben, kik ámitás és izgatás útján vélnék az unitarizmus ügyének szolgálatot tehetni. Eszünkbe jut néhai Kovács Miklós, erdélyi kath. püspök bölcs mondása, a ki a katolikus hitre a kepefizetéstől való menekülés reményében áttérni szándékozó s hozzá forduló reformatus atyafiakhoz így szólt: *„Menjenek kendtek haza, nincs kendtekre semmi szükségünk. Én úgy tapasztaltam, hogy a rossz reformatusokból rossz pápisták lesznek.”* Fiat applicatio.

— **Debreczenben** Csiky Lajos főiskolai hittanár népszerű felolvasást tartott a vasárnap megünnepléséről. Említette, hogy egykor a debreczeni közönség is a legszigorubban megtartotta a vasárnapot s a

tanács gondosan őrködött megszentelése fölött. Skótországbán, Angliában s Amerikában már szombaton veszi kezdetét a vasárnapi nyugalom, a mikor mindenféle munka szünetel. A gyárban nem dolgoznak, a tehervonatok nem közlekednek, személyvonatok is ritkábban indulnak, a boltok mind zárva vannak, sőt még a posta is rövid ideig áll nyitva. A hétköznapi foglalkozás szünetel, a templomok megtelnek, a délutánt pedig szórakozással töltik el. És ennek óriási jó hatása van a nemzeti erő fejlődésére. Mert nemcsak a vallásosság, hanem a hat napi munka után való időnkinti pihenés szüksége is követeli a vasárnap megülését. Az érdemes s sok adomával fűszerezett előadást a szép számu közönség élénken megtapsolta.

HIVATALOS RÉSZ.

KÖRRENDELET.

Mindenik egyházmegye t. esperessének.

Mindenik collegium m. t. t. előljáróságának.

Mindenik püspöki vizsgálat alatti egyházközönségnek.

Szervezeti alaptörvényünk V. fejezet a) pontja alatt kelt határozat értelmében törvényeink épségben tartása és végrehajtása, valamint egyesek és testületek kérvényei és indítványai felett végérvényes határozat-hozatalra az egyházkerületi közgyűlés lévén illetékes: mindazon egyes egyházi testületek és egyesek, kik igazgató-tanácsunk határozatát magukra sérelmesnek vélik, törvényszerű uton az egyházkerületi közgyűléshez intézendő felfolyamodással kereshetnek maguknak jogorvoslást: igazgató-tanácsunk elvileg ujjal kimondotta, hogy mindazon egyházi testületek és személyek, kik ezen törvényes eljárás mellőzésével igazgató-tanácsunk határozatát, vagy a határozat hozatalára befolyó tagjai eljárását hirlapi, vagy más nyilvános uton kihívólag támadják meg: azok eljárása jogtalan és fegyelmi eljárás alá tartozik.

Ezen körrendeletéről czimedet értesítjük tudomásvétel és közzététel végett.

Az erdélyi ev. ref. egyházkerület állandó igazgató-tanácsának Kolozsvárt, 1884. január 27-én tartott üléséből.

NAGY PÉTER.
BODOR ANTAL,
titkár.

H I R D E T É S.

M I N D E N F É L E

HASZNÁLT ÉS RÉGI KÖNYVEKET

(különösen Magyarországra és Erdélyre vonatkozókat)

LEGJOBB ÁRBAN MINDIG VÁSÁROL

Demjén László,

könyvkereskedése Kolozsvárt.

(3—3)

PROTESTÁNS KÖZLÖNY

EGYHÁZI ÉS ISKOLAI HETILAP.

MEGJELENIK MINDEN VASÁRNAP.

SZERKESZTŐSÉGI SZÁLLÁS:

b.-farkas-utca 16. szám, hova a lap szellemi ügyeit illető küldemények a szerkesztő nevére címzendők.

ELŐFIZETÉSI ÁR:

Egész évre 6 frt, félévre 3 frt, évnegyedre 1 frt 50 kr.

HIRDETÉSI DIJ:

Egy négyszög centiméternyi tér egyszeri hirdetésnél 3 kr.

KÉZIRATOK NEM ADATNAK VISSZA.

KIADÓ HIVATAL:

„Magyar Polgár“ nyomdája, b.-közép-utca 2. sz., hova az előfizetések és hirdetési díjak küldendők.

FELELŐS SZERKESZTŐ ÉS LAPTULAJDONOS: SZÁSZ DOMOKOS. — KIADÓ: AJTAI K. ALBERT.

Tartalom: Középtanodáinkból. I. (Rétli Lajostól.) — A papi stolarék kérdéséhez. (Dombi Lajostól.) — Nemzeti vallás és világvallás. (Irtá: Dr. Kuenen Ábrahám. Ismerteti: Nagy Zsigmond.) — Viszhang a „temetési gyászszertartások“ című cikkre. (Herepei Gergelytől.) — A lőcsei 1675-iki énekeskönyv. (Szabó Károlytól.) — Erdélyi ifjak iskoláztatása külföldi egyetemeken. — Megjegyzés a „Pro domo“ című cikkre. (Hegedűs Istvántól.) — Az áll. ig. tanács 1. gyűléseiből. — Nyilatkozat. — Különfélek. — Számadás és kérelem.

KÖZÉPTANODÁINKRÓL.

I.

Szász Bélának e lap folyó évi 2. 3. és 4. számaiban „Számvetés“ cím alatt megjelent cikksorozata időszerűleg figyelmezteti az egyházkerületet arra a sürgető szükségre, hogy középtanodáinkat a „középkiskolákról“ szóló országos törvény követelése szerint mentől elébb szerveznünk kell.

Hivatásszerűleg foglalkozik e kérdéssel a convent s alsóbb fokon az egyházkerület igazgatótanácsa; de helyes és szükséges, hogy nyilatkozzék többek véleménye, derítsék fel a közszükséglet a sajtó útján is.

A kinek valami elmondanivalója van, most álljon elő vele, és ne majd utólagosan játszdja a duzzogó prófétát: hogy bezeg minden jobban lett volna, ha az ő tanácsát kikérték volna.

Mert bizony viszonyaink közt nem csekély feladat az, a melyet az 1883. évi XXX. t.-cz. 32. §-a reánk ró: hogy minden középtanodánál, az igazgatón kívül legalább annyi rendes tanárnak kell lennie, a hány a tanoda osztályainak száma.

Szász Béla adatai szerint ennek a követelésnek minálunk eddig még az enyedi középtanoda sem felel meg teljesen.

Annál is szükséges még a törvény szerint két rendes tanár, a kolozsvárinál egy, a marosvásárhelyinél kettő, a székelyudvarhelyinél négy, a szász-városinál hasonlóképp négy, ugyanannyi a

zilahinál is, ha a törvény kötelezése szerint négy alsó osztályát is életbe akarja léptetni újból.

Leggyengébben áll a sepsi-szent-györgyi, mert annak csak ahhoz is, hogy mint négy osztályu algymnasium fennálljon, még három rendes tanárra lesz szüksége. Ha pedig teljes gymnasiummá akarjuk tenni, nem kevesebb, mint hét rendes tanári szék szervezendő.

E szerint nem kevesebb, mint huszonnégy rendes tanári új állomást kell szervezni egyházkerületünk hét középtanodájához, hogy azok a törvény minimális követelésének megfeleljenek.

Kell ezekhez még egy-egy helyettes tanár s legalább két szaktanító — szépirás és torna — mindenüvé; de az utóbbiak megvannak most is, helyettes tanári állomás pedig szervezhető a sok segédtanári, közoktatói stb. állomásból.

Huszonnégy rendes tanári új állomás! De hát miből?

Most ugyan hasztalan kezdenék gyűjtést és indulnánk el suplikálni, mert körülményeink közt nem hogy huszonnégyet, de a legnagyobb lelkesedés és buzgóság sem volna képes egyhamar két-három tanári fizetés alapját is összegyűjteni.

Nincs egyéb reménység, mint az idézett törvény 47. §-a, a melyben ez is olvasható

„Valamely vallásfelekezett által fentartott oly középkiskolát, melynek fennállását országos műveltségi vagy fontos helyi érdekek kiválóan igénylik, és melyet az illetők nem bírnak saját erejükből a törvényes kelléknek megfelelőleg fentartani, (különösen, ha egyszersmind középkiskolai célra tett és helyhez kötött jelentékeny alapítványok vannak) a vallás- és közoktatásügyi miniszter segíyezheti.“

Tehát államsegély!

Szász Béla adatai szerint magok középtanodáink mintegy 25,000 frt évi államsegélyt tartának szükségesnek; ő azonban „nem gondolná,

hogy egy negyedfélszázezer lélekből álló egyetlen felekezeti egyházkerületre még sokáig-sokáig ennyi középtanodai segílyt fordíthatna a magyar állam.“

Valószínűleg igaza van Szász Bélának; habár az erdélyi reformált egyházkerület ha valamiben, ebben igényelhet különös tekintetet, mert középiskoláival a magyar nemzet és magyar állam érdekeit szolgálja első sorban.

Mielőtt azonban tovább haladnánk, vizsgáljuk a szükségletet más alapon!

RÉTHI LAJOS.

A PAPI STOLARÉK KÉRDÉSÉHEZ.

A mindennapi tapasztalás azt igazolja, hogy a szüle még rossz gyermekének is védelmére kél, hát még ha szilárd meggyőződése, hogy szülötte a védelemre érdemes.

A papi stolarék egyformásításának s a verses bucsuztatók eltörlésének indítványát én valék bátor az erdélyi ref. egyházkerületi közgyűlésen megtenni s ebből kifolyólag annak védelmére kelni kötelességemnek ismerem most, midőn már három egyházmegye véleményét olvasva, az indítványnak ugyan elvbeni pártoltatását látom, de a hivatolt véleményekből azon meggyőződésre jutottam, hogy ha a többi egyházmegye is hasonló véleményt terjesztenek a ft. egyházkerületi közgyűlés elé: határozottan korszerű s közszükségnek megfelelő indítványom, mely mellett — a „Protestáns Közlöny“ 1883-ik évi 17-ik számában olvasható — felhozott érveimet tudomásom szerint még ez ideig senki meg nem döntötte, sőt meg sem is erőltetik, ez indítványom, mondom, vagy épen agyonüttetik, vagy legjobb esetben évek multával jut az elintéztetés stadiumába.

Még akkor, midőn hivatolt indítványomat tevém, talán némelyek részéről önzéssel is gyanúsíthatám, azonban már most, midőn az erdélyi ref. egyházkerületbeni papi stolaszabályozás reám nézve semmi anyagi nyereséget nem helyezhet kilátásba, miután közel jövőben azon egyházkerületbe lépendek át, hol a „lelkészi szolgálatok díjazása“ évek óta korszerűen van megállapítva, úgy hiszem, az önzés vádjától teljesen menten emelhetem fel igénytelen szavamat az erdélyi ref. egyházkerület kebelébeni stolaszabályozás és a verses bucsuztatók eltörlésének indítványát kellő figyelembevételre ajánlani.

A három előttem álló egyházmegyei vélemény közül csakis az erdővidéki ref. egyházmegye véleménye kívánja indítványomat elintézés végett a ft. mlgs. zsinat elé terjeszteni föl, míg ellenben mind három vélemény azt juttatja eszünkbe: „timeo Danaos“.

Azt én is tudtam már akkor is, midőn indítványomat megtettem, hogy a különböző papi díjlevelekben a stolarék is nagyon különbözők és épen azért tettem főleg indítványomat, hogy azok elvégre egyformásítsanak.

A mi azon észrevételt illeti, hogy a díjlevelek két-

oldalú szerződések levén, az azokban foglalt stola sem egyformásítható az egész egyházkerületben, arra nézve alázatos véleményem az: ha a tiszántuli egyházkerületben ez megtehető volt, miért ne lenne itt is megtehető? Már kérem, ha az egyes egyházközségek tetszésére lesz bízva, hogy akarják-e emelni a papi stolákat, vagy eddigi fokon hagyják-e tovább is: kétlem, hogy akadna az egész erdélyi ref. egyházkerület területén 10—20 olyan egyház, a hol a „lelkészi szolgálatok díjazása“ avagy csak 6—10 krral is feljebb emeltessék. Legtöbb egyházban az lenne a felelet: „ha az eddigi papoknak elég volt a keresztelelésért öt garas, tiszteletes uram is elégedjék meg annyival, mert mi bizony nem adunk neki sem többet.“

„A papi díjlevelek kétoldalú szerződések“, mondják a véleményező egyházmegyék, s azért nem lehet a stola egyformásítás. Igaz, „a papi díjlevelek kétoldalú szerződések“, s mégis jogában állott az egyházkerületnek kimondani, hogy azon egyház, mely 400 forint papi fizetést biztosítani nem tud, affilialtassék. Épen így az én nézetem szerint a stola-minimum meghatározás is jogában áll a felsőbb egyházi hatóságnak.

Egyébiránt a dolog valóságára — szerintem — az teljesen mindegy, ha akár az egyházkerületi közgyűlés, akár a zsinat jogkörében állva, az e tekintetbeni intézkedés, az illetékes forum elintézi ezt, csak az a fő, hogy minél előbb elintézve legyen. S épen azért, én készséggel meghajlom azon vélemény előtt, hogy a ft. mlts. zsinat kéressék föl a ft. egyházkerületi közgyűlés által ez ügy érdemleges elintézésére. Igaz ugyan, hogy abban sem látnék törvénybe ütköző cselekményt, ha, mint belkörü intézkedést, concret javaslat alakjában terjesztené a ft. egyházkerület a ft. mlts. zsinat elé, mert hogy mind az öt ref. egyházkerületben egyformán állapíttassanak meg a papi stolák, azt már én is teljesen kivihetetlennek gondolom, mert hogy a tordosi nép oly díjazásban részesíttesse papját a lelkészi szolgálatok teljesítéseért, mint a debreczeni, az épen kivihetetlen — szerintem —, meggondolva azt, hogy az erdélyi ref. hivek általánosan kedvezőtlenebb anyagi viszonyok közt vannak, mint a többi egyházkerületek lakosai.

A verses bucsuztatók eltörlése pedig egyáltalában nem ütközik a díjlevelekbe s így azok el vagy el nem törlésével szerződés megsértésről szó sem lehet. Hogy pedig ezt falusi egyházakban bárminő ékes szólásu pap szép szóval ki nem küszöbölí a gyakorlatból, azt állítom, sőt ha egy-két helyen megtörténhetne is ez, általa a cél még egyáltalában nem lenne teljesen elérve, sőt megközelítve sem. Itt felsőbb hatósági rendeletre van szükség, jöjjön az egyházkerülettől vagy zsinattól: akkor célhoz érünk, de másként, míg ezen szándék él, bizonyosan nem.

Indítványomat ismételtelen ajánlom az érdekeltek becses figyelmébe.

DOMBJ LAJOS.

NEMZETI VALLÁS ÉS VILÁGVALLÁS.

Irta: Dr. Kuenen Ábrahám, leideni theol. professor.

Ismerteti Nagy Zsigmond, ref. papjelölt.

(Vége.)

Mi hát a dolgok valódi állása ama napokban, mikor Jézus amaga fenséges tanaival fellép az emberiség között? Az irástudók egy részénél látjuk, hogy a törvényes irány, melyet követniök kell, ellentétben és nyílt harcban áll saját kedélyvilágukkal. Sok kegyesnek lelki szemei előtt ott ragyogott mennyei fényességben az ideál, melyet a törvény elibük rajzolt, de a melyet megvalósítani minden igyekezetök mellett sem sikerült. Ők tudják, hogy ez ideál felé törekedniök kell; a k a r n a k is, de nem b i r n a k. Óh, a többség ez ellenmondást, ezt az emésztő belső harcot nem érezte. A többség úgy tett, mint a közönséges emberek rendszeren tenni szoktak: alább szállítá az ideált, s megnyugodott a tökéletlenségben. De amazok, a kisebbség? Ezek keresték e sötét labirintból a kivezető ösvényt, de mindig ott találták az útvégen, mint megmozdithatlan sziklát a törvényt s annak követelményét. Kicsoda veszi el nekik e követ? Majd belenyugodtak a változhatlanba, de lelkük békéjének kárára.

Még egy más út volt, s bizonyára nem hiányoztak kik ezt az utat megtalálták s megindultak rajta. Ez az út az volt, melyet a próféták lelkes iratai, s az irástudók szabadabb, kedélyi prédikációi mutattak föl előttük. A próféták szava Isten szava; s a zsoltaérok is ezt az utat jelölik ki. Ezt tehát nyugodt lelkiismerettel követheték. Így a „zsinagógai predikálás és a szent iratok olvasása által elszóráttak ama magvak, melyből az a vallás fakadt, a melynek lényege nem az Istennel kötött szerződés szolgáló betöltésében, s az ehhez kapcsolt jutalom várásában olvadt fel.“

Oh ezek, — a csendes kegyesek, — nem merték magokat egészen átadni ez édes gondolatoknak! A törvény megvolt még. Még folyt a küzdelem a törvénytörő s a prófétai ideál között. Oh, mily sokan voltak e kegyesek, kik megfáradtak és meg voltak terhelve; kik égő vágyal néztek Izrael váltsága elé!

Izrael váltsága elé! Azt még csak bizonyítani sem kell, hogy időszámításunk kezdetén a zsidók között a messiási várakozások éltek. Várták, hogy Izrael majdan uralkodni fog a föld minden népe fölött, s az egész világ összes nemzetei, az „Egyetlen Istent“ fogják imádni. Ne feledjük, hogy e merész várakozást oly időben táplálták lelkökben, midőn külsőleg teljesen elnyomva, Róma hódító hatalma alatt nyögtek. Voltak, kik karddal kezökben kísérlették meg e várakozás megvalósítását: a z é l o t á k. Nem úgy a farizeusok és irástudók. Ők minden erőszak-tól elfordultak. Jelszavuk volt: *uárni*, ha szükség, *szenuedni* és mindenek felett *hinni*. E türelem, vallásilag hasonlíthatatlanul magasabb becsü, mint az erőszak. De valami mély tragicum van ebben a gondolatban: élni egy oly világban, mely épen ellentéte annak, a minek lennie kellene; ez ellen egy nyíltan ki nem mondott, de annál

igazabban és mélyebben érzett, s komolyabban gondolt tiltakozással az egyedüli Igaz nevében, kit a világ nem ismer, de egykoron akarata ellenére is meg fog ismerni és előtte meg fog hódolni. „E meggyőződés eredménye az Istentelen hódítók elleni lángoló gyűlölet, vagy a világ elátkozása lehet. De valami más is. Elégedetlenségnek mély érzete; váltság s szabadulás utáni vágy; csendes órában a szív mélyéről feltörő, s mind hangosabban nyilatkozó fohász: „bár viradna már szebb idők hajnala!“ Más szavakkal a Messiás, a próféták Messiásának mind tüzesebb, reményteljesebb várása; annak a Messiásnak, ki Izrael nyakáról le fogja venni az idegen uralom szolgáló jármát, visszaállítja Sion várának hajdani fényét, s kiterjeszti Jahve országának határát a föld mind a négy határáig.

Teljesül-e ez a várokozásuk? Mindenféle uton és módon működnek és hatnak folyton a próféták eszméi. Végül ismét fölléphetnek: most már a népből, mintegy újjá születte. Minő alakban? Ez, mondja Kuenen, nem lehet kétséges. „A profetizmust, mint Izrael vallása fejlődésének mozgató erejét ismertük meg. A századokon át folyt fejlődési processus forduló pontján a próféta áll. Műve a végcélhoz való egyenes közeledés. Az „idők teljességének“ zsidóságában az érzelmek, gondolatok és a közhangulat, melyek a születő új intézményt hirdetik, a profetizmus befolyásából vezethetők le. Így nagyon is a dolog természetében fekvőnek tűnik föl, hogy a *nemzeti*-ből az *universalis*-ba való átmenetnél is a próféta k n a k jut a főszerep.

Így látszott ez történetnek, s így is történt valóban.

* * *

Végeztem. Kuenen nagybecsü művének igénytelen ismertetését, s főgondolatainak erőmtől telhető hű tolmácsolását fogadd szívesen tőlem nyájas olvasó. Ha az élvezet és gyönyörnek, melyet műveinek tanulmányozása nekem nyújtott, csak ezredrészét is meg zerezhettem neked: úgy fárodtságom bőségesen jutalmazva s kitűzött céloamat elérve látom. És most, míg e lapok hasábjain újra találkozhatnánk, — Isten velünk!

VISZHANG A „TEMETÉSI GYÁSZ-SZERTARTÁSOK“ CZIMŰ CZIKKRE.

A „Protestáns Közlöny“-nek legutóbb — febr. 17-én — megjelent számában t. Fejér Gyula ev. lelkész ur, lehet, hogy meglazult vallásos életünknek haldokló állapotából felvillanyozása indokán, s lehet, hogy egész jóakarattal, de felfogásom szerint téves buzgósággal, panaszkodik, hogy „prot. egyházainkban igen különböző módzatok keresztülvittele mellett szoktak végbemenni a temetkezési szertartások. Ritka egyházmegye az, melyben minden egyes hitközség szoros egyöntetűséggel végeztetné a temetési szertartásokat.“

Czikkiró ur: „csekély nézete szerint, célszerűbb és hasznosabb, épületesebb és ünnepélyesebb lenne, ha prot. szer-

tartásainkat kivétel nélkül templomainkban végeznék el. Indokolván ezt azzal, hogy „szónokra, gyászoló felekre s az összes gyülekezetre nézve egyaránt erkölcsi haszon és időviszontagsági mentelem lenne” — a templomi parentálás.

Megvallom, én nem értek egyet a t. cikkirő urral. A minden téren cenzuráló és ezzel együtt mindent egyformásító korunk daczára, épen a prot. egyháznak minden uniformis nélkül való szabad nyilatkozatai azok, melyek védszárnyai alatt élhet és mozoghat még: a természetesség, az egyszerűség és igazság.

A formulák és ezek szerint az egy sinórmértékre nyilatkozó szertartásosság — megölő betűje a szellemnek.

A szertartás a legegyszerűbb alakzatában sem jézusi, sem keresztyéni. A szertartás in optima forma: fárasztó külsőség, mely csak az érzékeket és azokat is kimerítőleg képes foglalkoztatni — és üresen hagyja a kedélyt, a lelket.

Már pedig, engedjen meg t. cikkirő ur, de az egyformásított és szertartások nyügeivel terhelt temetések — melyek a legegyszerűbb alakban is fárasztók — a legkevésbé sem alkalmasok arra, hogy nemesítsék a kedélyt, emeljék a lelket.

Igen, szépek az orgona melancholikus accordjai, fenségesek a szépen eléadott egyszerű, biblicus szövegű halotti énekek méla-bús melódiái. Lehet kitünő, sőt eloquens a halotti orátor parentálása. És mégis, mindezek egymásután eléadva, a halotti alkalomnak különben is idegizgató voltánál fogva nagyon megviselik a keserveket, kifárasztják az egész templomi gyülekezetet, enerválják a kedélyt. Mert az orgonának melancholiája, a halotti énekek bús dallama, a szónoklat, könyörgés, búcsúztató stb. hangjai a bánat fájdalmait, a veszteség gyászos színeit akarván festeni: hangmonotomiává válik az egész, a mely sir, jajgat, kiabál. A valódi bánatnak pedig nincsenek szavai, csak: *könyvei*: A legindividualisabb érzelem: a bánat. Az örömetérés nélkül is megosztják velünk az emberek. A bánat és fájdalom, csak azé, a ki viseli.

Aztán a ceremóniának fénye, úgy nem illik a bánat gyászához, mint a cifra ruha. Már pedig a ceremónia cifraság.

Az oratornak convencionaliter megfizetett és eléadott parentációja sokban hasonlít a pénzen fogadott siratóhoz. Gyakran túlhajtott frazisai: paródiái a veszteségnek.

Aztán, mit gondol t. cikkirő ur, hogy minden halottnak templomba vitele, nyilvános oráció elé hozása sokszor nem-é kinpadra hurczolása a megkeseredett szívű élőknél?!

Nem állítom, hogy egy-egy derék előljárónak, egyéletét közhasznúságban eltöltött egyén koporsójának templomi oráció elé vitele, nem lenne erkölcsi haszonnal járó. És azt minden jóra való egyházközség meg is teszi.

De minden koporsót templomba vinni, annyi, mint hullakamarává tenni az élő Isten dolgaival foglalatoskodó hívők prosceniumát — a templomot!

Hát aztán járványos halálozások esetén?

Czikkirő urnak erre is meg van panaceaja.

„El kellene előbb temetni a hullát” — és? és aztán parentálni!

Temetés halott nélkül pedig épen annyi, mint: keresztelés gyermek nélkül, és esketés vőlegény és menyasszony nélkül.

Nem, nem t. cikkirő ur, nem a ceremóniát nevelni, hanem még a meglevőket is kevesbiteni és egyszerűsíteni, természetesebbé, keresztyénibbé tenni — s épen a temetésekénél — feladatunk nekünk protestánsoknak.

A hosszadalmas czeremonizálás: terhelő, természetellenes, költséges, keresztyénietlen és minden „erkölcsi haszon” nélkül való.

Kolozsvári ref. egyházközségünkben már több, mint husz esztendeje: a halottasháztól és egyszerű könyörgéssel való temetés van behozva.

Ha Kézdivásárhelyt nemcsak, mint cikkirő ur említi, a templomban hajtatik végre a temetés, hanem mint én is tudom, a halálozás idejétől fogva: a halottnak koporsóba terés papi czeremoniája, és három napon által mindennap a két pap által felváltva *könyörgések felolvasása*, minden este a tanító és kántor *sírató éneklése*, a harangoknak *mindennap meghúzása*, a temetés napján a templomban a nagy pap *prédikálása*, a kis pap *órálása*, az *énekkar éneklése*, a sirnál a halottnak az egész községtől *elbúcsúztatása*, a *sírhantolás czerimonijája* stb stb. ha ez, mondom K.-Vásárhelyt mind megvan, ebből még korántsem következik, hogy minden prot. egyházközségünkben így kell annak lenni, és hogy akár K.-Vásárhelyt vagy akár hol, ha ez így van, az nagyon, de nagyon jól van.

Hogy valamit kellene tenni temetkezéseink egyszerűsítése, de semmiesetre sem a ceremóniák nevelése érdekében: az világos.

A templomi sűrű temetési szertartások gyéritése, az egyszerű-órácziószerű imával való temetések behozása, a búcsúztatók tapintatos mellőzése. Ime, röviden, a mit tennünk itt lehet, sőt kell is a protestantismus, a jó izlés, a kor, az erkölcsi vallásos érdekeknek jól felfogott intencziói szempontjából.

Avagy talán ez kevés? Tehetünk még többet is, sőt tennünk is kell ijesztő mortalitásunk, a közegészség és a valódi tisztesség megadása szempontjából is.

A koporsónak a rendes halálozási eseteknél legalább a temetés, járványos eseteknél a halálozás napján lezáratása, a halottas szoba levegőjének desinfcizálása — természetesen a községi előljáróság közvetítésével — ez mind a cura pastoralis bár könyvben még meg nem irt és így nem is tanított, de azt hiszem, ma már minden pap által teljesíthető és betöltésre váró szabályai.

A költséges, a kegyelettel nem találó és a demoralizációt terjesztő torozások beszüntetésére is, azt hiszem, könnyen befolyhat a pap.

A temetőben az új sírokat lehető mélyre ásatni, a régi és megtelt sírokba a temetkezést meggátlani. A temetőket kellőleg gondozni, békerítettetni, hogy az oly nagy részvétellel és annyi síralmas parentációkkal eltemetett szereteteink sírhalmainak pázsitja és virágain a barmok

ne legeljenek. A fejfák, a sirkövek epitaphiumait a brutalismus be ne rondítsa, ne töredezhesse. És minden esetre a templomi vasárnapi szónoklatokkal és iskolai tanításokkal nevelni „*építeni várost Amphionként, hogy durva kő mozduljon önként a szivnek hurjain*“.

Nevelni a pietást, kissebbíteni az indolenciát.

Ime, t. czikkiró ur, a mit e téren, minden czereponia nélkül tehetünk, sőt tennünk is kell, ha ma nem, hát holnap, de semmi esetre se későn, vagy soha.

HEREPEI GERGELY

A LŐCSEI 1675-DIKI ÉNEKSKÖNYV.

A Sárospataki Lapok f. évi 6-dik számában Kálmán Farkas, a régi protestáns énekesköltészet alapos ismerője, kimutatja tévedésemet, melyet a Régi Magyar Könyvtárban 1287. szám alatt azzal követtem el, hogy a s.-pataki főiskolai könyvtár régi czimlaptalan énekes könyvét, a vele egybekötött lőcsei 1682-diki zoltár czimlapjából következtetve, lőcsei 1682-diki kiadásnak vettem föl. Igazolja tévedésemet azzal, hogy ezen énekes könyvben a „Ditsiretek“ nem terjednek 50. (igazán 502) lapon, mint én hibásan irtam, hanem a 417. lapon végződnek, mely lap alján ott áll az „In“ órszó, s a 418-dik lapon a halotti énekek kezdődnek „In exequiis defunctorum. Halott-temetés korra való Énekek“ szokásos czim-mel, s ezek külön czimlapján olvasható „Lötzen, Brewer Samuel által, Anno 1676.“

Igaza van Kálmán Farkas urnak, hogy ez a körülmény, mely kétségtelenné teszi, hogy ez a czimlaptalan énekeskönyv nem lehetett 1682-ben nyomtatva, figyelme-met elkerülte; a mi könnyen megeshetett, minthogy nekem, midőn a s.-pataki könyvtárban régi magyar nyomtatványokat kutatva 4—5 nap alatt ezer meg ezer kötetet átforgattam, nem lehetett időm az egyes munkákat lapról-lapra átvizsgálni. Köszönettel veszem tehát a helyreigazítást, s munkám kézi példányában a lőcsei 1682-diki énekeskönyvet, mint nem léteztetett készséggel kitörölöm, hogy az munkám netaláni második javított és bővített kiadásában ne szerepelhessen.

A mit azonban Kálmán Farkas a Halotti Énekek 1676-diki külön czimlapjából következtetve állít, hogy t. i. „nyilvánvaló tehát ezekből, hogy e könyv 1676-ból való“, nem irhatom alá.

A s.-pataki czimlaptalan énekeskönyvnek ugyanis, melyet ezelőtt évekkel tévedve tartottam unicumnak, s melyet Kálmán Farkas is annak, mégpedig lőcsei kiadásnak tart, két teljes példányát ismerem. Az egyik a magyar nemzeti muzeum könyvtárában van, s ezt a Régi Magyar Könyvtárban 1183. sz. alatt le is irtam, akkor még nem tudva azt, a mit most már tudok, hogy az általam Lőcse, 1682-re fölvelt s.-pataki csonka példány nem más, mint a muzeumi ép példány, a másikat munkám megjelenése után láttam az eperjesi ev. collegium könyvtárában. Ezen két ép példányban pedig, melyek után épen

ugy, mint S.-Patakon a Szenczi Molnár Albert által fordított Zsoltárok lőcsei 1682-diki 4-rét kiadása van kötve, a czimlapon ez áll: Lötzen Brewer Samuel által 1675-diki Esztendőben.

Kétségtelen ebből, hogy Kálmán Farkas szerint nem szükséges ezen énekeskönyvet 1676-ra jegyeznünk, mert azt a czimlap szerint 1675-re kell felvennünk; bár azt elismerem, hogy ezen könyv, melynek nyomtatása a czimlappal 1675-ben kezdődött, csak 1676-ban jelenhetett meg, minthogy annak 418-dik lapján a Halotti Énekek külön czimlapján az 1676. év áll; mi azt bizonyítja, hogy midőn a nyomtatás idáig haladt, már akkor az 1676-dik év járta.

Az általam leirt 1675-diki kiadástól különbözőnek vélt lőcsei 1676-diki kiadásra ezen énekeskönyvnek e szerint nem létezett, és így az a Régi Magyar Könyvtárba föl nem vehető; a s.-pataki példány hiányzó czimlapja pedig a muzeumi vagy eperjesi példány után lesz kiegészítendő.

SZABÓ KÁROLY.

ERDÉLYI IFJAK ISKOLÁZTATÁSA KÜLFÖLDI EGYETEMEKEN.

(Szilágyi Ferencz hátrahagyott irataiból.)

— Szilágyi Sándortól. —

(Folytatás.)

Ennek következtében a szükséges intézkedések végrehajtására megtétettek a lépések s azokról következő jelentés tétetett:

Jelentés 3-dik szeptemberről.

Ezen legmagasabb leirat folytán:

a) Ezen legmagasb akaratnyilvánítás a helyi kormányzásnak tudtára adandó, oly meghagyással, hogy arról Erdélyben mindkét protestáns egyháztanácsot értesítse s utasítsa, hogy a jenai egyetemen, valamint más egyetemeken Németországban lévő tanulóit azonnal hívja be.

b) Az idevaló előjegyzési jegyzőkönyvből szerkesztett Erdélyből Németországon lévő tanulók lajstroma, a cs. kir. titkos udvari és államirodának azon megkereséssel adandó át, hogy ezen lajstromban megnevezett tanulókat a cs. kir. osztrák követség útján oda utasítsa, hogy haladéktalanul Bécsbe térjenek vissza, s itt az alulírt előadónál jelentkezzenek.

c) Végre ő felségének ezen intézkedései oly hozzátétellel s a legalázatosabb kérelemmel jelentendők, hogy az uralkodói leiratban megnevezett tanulóknak egyike sem erdélyi, s tekintettel azon alapítványokra, melyek az erdélyi istenészettanulók számára Hollandban és Schweicban léteznek, az ottani 1818. évi június 26-án tett előterjesztés alatt, méltóztatnék a legmagasb határozatot kibocsátani, hogy a folyamodó református egyháztanács azokat ezután Erdélyben taníttathassa.

A melékelt jegyzék szerint 1815-től bezárólag 1819-ig, tehát öt év alatt 30 tanuló volt külföldön; jelesül Göttingában 13, Tübingában 11, Jenában 4, Marburgban 2. Édes atyámmal egy időben Göttingában voltak: Gunes András, Knopp György, Schuster Mihály s Szilágyi Ferenc, — négy, u. m. Deményi József, Fritsch Sámuel, Fűsi György, Ungar Mihály már elutaztak.

Az aug. 30-ki elhatározás értelmében az udvari kancellária szept. 3-án a legfelsőbb intézvényt, valamint a tanulók lajstromát közölte a cs. kir. udv. és államkancelláriával, s felkérte, hogy a tanulókat a cs. kir. követségek útján utasítsa, hogy haladéék nélkül visszatérjenek Bécsbe s a kancelláriai referensnél jelentkezzenek. Ugyancsak szept. 3-áról közöltetett az a guberniummal is, hogy a protestánsok consistoriumaival közölje, a császárnak pedig jelentés tétetett.

Hogy a rendeletnek minő eredménye lett, azt következő, az államkancelláriához beérkezet jelentés mutatja:

Greiffenegg az államkancelláriához.

Szeptember 30-án kelt legmagasb leirat folytán, a kir. hannoveri ministerium jegyzékét eredetiben alázattal küldöm, mely a Göttingában tanuló magyarok és erdélyiek lajstromát előadja s megfejt, hogy nekik a legmagasb behívási parancs ki lett hirdetve, mi mellett én az október 24-ki 43. sz. alatt kelt legalázatosabb jelentéshez, melylyel a tanulók folyamodványát felküldtem, megemlíteni kénytettem, hogy a királyi hannoveri cultusminiszter, Arnswald úr ekként nyilatkozott előttem: „ezen tanuló ifjak nagyobb-részt szegények, s a pénzhány végett ily messze útra kelni képtelenek, sőt az egyik beteg is közülök. Különbben mindig szorgalmat s szép magaviseletet tanusítottak, a miért kiérdemlett dicséretre méltók, a minden tekintetben tanusított jó példáért.“

Greiffenegg lovág,
ügyvivő.

B. melléklet.

Báró Greiffenegg cs. kir. ügyvivő urnak mult hó 13-áról kelt szives közlésére a göttingai akadémiai hatóságot utasítottuk, az ott tanuló magyarok s erdélyiek névjegyzékét felvenni, s ide beküldeni, úgyszintén meghagytuk, hogy a nevezett tanulókkal a legmagasb császári királyi parancsot, mely szerint Göttingát elhagyván, Bécsbe utazzanak, tudassa, s annak teljesítésére utalja őket. A göttingai egyetemen mindkettő teljesített, s ennek folytán az ide csatolt névjegyzék-melléklet beküldetett, mindamellett oly észrevétellel, hogy az abban megnevezett tanulók mindegyike oda nyilatkozott, miszerint ők a pénzhány miatt azonnal útra kelni képtelenek, sőt közülök az egyik beteg is, úgyszintén, hogy az akadályokat, melyek egyben s másban rejlenek, miután közülök egynémelyiknek még tartozását is ki kell egyenlítenie, a császári ügyvivő urnak már jelentették.

Miután erről a császári ügyvivő urat értesítenők, megújítjuk iránta tiszteletteljes szolgálatkészségünket.

Hannover, 1819. november 5.

A királyi nagybritannia-hannoveri udvari miniszteriumhoz rendelt főkormányzó és titkos tanácsos.

A külügyek osztályából. Bremer.

A császári királyi ügyvivő Báró Greiffenegg urnak.

Greiffenegg az államkancelláriának.

Hannover, 1819. október 24.

A szeptember 9-ki legmagasb leiratban a Göttingában tanuló erdélyieket illetőleg meg volt hagyva nekem, hogy a Göttingában tanuló nyolcz erdélyinek a legmagasb parancsot, haladéktalanul Bécsbe utazni, értésére adjam, a mit én azonnal teljesítettem. De a legmagasb leiratban megnevezett nyolcz egyén közül négy, névszerint: Fritsch Samu, Füsü György, Deményi József, és Ungar Mihály már akkor elutazott.

Ellenben Knopp György, Gunes András, Schusztér Mihály és Szilágyi Ferencz, a legalázatosabban ide mel-

lékelt iratban fölkértek, hogy a legmagasb parancsot készséggel azonnal teljesítik, de egyszersmind az abban felhozott rögtöni elutazásukat akadályozó körülményeket a legmagasb hatóságomnak elétejerjeszsem. Az egyik melléklete A. a nevezett iratnak. Szilágyi Ferencz betegsé- gének orvosi bizonyítványát, a másik B. a göttingai istene- szeti karnak a fentnevezett négy egyén szorgalmát dicsérő bizonyítványát tartalmazza. Én a négy tanulóra újra rápa- rancsoltam: elutazásukat, valamint annak megkezdése lehetőségét el nem mulasztani.

A nekem szeptember 30-áról kelt legmagasb leirat által parancsolt lépések sikerét naponkint várom.

A. melléklet.

Nagyságos Báró úr, különösen mélyen tisztelt úr!

Az 1819. október 10-én Hannoverben kelt, s hoz- zánk intézett iratot, melylyel Ngod megtisztelt bennünket, a legteljesebb nagyrabecsülés érzetével vettük. Mi minden gondolkodás nélkül, kötelességünk s érzelmünk szerint, ezennel nyilváníjuk, hogy mint hű alattvalók ép úgy tar- tozunk, valamint készek vagyunk a legmagasb csász. kir. parancsok engedelmeskedni.

Miután azonban ezen tisztelettel említett legmagasb parancs reánk nézve váratlanul érkezett, valamint a legtá- volabbi sejtelmünk körén is kívül esett, tehát alázattal be kell vallanunk Nagyságodnak, hogy mi szorongattatott helyzetben vagyunk, a mi valóban lehetetlenné teszi, bár- mily készségesek is lévén reá, a legmagasb parancsok most haladéktalanul engedelmeskedni. Ugyanis egyikünk- nek sem juthatott az eszébe, hogy a jelen körülmények közt, nevezetesen holminknak Bécsbe szállítására, részint könyveinknek kifizetése s megrendelésére s más házi szük- ségletre, részint végre ezen hosszú útra megkivántató pénz- zel elláttuk volna magunkat: miért is alázattal kérjük Ngodat, a körülményt fontolóra venni, hogy mi rendes tartozásunk lerovásának igazolása nélkül, szorgalmunkról s magunkviseletéről semmiféle bizonyítványt sem kapha- tunk a királyi egyetemtől, törvényeik ereje szerint, a mi saját igazolásunkra Bécsben egyáltalában nélkülözhetlen.

(Vége köv.)

MEGJEGYZÉS A „PRO DOMO“ CZIMÜ CZIKKRE.

Nagytiszteletü Szerkesztő ur!

Becses lapjában Pro Domo czim alatt B. J. ur tollából egy cikk jelent meg a zilahi tanoda érdekében, mely, a mennyiben önvédelem, jogosult lehet, de a meny- nyiben e védelem a kolozsvári ev. ref. collegiumnak Zila- lahval szemben állítólag tanusított magatartására vonat- kozó támadásba csap át, alólírott kénytelen azt a maga, valamint kartársai nevében mint igaztalant, indokolatlant visszautasítani. Az említett cikk egy passusa szórul-szó- ra így hangzik:

„Még inkább megfejtethetlen a kolozsvári testvér- tanoda magaviselete, hogy e bizalmatlanságot, e hidegsé- get ott a központban táplálni igyekezett, s minek a leg- újabb időben is nem egyszer árulta el jeleit. Félig-med- dig nyilváníták is olykor e viselkedés okát, t. i. hogy tő- lük a népességet elvonjuk. Nem szólok a multról, de a jelenre nézve — véleményem szerint — oda nagyobb népes- ség nem kívánatos, ha csak pénzerejükön felül párhuzá-

mos osztályok felállítására nem gondolnak. De eltekintve ettől, nagyon csalódnak, mikor azt hiszik, hogy iskolánk esetleg reductiója folytán kiszoruló növendékek oda menének; a mi tanulóink általában szegények, közülök némelyek felkeresnék a több segélyt nyújtani képes debreczeni kollegiumot, a legnagyobb rész — kétharmadra tehetőleg — pedig maradna itthon, szegénysége miatt elzárva a magasabb oktatástól.

Bátor vagyok nyíltan kérdeni: Mikor tapasztalta Zilah a kolozsvári testvér-tanodák ily kétértelmű és testvérietlen eljárását?

Adatokkal tudná-e igazolni e minket fájdalmasan érintő vádat. Mikor vezette tanodánkat a tanítványok elvonása által való gyarapodási vágy Zilahval szemben még csak vetélyre is? De adatot, nem üres szót kérünk és ezt kérnünk jogunk van czikkiró azon eddigelé ugyan csak szokatlan eljárása után, hogy az erdélyrészi református tanodák testvéries találkozására: a tanári értekezlet alkalmát mellőzve, nyilvánosságra lép ily merőben légből kapott váddal.

Ez ügy elintézése első sorban a tanári értekezlet elé tartozván: elvárjuk czikkirótól, hogy adatait nem mulasztja el a jövő értekezletre elhozni, mert tanári karunk az ellene emelt vádat szó nélkül nem hagyhatja.

Az államsegély kérdésének érdemére nézve lesz alkalmam nyilatkozni, de ha mi nyomott viszonyaink közt a helyett, hogy egymás ügyét, baját kölcsönösen felfognók, ily vádakkal költünk „bizalmatlanság“-ot és „hüdegség“-et: akkor éppen nem mozdítjuk elő saját jól fogott érdekünket és a p r o d o m o tartott beszéd másnak fog használni. Mely szerény felszólalásom közzétételét kérve, maradtam a nagytiszteletű szerkesztő urnak

Kolozsvárt, 1884 febr. 19.

tisztelettel
HEGEDÜS ISTVÁN.

AZ ÁLL. IG. TANÁCS R. GYÜLÉSEIBŐL.

Kolozsvár, 1884. febr. 17.

Elnökölt főt. ml. Nagy Péter püspök ur. Jelen voltak: Br. Bánffy Albert, egyházkerületi főgondnok, Dr. Kolozsvári Sándor, Dr. Jenei Viktor, igazgató-tanácsosok. Deák József pénztárnok, Szabó Ádám számvevő és titkár.

Az ülésen kívül ellátott ügyek bejelentése és helybenhagyó tudomásul vétele után tárgyalatott a jogügyi bizottságnak egyházkerületünk összes peres ügyei állásáról ügyvédafia által beadott kimutatás és a per iratai átvizsgálásáról beadott előterjesztése. A befejezett ügyekre vonatkozó iratok átvétettek s a per folytán nem folyósított perköltségek és munkadíjak megállapítottak. A folyamatban levő perekre nézve az utasítások megadattak.

A külföldi egyetemeken papi és tanári pályára készülő ifjak segélykérései beadására f. évi márczius hó 15-dik napja tüzetett ki határidőül, pénztárnok felhivatott az akadémiai alap mult évi jövedelme mennyiségének kimutatására.

Sajóudvarhelyi egyházközségünknek a papi állomás betöltésére szükséges alap megszerzéseig ideiglenesen a

somkerekai egyházközséggel társítása megengedett az egyházkerületi közgyűlés jóváhagyása felmutatásával, a viszony szabályoztatott s a papi fizetés jelentékeny részének tőkésítése elrendeltetett.

Krakkói egyházközségünk iskolai alapja javára 1200 frton Nyakas József tulajdonos által felajánlott részbirtok megvétele elvileg megengedett s a feltételek megállapítottak.

Moldova-oláhországi pitesti egyházközségünknek b. e. Dr. Székely Károly által hagyományozott szőlőből alapító testvérét és utódait illető egyharmadrész jövedelemnek 520 frtban leendő megváltása elvileg jóváhagyott, a feltételek megállapítottak. A megváltási összeg a missioi alpból előlegeztetik a pitesti pap javára megállapított missioi javadalomból évi 50 frt részletekben 6% kamattal visszahelyezendőleg s a megváltott egyharmadrész szőlőjövedelem a pitesti papnak engedtetik át.

A gyulafejevári egyházközség piaci két kis boltjának a város részére 3250 frton leendő eladása megengedett.

Kézdivásárhelyi egyházközségünk hivei papjuk Székely János és énekvezérük Szacsva János huszonöt évi buzgó s tevékeny hivatali munkálkodásuk megünneplése alkalmával őszinte ragaszkodásuk és szeretetük megörökítésére a papi kepeváltásra 117 frt 26 kr és énekvezéri kepeváltásra 58 frt 60 kr alapítványt tettek le, mely alapítványok a hivek egyházas buzgóságukért elismerés kifejezése mellett elfogadtatott, s az egyházközség derék papja s énekvezére huszonöt éves szolgálatuk alkalmából üdvözlöttek.

Ezen kívül ellátatott kevésbbé közérdekű több ügydarab.

r. l.

NYILATKOZAT.

„A Figyelő“ című lap 4-ik számában Dr. Tolnai Lajos aláírásával megjelent a „Figyelő olvasóihoz“ című cikk a többek között a helyi ev. ref. Collegium tanári kara részéről a tanításban, a vizsgák tartásában, a pálya díjak kiosztásában elkövetett visszaéléseket emlit. Ez intézet szellemi és anyagi vezetésével megbízott Elöljáróságunk nevében intézetünk erkölcsi reputatioja érdekében és a közönség megnyugtatására, ezennel kinyilatkoztatjuk, hogy Elöljáróságunk a tanári kar által elkövetett ilyenü visszaéléseket nem tapasztalt, s emez általánosságban indokolatlan oda dobott becsmérő nyilatkozatot, mint rágalmat, a leghatározottabban visszautasítja. Sajnálattunkat fejezzük ki egyszersmind, hogy intézetünk jó hírnevét épen azon egyháznak egyik lelkipásztora kívánja aláásni, a melynek, bár különböző téren köz munkásai vagyunk.

Az ev. ref. Collegium Elöljáróságának megbízásából. Marosvásárhelyt, 1884. febr. 18.

Dr. Antal László
főgondnok elnök.
Bedőházi János
jegyző tanár.

KÜLÖNFÉLÉK.

Kolozsvár, 1884. febr. 23.

— **Gróf Tholdalagi Viktorné, Bánfi Anna** bárónő ő nagysága — mint értesülünk — megszerezvén a gr. Bethlen-féle radnótfáji kastélyt, hiven az ő Tholdalagi-család azon hagyományához, hogy ez minden birtokán az egyházi hivatalosokat tekintélyes javadalmazásban részesítette, nem késett a radnótfáji egyházat is pártolásába venni. Éltére s mig radnótfáji birtokos lesz, a radnótfáji ev. ref. pap részére 1884 január elsejétől kezdve 50 frt évi díjt ajánlott fel, s erről sajátkezüleg irt okmányt állított ki. Az Ur nyujtsa a kegyes grófné életét hosszúra, s házának szerelme adja meg szívének a nyugalmat és boldogságot!!

— **Kolozsvár népoktatásügyének** fejlesztésére egy újabb lépés történt, a mennyiben tek. Várady Károly kir. tanfelügyelő indítványára, az alsófoku ipariskolától függetlenül, tisztán ismétlő iskolai tanfolyam szervezésére a szükséges intézkedések megtétettek. E célra a város folyó évi költségvetési előirányzatába már 600 frtot fel is vett.

— **A gyermeknevelésről**, báró Rosen Katalin német író érdekes munkát adott ki, melyben a már serdülő leánykákra a következőket mondja: „Fiatal leányok nevelése sok kívánni valót hagy hátra. Daczára a jó iskolának, daczára a gyakori felolvasásoknak, igazi műveltség nem igen mutatkozik a felsőbb körökben. A felületesség mind nagyobb tért hódít. Csak nézzük meg serdülő leányainkat. Nem furcsa lények-e? Divat-alakok en miniatúr. A hosszú, vékony karu, széles dereku, hegyes vállu, fehér fogu, piros arczu, ragyogó szemű, hosszú haju „backfischek”, mind kihaltak! Hová is lettek e rút leányok félszeg mozdulataik kal, ügyetlen modorokkal, a kiket azonban mindenki kedvelt, mert természetesen valának, kik helyettesítik ma őket? Czifra dámacskák, a legujabb divat szerint öltözve. Dereku vékony, hogy araszunkkal átfoghatnók, s mellük akkora, hogy minden dajka megirigyelhetné, a benső megfelel a külsőnek. A mostani fiatal lányok mindenbe belekötögnak. Beszélnek színházról, Makart-féle képekről, s mindent teljes arroganciával elítélnék. Jövőjük nem a boldog családi kör, hanem a pénzes zsák. Szivtelenek, szükkeblűek, felületesek, hiúk s durvák, ez jellemvonásuk. Ideje volna, hogy pedagógjainkat reformálja.

— **Lelkész-választás.** Békésen, a magyarországi reformátusok egyik legnépesebb és legvirágzóbb egyházában, mult csütörtökön töltetett be az agg Hajnal Abel halálával megüresedett papi állomás, melyre három kitűnő férfi volt kijelölve: Szabó János, kőrös-tarcsai lelkész és békés-bánati esperes, ki csak egy többtagu lelkész küldöttség kérésére lett hajlandó magát a választás esélyeinek kitenni; Tabajdy Lajos szathmári lelkész és Csák János régebben debreczeni hittanár, jelenleg pedig vésztői segédlelkész. Ez utóbbi lett a győztes, 100 szavazattöbbséggel. A harmad és negyed éves hittanhallgatók, Csák János volt tanítványai, egykori szeretett tanárukhoz szerencsés elválasztása alkalmából távirati uton üdvözlötlet küldöttek.

— **Romániából.** Miként a román lapok jelentik, nagy számú román állampolgárok léptek ki a görög keleti államegyház kebeléből és a *protestántizmusra való át-lépéseket* azon megjegyzés kíséretében jelentették ki, hogy reájok nézve, az országos egyház igazgatásában való visszaélések által, a hitvallásváltoztatás szomorú szükségességgé lett. Most kellene ott a protestáns miszsiót erősíteni.

— **A magyarországi tanítók első árva-háza** már közelebb felépül s valószínűleg még ez év őszén meg

is fog nyilni. A miniszter azt a javaslatot tette, hogy a bizottság az árvaházat anyagi erejéhez mérten időnkint állítsa fel meghatározott számú árvák befogadására, hogy így az üdvös intézmény minél előbb megkezdhesse működését s egyuttal megigértte a bizottságnak, hogy ügyöket a maga, illetve a kormány részéről minden kitelhető módon támogatni fogja. Mint a bizottság hiteles forrásból értesül, a miniszter nemcsak beváltotta ígérteit, hanem elhatározta, hogy az első árvaházat az árvaházi alap igénybe vétele nélkül a saját budgetje keretjén belül felépítteti, annak tervezetét már elkészítette, úgy, hogy az építkezés tavasszal megkezdhető legyen s ősszel befejeztetvén, még ez évben megnyitassék. Az árvaház helyéül a budai új tanítóképezde telke van kiszemelve, melynek északi oldalán fog emelkedni a 24 árvára berendezett egyszerű emeletes épület. Az árvaanya lakásán kívül lesznek benne az árvák számára háló, dolgozó s betegszobák, valamint minden más szükséges helyiség. Az egyesület választmánya ennek folytán erélyesebb működést kezdett az ügy előkészítésére, nevezetesen közelebb tárgyalásokat indit az árvaházi szabályzat, a felvételi módozatok, a nevelési rendszer, a tanítás, a munka módja, az iskoláztatás, az ételmezés és a felügyelet megállapítására, s egyuttal újabb felhívást bocsát ki gyűjtések iránt, hogy az árvaház megnyitása idejére az ellátási és kezelési költségek fedezésére a kellő alap együtt legyen. Az egyesület vagyona jelenleg készpénzban és ajánlatokban meghaladja a 14,000 frtot.

— **Iskolai takarékpénztárak.** Ujabbban a következő helyeken léptették életbe az iskolai takarékpénztárakat: Borszéken, kezeli Deák János, Tokai Eliz; Csomán, kezeli Vasvári Béla; Galantán Grün Ad. Jakab és Waldmann Dezső, H.-M.-Vásárhelyen Engländer Adolf, Jászberényben Ornstein Salamon, K.-Szt.-Katolnán Györbirő Ignác, N.-Verőczen Makay Sándor, Sárköz-Ujlakon Rostás Mihály, Vingán Koszilkov Lipót. Az iskolai takarékpénztárak száma 531, kezeli 949 tanító.

SZÁMADÁS ÉS KÉRELEM.

A m-bodoni ev. ref. templom-alap javára ujabbban adakoztak a 196-ik számú iven Kézdi-Vásárhelyről, Baló László 40 kr. Szabó Mózes 50 kr. Ifj. Gáth István 1 frt. Gáth Géza 1 frt. Id. Gáth: István 1 frt. Baka Dániel 1 frt. 10 kr. Összesen 5 frt. A szolnok-dobokai ref. egyházmegye esperese küldött 1 frtot. A m.-paniti körjegyzőtől jött 3 frt. 67 kr. A 199-ik számú iven bejegyezve Tisza Lászlótól 5 frt. érkezett.

Takarékpénztárba elhelyezett összeg 465 frt. A midőn itt a nyilvánosság előtt az ujabb adakozóknak egyházzam nevében köszönetet mondok, szomoruan kell tudomására hoznom a nagyérdemű közönségnek: miért késtem eddig e számadással.

Vártam és ismételve vártam a haza minden irányában szétküldött gyűjtőivek visszaérkezését. Vártam egyfelől azért, mert azt hívéim, ha megbizottaink közül mindannyian, szent ügyünk iránt a lelkesedésnek bár a legkisebb fokával is viseltetnek: a visszazárt iverre bejegyzett és megküldött fillérekből egy szép kis összeget foghattam volna elszámolni a nyilvánosság előtt. De vártam másfelől azért is, hogy a végleges elszámolásnál magam igazolása a legtisztábban meggyőző erejűleg tünjék ki. Várakozásomban csalatkoztam. Mintha szent ügyünk iránt sokaknál nem lenne meg a kellő lelkesedés, a lelkesedéshiány mintha útjában állna a legszentebb ügy diadalra jutásának a magyar nemzetiségnek, a reformált egyháznak e védbástyája vidékünkön, a nagyközönségnek mintla melegebb rokonszenvére lenne érdemes!

A szétküldött 400 drb. gyűjtőív kétharmadrészben még visszavárando. Hogyan győzzem meg erről az érdemes közönséget, ha megbizottaink nem sziveskednek iverket visszazárni; hogyan eszközölhetem az olvasók megnyugtatót, önzetlen eljárásom bebizonyítását, ha a sok esedés, a sok kérés után is oly csekély eredményt bírok felmutatni?

Többek tanácsára az iverk visszavárási határidejét elodázom még egyszer folyó évi május hó végéig azon szives kéréssel, hogy megbizottaink közül azok, kik még iverket vissza nem küldöttek, az időre visszaküldenni sziveskedjenek, ha lessz eredmény, ha nem; és azon szerény figyelmeztetéssel, hogy midőn május hó végével az elszámolást meg fogom tenni, azok neveit, kiktől az iverket vissza nem kaptam, magam igazolása tekintetéből nyilvánosságra fogom hozni.

A m.-bodoni ref. egyház nevében
M.- Bodon, 1.84. január 22-én

NEMES ÁRPÁD
ref. pap.